

Ik, Jij, Wij

Sociale participatie van kinderen met een verstandelijke beperking

Colofon

Auteurs

Carola van der Jagt
120035

Marije van de Beek
120065

Mede mogelijk gemaakt door

Christelijke hogeschool Ede

Postadres : Postbus 80, 6710 BB Ede

Bezoekadres : Oude Kerkweg 100, 6717 JS Ede

Website : <http://www.che.nl>

E-mail : info@che.nl

Telefoon : 0318 - 69 63 00

Fax : 0318 - 696396

Contactpersonen

Afstudeerbegeleider

Adriana de Ridder

1e beoordelaar

Ellen Schep

In opdracht van

Opdrachtgever

Lennart Zwijnenburg

Locatie onderzoek

Dr. A. van Voorthuysenschool

Bezoekadres : Rollostraat 85, 3084 PM Rotterdam

Website : www.zmlkvoorthuysen.nl

E-mail : admin@zmlkvoorthuysen.nl

Telefoon : 010 - 4291587

Fax : 010 - 4950240

Contactpersoon : Mariëtte Merkelbach

Samenvatting

De Dr. A. van Voorthuysenschool in Rotterdam biedt onderwijs aan zeer moeilijk lerende kinderen. De leerlingen hebben door hun beperking moeite met het leren zoals dat in het reguliere onderwijs gebeurt. De school is onderverdeeld in een basisafdeling (so) en een afdeling voor voortgezet onderwijs (vso). Dit onderzoek richt zich uitsluitend op de basisafdeling.

Vanuit Lennart Zwijnenburg, schoolmaatschappelijk werker op de Dr. A. van Voorthuysenschool, is het geluid gekomen dat de leerlingen van de Dr. A. van Voorthuysenschool geen kinderfeestje vieren. Docenten beaamden dit. Na gesprekken met de directeur van de Dr. A. van Voorthuysenschool Marriëtte Merkelbach, met Lennart Zwijnenburg, en met docenten werd duidelijk dat het vermoeden bestond dat er een groter achterliggend probleem was, namelijk beperkte sociale participatie.

De volgende vraagstelling werd naar aanleiding van de probleemstelling geformuleerd:

“Wat hebben ouders nodig om de sociale participatie van hun kind in de thuissituatie te vergroten?”

Gedurende vier maanden is onderzoek gedaan om bovenstaande vraag te kunnen beantwoorden. Dit door middel van literatuur- en documentonderzoek en interviews met ouders van leerlingen van de Dr. A. van Voorthuysenschool. Aan de hand van deze resultaten is getracht de koppeling te maken tussen de informatie vanuit de literatuur en de behoeften van ouders in de begeleiding van hun kind, gericht op de ontwikkeling van sociale participatie. Naar aanleiding van deze informatie zijn aanbevelingen gedaan richting de opdrachtgever.

Er is literatuur- en documentonderzoek gedaan naar de verschillende gebieden waarin sociale participatie voorkomt, naar de verbinding tussen sociale competenties en de mate van sociale participatie en naar de invloed van een verstandelijke beperking op de mate van sociale participatie. Via interviews is onderzoek gedaan naar de huidige sociale participatie onder verstandelijk beperkte kinderen, naar de belemmeringen die ouders ervaren in de stimulatie van hun kind op het gebied van sociale participatie en de behoeften van ouders die voortkomen uit deze belemmeringen.

Uit het onderzoek bleek dat leerlingen van de Dr. A. van Voorthuysenschool buiten school weinig tot geen contact hebben met hun klasgenoten. Daarentegen heeft het overgrote deel van de kinderen wel sociaal contact met familieleden of buurkinderen. Het ontbrekende contact met klasgenoten wordt door ouders als een gemis ervaren. Het steeds groter wordende belang van ‘wij’, de informele netwerken. Contact met klasgenoten geeft een verstandelijk beperkt kind gelijkwaardige contacten. Dit doordat de leerlingen ongeveer dezelfde ontwikkelingsleeftijd hebben, wat gelijkwaardig contact met zich meebrengt. Het geeft het verstandelijk beperkte kind de mogelijkheid een netwerk op te bouwen. Een verstandelijk beperkt kind heeft hierin wel externe stimulatie nodig. De grootste belemmering die ouders ervaren in de stimulatie van hun kind, is dat zij er moeite mee hebben om hun kind achter te laten bij een andere ouder. Dit omdat zij de andere ouder niet kennen, bang zijn voor misbruik van hun kind of vanwege de beperking van het kind. De behoefte die bij een ouder leeft sluit hierbij aan, meer contact met ouders van klasgenoten van hun kind.

De organisatie van een terugkerende ouder-en-kind-activiteit moet een stap zetten richting de behoeften van ouders. Door deze activiteit kunnen kinderen met elkaar in contact komen en een activiteit volgen, maar tegelijkertijd kunnen ouders elkaar ontmoeten. Een ouder-en-kind-activiteit is volgens verschillende ouders aansluitend op hun behoeften. Daarnaast krijgen de kinderen de mogelijkheid om de op school aangeleerde sociale vaardigheden te kunnen toepassen. Tegelijkertijd leren ouders elkaar kennen, zodat de stap minder groot is om hun eigen kind toe te vertrouwen aan een andere ouder.

Inhoudsopgave

Colofon	2
Samenvatting.....	3
Inhoudsopgave.....	5
Voorwoord.....	9
Begrippenlijst.....	10
Inleiding.....	11
 Hoofdstuk 1 - Opzet en verantwoording onderzoek.....	 12
Inleiding.....	12
1.1 Achtergrond, aanleiding en probleembeschrijving	12
1.1.1 Doelgroep	12
1.1.2 Aanleiding.....	12
1.1.3 Probleemstelling.....	13
1.1.4 Niveau van probleem	13
1.1.5 Relevantie en omvang van het onderzoek.....	13
1.1.6 Theoretisch kader	14
1.1.7 Status quaestionis	14
1.2 Vraagstelling en doelstellingen.....	15
1.2.1 Vraagstelling	15
1.2.2 Doelstelling.....	15
1.2.3 Product	16
1.3 Beschrijving onderzoeksmethode en verantwoording	17
1.3.1 Type onderzoek	16
1.3.2 Documentonderzoek.....	17
1.3.3 Literatuuronderzoek.....	17
1.3.4 Interviews	17
1.4 Validiteit, betrouwbaarheid, risico's en borging van privacy.....	18
1.4.2 Betrouwbaarheid.....	19
1.4.3 Risico's	19
1.4.4 Borging van privacy	19
1.5 Leeswijzer.....	20
 Hoofdstuk 2	 22
Inleiding.....	22
2.1 Doelgroep beschrijving	22

2.1.1 Profielschets	22
2.1.2 Ontwikkeling.....	23
2.1.3 Gezinnen met een kind met een verstandelijke beperking	24
2.2 Sociale participatie door kinderen met een verstandelijke beperking	24
2.2.1 Begripsafbakening	25
2.2.2 Niveaus van sociale participatie	25
2.2.3 Ontwikkeling van sociale participatie.....	26
2.2.4 Sociaal participeren met een beperking	27
2.3 Sociale competentie bij kinderen met een verstandelijke beperking.....	28
2.3.1 Begripsafbakening	28
2.3.2 Ontwikkeling van sociale competentie	28
2.3.3 Dimensies van sociale competentie	29
2.3.4 Competent met een verstandelijke beperking.....	30
2.4 Beantwoording sub-vraag	31
Hoofdstuk 3	32
Inleiding.....	32
3.1 Beschrijving respondenten	32
3.2 Visie van ouders op sociale participatie	32
3.3 Huidige sociale participatie	33
3.3.1 Gezin	33
3.3.2 School	34
3.3.3 Vrije tijd	34
3.3.4 Kinderfeestje	34
3.4 Stimulatie van sociale participatie.....	35
3.5 Beantwoording sub-vraag	36
Hoofdstuk 4	37
Inleiding.....	37
4.1 Belemmerende factoren	37
4.1.1 Persoonlijke factoren	37
4.1.2 Gezin	39
4.1.3 School	39
4.1.4 Vrije tijd	40
4.1.5 Kinderfeestjes.....	40

4.2 Reactie ouder op belemmerende factoren.....	41
4.3 Beantwoording sub-vraag.....	41
Hoofdstuk 5	42
Inleiding.....	42
5.1 Behoeften van kinderen.....	42
5.2 Behoeften van de ouders	42
5.2.1 Contact met ouders.....	42
5.2.2 Ondersteuning in sociale participatie	43
5.3 Ideeën van ouders	43
5.3.1 Activiteitenmiddag	43
5.4 Beantwoording sub-vraag	44
Hoofdstuk 6 - Conclusie	45
6.1 Conclusie.....	45
6.1.1 Vervolgonderzoek	47
6.2 Beantwoording onderzoeksvraag	47
Hoofdstuk 7 - Aanbevelingen	48
7.1 Aanbeveling één	48
7.1.1 Verantwoording aanbeveling.....	48
7.1.2 Aandachtspunten	49
7.1.3 Mogelijke initiatieven.....	49
7.2 Aanbeveling twee	49
7.2.1 Verantwoording aanbeveling.....	49
7.2.2 Aandachtspunten	50
7.2.3 Mogelijke activiteiten.....	51
7.2.4 Eventuele aanvullingen	51
7.3 Aanbeveling drie.....	51
7.3.1 Verantwoording aanbeveling.....	51
7.3.2 Aandachtspunten	52
7.3.3 Eventuele aanvullingen	52
7.4 Aanbeveling vier	53
7.4.1 Verantwoording aanbeveling.....	53
7.4.2 Aandachtspunten	53
7.5 Aanbeveling vijf.....	53
7.5.1 Verantwoording aanbeveling.....	53

7.5.2 Aandachtspunten	54
7.5.3 Eventuele aanvullingen	55
Hoofdstuk 8 – Evaluatie	56
8.1 Productevaluatie	56
8.1.1 Sterktes	57
8.1.2 Zwaktes	57
8.1.3 Kansen	58
8.1.4 Bedreigingen	58
8.2 Beroepsrelevantie	58
8.3 Bijdrage aan de beroepsontwikkeling	59
8.4 Procevaluatie	59
Bronvermelding	61
Bijlagen	65
Bijlage 1 – Interviewprotocol	66
Bijlage 2 – Labelsysteem	69
Bijlage 3 - Overzicht en beschrijving labels en sub-labels	72
Bijlage 4 – Percentage-overzicht	77
Bijlage 5 – Keywords literatuurstudie	78

Voorwoord

Met groot genoegen presenteren wij u het onderzoek 'Sociale participatie bij kinderen met een verstandelijke beperking'. Een onderzoek onder leerlingen van de Dr. A. van Voorthuysenschool in Rotterdam, een school voor zeer moeilijk lerende kinderen. Dit document is het resultaat van een onderzoek in opdracht van Lennart Zwijnenburg, schoolmaatschappelijk werker van de hier boven genoemde school.

Wij, Carola van der Jagt en Marije van de Beek, zijn vierdejaarsstudenten Maatschappelijk werk en dienstverlening aan de Christelijke Hogeschool Ede. Met dit onderzoek hopen we verduidelijking te geven hoe ouders hun kind, een kind met een verstandelijke beperking, kunnen stimuleren zich te ontwikkelen op het gebied van sociale participatie. Op deze manier kan een eerste stap worden gezet in de ondersteuning van ouders, wanneer zij hier behoefte aan hebben.

Tijdens het onderzoek zijn wij begeleid door onze afstudeerbegeleider Adriana de Ridder en de opdrachtgever Lennart Zwijnenburg. Zij ondersteunden ons door vragen te beantwoorden en feedback te geven op geschreven stukken. Bij dezen willen wij Adriana de Ridder en Lennart Zwijnenburg bedanken voor de begeleiding en ondersteuning. Daarnaast willen wij Mariëtte Merkelbach en de docenten op de Dr. A van Voorthuysenschool bedanken voor de fijne samenwerking en de moeite die zij voor ons hebben gedaan om het onderzoek soepel te laten verlopen. Ook willen we de respondenten bedanken die mee hebben gewerkt aan dit onderzoek. Zonder hun medewerking hadden we dit onderzoek niet kunnen voltooien. Als laatste gaat onze dank uit naar mevrouw de Boer voor het doorlezen van de scriptie op spelling en zinsbouw. En willen wij Anja van de Beek bedanken voor het doorlezen van de scriptie en het geven van feedback op de inhoud van het document.

Wij wensen u veel leesplezier toe.

Carola van der Jagt en Marije van de Beek
Ede, 17 mei 2016

Begrippenlijst

Hieronder volgt een overzicht van de gehanteerde begrippen in dit onderzoek. In de uitleg van het begrip wordt weergegeven wat binnen het onderzoek de betekenis is van het begrip, deze begrippenlijst geeft niet de officieel gehanteerde begripsdefinitie weer.

Begrip	Uitleg
Begeleiding	De begeleiding die ouders kun kind geven ter stimulering van de sociale participatie van het kind.
Behoefte	De behoeften die respondenten aangeven op het gebied van stimulatie van de sociale participatie van hun kind.
Belemmering	De belemmering die respondenten ervaren op het gebied van stimulatie van de sociale participatie van hun kind.
Initiatief	De mate van initiatief van respondenten op het gebied van stimulatie van de sociale participatie van hun kind.
Kind	Een leerling van de Dr. A. van Voorthuysenschool. De kinderen zitten in de leeftijdscategorie van vier tot en met dertien jaar.
Kinderfeestje	Een feestje verstaan waar klasgenoten en buurkinderen voor worden uitgenodigd. Een feestje voor de familie valt hier niet onder.
Ouder	De ouder of verzorger van een van de leerlingen van de Dr. A. van Voorthuysenschool.
Respondent	De geïnterviewde ouder.
Sociale competentie	Het in staat zijn tot het uitvoeren van taken die gericht zijn op de ontwikkeling van de eigen identiteit en de sociale participatie in de samenleving
Sociale participatie	Het vervullen van sociale en maatschappelijke rollen op een voor de persoon zinvolle manier.
Stimulatie	De aansporing van de leerlingen van de Dr. A. van Voorthuysenschool door op het gebied van sociale participatie.
Thuisituatie	De omgeving waarin de leerlingen van de Dr. A. van Voorthuysenschool zich buiten schooltijd bevinden.
Verstandelijke beperking	Een beperking op geestelijk vlak. Te zien aan beperkt intellectueel functioneren en problemen in het dagelijks leven op het gebied van aanpassingsvermogen. Dit alles moet een start hebben in de kinderleeftijd

Inleiding

Kinderfeestjes, iets wat ieder kind een aantal keer in zijn of haar leven meemaakt? Volgens de maatschappelijk werker en de docenten van de Dr. A. van Voorthuysenschool is dit voor hun leerlingen niet zo vanzelfsprekend.

De vraag die gesteld kan worden is of het zo belangrijk is dat kinderen een kinderfeestje vieren met klasgenoten en andere vriendjes. Echter gaat het er voor een kind in wezen om of hij erbij hoort en ertoe doet. Elke volwassene zal deze gevoelens herkennen, op welk vlak dan ook. Ieder mens heeft immers de behoefte om gezien te worden en ergens bij te horen.

Bij Lennart Zwijnenburg lag al langere tijd de wens om ouders te ondersteunen in de organisatie van een kinderfeestje. Maar is hier wel behoefte aan bij de ouders? En zo ja, op welk gebied hebben zij ondersteuning nodig. Wanneer het niet vieren van een kinderfeestje nader bekeken wordt, wordt de kern van het daadwerkelijke probleem zichtbaar: beperkte sociale participatie. Door gesprekken met docenten bleek dat alleen ondersteuning bij de organisatie van een kinderfeestje te klein was. Docenten geven aan dat zij merken dat de aangeleerde sociale vaardigheden bij kinderen niet worden toegepast en onderhouden in de thuissituatie. Volgens hen een gemiste kans in de ontwikkeling van het kind. Niet alleen kinderfeestjes, maar sociale participatie is het gebied waarin gewerkt moet gaan worden.

Om een eerste stap te zetten in de ontwikkeling van een ondersteuningsvorm voor ouders is afgelopen vier maanden onderzoek gedaan naar de behoeften van ouders om hun kind te stimuleren op het gebied van sociale participatie. De focus van het onderzoek lag op de stimulatie van het kind. Echter is het onderzoek via ouders uitgevoerd. Zij kunnen het beste een beeld schetsen over de huidige mate van sociale participatie van het kind en zij spelen een essentiële rol in de ontwikkeling van het kind.

Door middel van literatuur- en documentonderzoek en interviews met ouders van leerlingen van de Dr. A. van Voorthuysenschool is informatie verzameld. In dit onderzoeksverslag wordt iedere respondent mannelijk vervoegd. Wanneer gesproken wordt over kinderen wordt deze partij mannelijk of onzijdig vervoegd. Dit voor de privacy van de betrokkenen. Waar over 'hij' of 'het' gesproken wordt, kan ook 'zij' gelezen worden. In het onderzoeksrapport zijn de onderzoeksresultaten in percentages uitgedrukt. Het percentage-overzicht is opgenomen in bijlage 4.

Hoofdstuk 1 - Opzet en verantwoording onderzoek

---

*Zeg sjaal, heb jij de wereld al gezien?
Spring maar op mijn nek, dan laat ik het je zien (Sukha)*

Inleiding

Ter voorbereiding op dit onderzoek is een plan van aanpak geschreven en uiteengezet. Dit hoofdstuk gaat over de opzet en verantwoording van het onderzoek. Op deze manier kan een beeld gevormd worden over het uitgevoerde onderzoek.

1.1 Achtergrond, aanleiding en probleembeschrijving

1.1.1 Doelgroep

De doelgroep van het onderzoek zijn de leerlingen van de Dr. A. van Voorthuysenschool. De Dr. A. van Voorthuysenschool is een school voor zeer moeilijk lerende kinderen (ZMLK). De school is opgedeeld in een basisafdeling (so) en een afdeling voor voortgezet onderwijs (vso). Dit onderzoek was gericht op de basisafdeling, waar kinderen in de leeftijdscategorie van vier tot twaalf jaar onderwijs volgen. De leerlingen hebben een verstandelijke handicap die van invloed is op hun dagelijks functioneren. De ontwikkelingsleeftijd van de leerlingen loopt niet synchroon met hun kalenderleeftijd. Door een verstandelijke handicap is het ontwikkelen en het leren voor de leerlingen een probleem. Maar zij zullen na het verlaten van de school wel over voldoende sociale en functionele vaardigheden moeten beschikken om met anderen te kunnen samenwonen, werken en leven. In het speciaal onderwijs (so) wordt daarom het accent gelegd op het aanleren van deze (cognitieve) vaardigheden (Merkelbach, 2015).

1.1.2 Aanleiding

Het schoolmaatschappelijk werk en de docenten van de Dr. A van Voorthuysenschool (so) signaleerden dat veel van de leerlingen hun kinderfeestje niet met andere kinderen van school vierden. Kinderen vertelden in de klas niet over hun kinderfeestje en docenten zagen ook geen uitnodigingen voor een kinderfeestje langskomen (15.1.2.b, 15.3.1.a). De idealistische gedachte dat een kinderfeestje het hoogtepunt van het jaar is voor een kind, bleek niet de realiteit van alledag te zijn. Vanuit dit signaal ontstond bij Lennart Zwijnenburg, schoolmaatschappelijk werker op de Dr. A. van Voorthuysenschool, het verlangen een stichting op te zetten die kinderen de mogelijkheid biedt hun kinderfeestje te kunnen vieren.

In gesprek met docenten, het maatschappelijk werk en schoolleider van de Dr. A van Voorthuysenschool ontstond de vraag of kinderen, buiten schooltijd, überhaupt wel contact onderhouden met klasgenoten. Het vermoeden bestond dat er in de thuissituatie weinig sociale participatie plaatsvond, dit door de ontbrekende verhalen van kinderen over het vieren van een kinderfeestje en contact met klasgenoten buiten schooltijd (15.1.2.c, 15.8.1.c). Docenten uitten het vermoeden dat de aangeleerde sociale vaardigheden waarschijnlijk in mindere mate toegepast werden in de thuissituatie door beperkte stimulatie vanuit de ouder. Volgens hen is dit een gemiste kans in de ontwikkeling van het kind. School is binnen de muren gericht op het ontwikkelen van zelfstandige volwassenen. De basis daarvan ligt volgens de Dr. A van

Voorthuysenschool in de kinderjaren. *'De sociaal emotionele ontwikkeling is een belangrijke ontwikkeling voor de kinderen van de van Voorthuysenschool. Wanneer ze straks van school afgaan, hopen we natuurlijk dat ze een plekje in de maatschappij krijgen. Nou dat is een forse uitdaging. Wat meespeelt is dat je aan de meeste kinderen niets ziet. Dat maakt sociale participatie heel lastig voor deze kinderen'* (15.6.1.b, 15.6.3.a).

Sociale participatie gaat onder andere over het aangaan en onderhouden van contact met andere mensen. Volgens docenten vraagt dat meer van een verstandelijk beperkt kind dan van een kind zonder verstandelijke beperking. Docenten hoorden van ouders dat er weinig contact plaatsvond tussen hun kind en klasgenoten, maar leerkrachten en het maatschappelijk werk ervoeren voor de start van het onderzoek een onvermogen om het signaal om te zetten in handelen. *'Is er genoeg aanbod voor deze kinderen? Is het vieren van een kinderfeestje wel zo belangrijk? Hoe ziet de sociale participatie van het kind er in de thuissituatie daadwerkelijk uit? Is dit zorgelijk? Zijn ouders daar competent genoeg voor?'* Vragen die de handelingsverlegenheid duidelijk maken.

1.1.3 Probleemstelling

Docenten, het maatschappelijk werk en schoolleider van de Dr. A van Voorthuysenschool vermoedden dat de leerlingen van de Dr. A van Voorthuysenschool buiten schooltijd geen contact onderhielden met elkaar. Het ontwikkelen van sociale vaardigheden ter bevordering van de sociale participatie is belangrijk binnen de school. Het doel van de Dr. A. van Voorthuysenschool is dat leerlingen zich ontwikkelen tot volwassenen die zich staande kunnen houden in de samenleving. De stimulatie van sociale participatie vindt binnen school plaats. Docenten hadden echter geen zicht op hoe dit plaatsvond in de thuissituatie. Het zorgelijke idee onder docenten was dat de aangeleerde sociale vaardigheden niet door ouders in de thuissituatie werd gestimuleerd. Dit zou, volgens docenten, leerlingen onnodig belemmeren in hun ontwikkeling. Bij de start van het onderzoek was echter niet inzichtelijk of de ontwikkeling van de leerlingen daadwerkelijk gevaar liep.

1.1.4 Niveau van probleem

Het bovengenoemde probleem vroeg om onderzoek op uitvoerend niveau. Door middel van literatuurstudie en interviews werd gezocht naar de behoeften die ouders hadden in de ondersteuning in de ontwikkeling van sociale participatie bij hun kind.

1.1.5 Relevantie en omvang van het onderzoek

Wanneer gesproken wordt over het kinderfeestje of samen spelen met klasgenoten kan de vraag ontstaan: Is hier sprake van een problematische situatie? Echter gaat het er voor een kind in wezen om of hij erbij hoort en ertoe doet (Anette Roest, Sociaal Cultureel Planbureau, 2010). Iedere volwassene zal deze gevoelens herkennen, op welk vlak dan ook. Ieder mens heeft immers de behoefte om gezien te worden en ergens bij te horen (Henry L. Roediger, 1996). Sociale participatie door mensen met een verstandelijke beperking is door de transitie een actueel thema. De veranderende samenleving vraagt (sociale) participatie van haar burgers. Ondanks dat het thema een actueel thema is, is er op het gebied van sociale participatie van verstandelijk beperkte kinderen nog niet veel nieuwe informatie te vinden.

Waar de ogen in eerste instantie nog niet zozeer gericht zijn op de kinderen is dit wel een belangrijke doelgroep. De ontwikkeling van sociale participatie begint namelijk in de kinderjaren. Op deze manier vormen kinderen hun eigen netwerk. Een netwerk wat de kinderen later mogelijk

zelfstandig kunnen onderhouden en uitbreiden. En juist deze sociale participatie is moeilijk voor kinderen met een verstandelijke beperking. Bij een verstandelijke beperking hoort vrijwel altijd een beperking op het terrein van het sociaal vermogen (Nijgh, Bogerd- van den Brink & Bogerd, 2015).

Het onderzoek werd plaatselijk uitgevoerd en richtte zich op de kinderen van de Dr. A van Voorthuysenschool in Rotterdam. Hoewel de school gevestigd is in Rotterdam is de cliëntpopulatie niet per definitie afkomstig uit deze stad. De Dr. A van Voorthuysenschool biedt onderwijs aan leerlingen uit Rotterdam en enkele omliggende gemeenten.

1.1.6 Theoretisch kader

Het probleem op de Dr. A. van Voorthuysenschool heeft te maken met sociale participatie en sociale competenties. Deze twee deelgebieden zijn onlosmakelijk met elkaar verbonden. Sociale competentie is op te vatten als een algemene ontwikkelingstaak en daarmee een belangrijke voorwaarde voor sociale participatie. Binnen de literatuur is het uitgangspunt dat sociale competentie dient ter bevordering van sociale participatie. Hoe vaardiger een kind, des te beter functioneert hij op school of in club- of teamverband. Tegelijkertijd kan door te participeren sociale competentie zich ontwikkelen. Er is dus sprake van een wederkerige relatie (Oberon, 2015).

Sociale competentie (gebaseerd op kennis, attituden en vaardigheden) is het in staat zijn tot het uitvoeren van taken die gericht zijn op de ontwikkeling van de eigen identiteit en de sociale participatie in de samenleving (Oberon, 2015). Sociale competentie is geen aangeboren vaardigheid. Het is een individuele eigenschap die zich gaandeweg ontwikkelt door het interactie proces tussen het individu en zijn omgeving, onder invloed van allerlei individuele, sociale en maatschappelijke factoren (Bakker, Pannebakker & Snijders, 1999).

Sociale participatie houdt in dat iemand op een actieve en constructieve wijze deelneemt aan formele en informele verbanden. Er wordt een onderscheid gemaakt tussen informele en formele participatie. Onder informele participatie verstaan we verbanden die leerlingen met het gezin, de familie, vrienden en de peergroup hebben. De peergroup is de groep mensen waar je mee optrekt die soms net zoveel invloed op je gedrag hebben als je ouders (Encyclo, 2013). Bij formele participatie gaat het om de deelname aan kerninstituten van de samenleving (Oberon, 2015).

Het uitgangspunt is dat sociale competentie dient ter bevordering van sociale participatie: hoe sociaal competent een leerling is, des te beter functioneert hij of zij op school of in club- en teamverband. Tegelijkertijd kunnen leerlingen door sociaal te participeren, sociale competenties ontwikkelen. Er is sprake van een wederkerige relatie. De ontwikkeling van sociale competentie en participatie van leerlingen vindt niet alleen plaats in het onderwijs, maar ook in het gezin, de sociale omgeving en in de vrije tijd. (Oberon, 2015). Opvoeding en onderwijs dienen dan ook deze sociale competentie te helpen ontwikkelen en daarmee de kinderen tot sociale participatie uit te nodigen (Bakker, Pannebakker & Snijders, 1999).

1.1.7 Status quaestionis

Als literaire onderbouwing van het onderzoek is gebruik gemaakt van eerder gedaan onderzoek naar kinderen met een verstandelijke beperking, sociale participatie en sociale competentie. Het onderzoeksinstituut Nivel heeft onderzoek gedaan naar de invloed van een verstandelijke of

lichamelijke beperking in de mate van sociale participatie. Nivel gaat in op de definiëring van 'sociale participatie' en de manier waarop sociale participatie uitgedaagd kan worden. Oberon heeft onderzoek gedaan naar sociale competentie, de ontwikkeling hiervan en de invloed die sociale competentie heeft op sociale participatie.

De Dr. A. van Voorthuysenschool heeft zelf geen onderzoek gedaan naar sociale participatie van kinderen met een verstandelijke beperking. Daarnaast is contact geweest met verschillende instanties die samenwerken met de Dr. A. van Voorthuysenschool met de vraag of er onderzoek is gedaan op het gebied van sociale participatie. Het gaat hierbij om Movisie en CED-groep.

Movisie heeft eerder onderzoek gedaan naar sociale participatie en sociale competentie van kinderen met een verstandelijke beperking. CED-groep heeft, samen met vier pilotscholen, een werkwijze ontwikkeld waarmee leerkrachten burgerschapsvorming een plaats kunnen geven binnen de lessen (Mouissie, z.j.). Daarnaast geeft CED-groep iedere maand een magazine uit, 'Samen vooruit'. Het magazine 'Samen vooruit' is bedoeld voor ouders met een kind dat onderwijs volgt op het S(B)O. In het magazine kunnen ouders onder andere lezen over sporten met een beperking, brusjes en het stimuleren van zelfstandigheid. En er staan ideeën in voor leuke activiteiten om samen met hun kind te doen. Rotterdamse S(B)O-scholen ontvangen het blad gratis, ook de Dr. A. van Voorthuysenschool. (Wally, z.j.)

1.2 Vraagstelling en doelstellingen

Vanuit de aanleiding en probleemstelling zijn de volgende onderzoeks- en sub-vragen geformuleerd.

1.2.1 Vraagstelling

1.2.1.1 Centrale onderzoeksvraag

Wat hebben ouders nodig om de sociale participatie van hun kind in de thuissituatie te vergroten?

1.2.1.2 Sub-vragen

1. Wat zegt de literatuur over de sociale participatie bij kinderen met een verstandelijke beperking?
2. Op welke wijze geeft een kind, volgens ouders, op dit moment invulling aan sociale participatie?
3. Wat zijn voor ouders belemmerende factoren in de begeleiding van hun kind op het gebied van sociale participatie?
4. Welke behoefte is er bij ouders om de sociale participatie van hun kind in de thuissituatie te vergroten?

1.2.2 Doelstelling

De doelstelling die bij dit onderzoek werd opgesteld, was tweeledig en bestond uit een kennis- en een handelingsdoel. Het kennisdoel was het inzichtelijk krijgen op welke wijze de leerlingen sociaal participeerden, zowel binnen als buiten de school. Het handelingsdoel was het schrijven van een aanbeveling richting docenten.

Voor mei 2016 is de volgende informatie helder:

- De behoeften van ouders in de begeleiding van hun kind op het gebied van de ontwikkeling van sociale participatie.
- De koppeling tussen informatie die literatuur heeft gegeven over sociale participatie en de behoeften van ouders in de begeleiding van hun kind op het gebied van de ontwikkeling van sociale participatie. Aan de hand van deze informatie zijn aanbevelingen gedaan richting de opdrachtgever.

1.2.3 Product

Op basis van het onderzoek zijn een aantal adviezen en aanbevelingen geformuleerd. De belemmeringen en behoeften die uit de interviews met ouders naar voren kwamen zijn met de literatuur gebundeld in hoofdstuk zeven. Hierop volgend zijn aanbevelingen gegeven die dienen ter bevordering van de sociale participatie van de leerlingen en ter ondersteuning van ouders om hun kind te stimuleren.

1.3 Beschrijving onderzoeksmethode en verantwoording

1.3.1 Type onderzoek

Binnen het onderzoek is gewerkt via een kwalitatieve- en beschrijvende onderzoeksopzet (Kumar, 2014). Op deze manier konden gepleegde interventies en daaruit voortkomende informatie goed in beeld worden gebracht en worden gelegitimeerd.

Deze vorm van onderzoek sluit het meest aan wanneer gekeken wordt naar het doel van het onderzoek. De definitie van een beschrijvend onderzoek: *“Het benoemen en inventariseren van karakteristieken van de onderzoekseenheden in termen van kwaliteiten. Vanuit het gezichtspunt van betrokkenen worden gevoelens, belevingen, ervaringen, betekenissen in kaart gebracht. Dat kan gaan over mensen of situaties, maar ook over producten.”* (Baarda, De Goede & Teunissen, 2009, p. 95).

De ouders van de leerlingen van de Dr. A. van Voorthuysenschool hebben een belangrijke rol gespeeld in dit onderzoek, met hun ervaringen, belevingen en visies. Zij waren de personen van wie de meeste informatie werd verkregen. Er werd specifiek gevraagd naar de sociale participatie en de onderdelen hiervan. Om de informatie te kunnen achterhalen was structuur en een open blik van groot belang. Om deze reden is gekozen voor de vorm van een casestudy, in de vorm van interviews. Dit in tegenstelling tot een surveyonderzoek. Bij deze vorm van onderzoek wordt het onderwerp breder bekeken. Er wordt een dwarsdoorsnede van de situatie gemaakt. (Kumar, 2014)

De ruwe data van het onderzoek zijn terug te vinden in het bronnenboek. Deze data zijn niet geordend en gefilterd, zoals de data die in het onderzoeksverslag zijn gebruikt. Het bronnenboek is niet als bijlage opgenomen in het onderzoeksverslag. Dit zodat interpretaties voorkomen worden, maar ook om de privacy van de geïnterviewden te waarborgen. Binnen het onderzoek is gebruik gemaakt van document- en literatuuronderzoek en interviews. Op welke manier deze vormen van onderzoek zijn ingezet wordt in onderstaande paragrafen toegelicht.

1.3.2 Documentonderzoek

Movisie en CED-groep hebben onderzoek gedaan naar sociale participatie en de verandering van de maatschappij. De bruikbare informatie uit het documentonderzoek is ingezet voor de beantwoording van deelvraag één.

1.3.3 Literatuuronderzoek

Via de Koninklijke Bibliotheek, Bibliotheek Zeeland, Bibliotheek Hoevelaken, Bibliotheek Eemland, Bibliotheek Ede, Bibliotheek Zeewolde en Bolas is naar deze geschikte literatuur gezocht. Dit naar aanleiding van vooraf vastgestelde zoektermen. Op basis van titels en de samenvatting van publicaties is in een eerste selectie bruikbare literatuur gevonden. Aan de hand van specifiekere selectiecriteria is een tweede selectie gemaakt. Het gaat om de criteria type onderzoek, full tekst documenten, uitkomst van het onderzoek en leeftijd van het onderzoek. Op deze manier ontstond een lijst met documenten die specifiek genoeg was voor het gebruik in de beantwoording van sub-vraag één. Deze literatuur is in een schema uiteen gezet. Zo ontstond overzicht over de verkregen documenten, zodat deze gemakkelijk terug te vinden waren. Dit schema is opgenomen in bijlage 5.

Door middel van literatuuronderzoek werd de sociale participatie van kinderen met een verstandelijke beperking onderzocht. Op deze manier is de problematiek op microniveau breder getrokken naar mesoniveau. De verkregen informatie is gebruikt voor de beantwoording van sub-vraag één. In het onderzoek werd de informatie uit interviews gekoppeld aan de literatuur. De gedateerde literatuur was een beperking van de onderzoeksmethode. Er waren weinig recente onderzoeken te vinden op het gebied van sociale participatie van kinderen met een verstandelijke beperking.

1.3.4 Interviews

Naast literatuur- en documentonderzoek zijn veertien half-gestructureerde interviews afgenomen met ouders van leerlingen van de Dr. A. van Voorthuysenschool. Een diepte-interview is een kwalitatieve onderzoeksmethode waarbij een gesprek plaatsvindt tussen een interviewer en een respondent. Na dit aantal interviews ontstond verzadiging van de informatie (Baarda, De Goede & Teunissen, 2009). Deze onderzoeksmethode is ingezet voor de beantwoording van de sub-vragen twee, drie en vier.

1.3.4.1 Voorbereiding

In de voorbereiding is gekozen voor half-gestructureerde interviews. Sociale participatie is een breed begrip. In de voorbereiding zijn vaste interviewvragen opgesteld. Door vaste kaders te hebben kon gericht informatie worden uitgevraagd. Afhankelijk van het gesprek met de respondent kon tijdens het interview verder doorgevraagd worden op antwoorden die werden gegeven. Het interviewprotocol is terug te vinden in bijlage 1.

Via docenten van de Dr. A. van Voorthuysenschool zijn uitnodigingen naar ouders gestuurd. Op deze uitnodiging stond kort vermeld waar het onderzoek over ging en werden de onderzoekers voorgesteld. Ook was een antwoordkaart toegevoegd die ouders in konden vullen. De leerlingen konden deze antwoordkaart inleveren bij de docent. Daarnaast stonden contactgegevens van de onderzoekers op de uitnodiging, zodat ouders ook de mogelijkheid hadden rechtstreeks contact te zoeken. Door de uitnodigingen via de docenten te verspreiden werd ervoor gezorgd dat het onderzoek betrouwbaar bij ouders overkwam. Het selectie criterium dat voor de interviews werd

geformuleerd was de leeftijd van de leerlingen. Om de populatie ouders van de Dr. A. van Voorthuysenschool weer te geven zijn er geen selectiecriteria gevormd in het opleidingsniveau van respondenten. Wel is getracht respondenten te verzamelen met kinderen in diverse leeftijdscategorieën. Dit zodat er een conclusie getrokken kon worden over alle leerlingen van de Dr. A. van Voorthuysenschool.

Met de respondenten was afgesproken dat zij de getranscribeerde en gecodeerde interviews toegestuurd kregen om eventuele aanvullingen op het interview te geven. Het vastzetten van interviewvragen kan ook een beperking zijn voor het onderzoek. Er kan hierdoor geen beeld geschetst worden van niet uitgevraagde levensgebieden die mogelijk van invloed kunnen zijn op de sociale participatie van het kind.

1.3.4.2 Uitvoering

Ieder interview is, met toestemming van de geïnterviewde, opgenomen. De interviews zijn vastgelegd met een digitale voicerecorder. De opgenomen gesprekken zijn letterlijk uitgewerkt. Dit om interpretatie van de gegeven antwoorden te vermijden.

Een belangrijke kanttekening was dat respondenten individueel geïnterviewd werden. Dit om te voorkomen dat ouders elkaar of elkaars antwoorden beïnvloedden. Op deze manier werd de betrouwbaarheid van het onderzoek meer gewaarborgd.

De mogelijkheid om extra informatie, buiten antwoorden op de vaststaande vragen, te geven was bij ieder interview aanwezig. Aan het eind van de interviewafspraak werd de geïnterviewde gevraagd of hij nog aanvullingen had. Ook kon de respondent aanvullingen geven na het lezen van het getranscribeerde en gecodeerde interview. Op deze manier werd voorkomen dat belangrijke informatie gemist werd, maar kon door de geïnterviewde ook gecontroleerd worden of de gegeven informatie goed was overgekomen.

1.3.4.3 Verwerking

Ieder interview is opgenomen, getranscribeerd en gecodeerd. Voor de start van de interviews is een labelsysteem gemaakt. Dit is na de eerste drie interviews aangepast door labels en sub-labels toe te voegen. Het labelsysteem is opgenomen in bijlage 2, de uitleg van de labels en sub-labels is opgenomen in bijlage 3. De labels en sub-labels zijn geformuleerd met het oog op de onderzoeksvragen en vanuit het literatuuronderzoek. Het labelsysteem is gecontroleerd en voorzien van feedback door de begeleider van het onderzoek. Zij heeft jarenlange ervaring in het doen van onderzoek, waardoor zij feedback kon formuleren.

1.4 Validiteit, betrouwbaarheid, risico's en borging van privacy

1.4.1 Validiteit

Om de interne validiteit te waarborgen is in dit onderzoek gebruik gemaakt van drie soorten triangulatie, namelijk: theoretische, data- en onderzoekertriangulatie (Kumar, 2014). Er zijn verschillende theoretische invalshoeken gebruikt bij de literatuurstudie. Ook werden meerdere onderzoeken gebruikt in de beantwoording van deelvraag één.

Daarnaast is per bibliotheek of databank een lijst met keywords bijgehouden, om zo overzicht te houden over de gevonden literatuur. Ook zijn meerdere onderzoeken gebruikt in de beantwoording van deelvraag één. Op deze manier wordt de validiteit vergroot. Ditzelfde geldt

voor de data die gebruikt worden. Vanuit eerder gedaan onderzoek, vanuit literatuur en vanuit interviews is (nieuwe) kennis opgedaan. Dit alles werd gebundeld en gebruikt in de beantwoording van de deelvragen. Onderzoekstriangulatie kwam terug doordat het onderzoek door twee personen is uitgevoerd. De mate van subjectieve informatie-interpretatie werd hierdoor kleiner. Ook is de kans op beïnvloeding van de geïnterviewde minder.

Door middel van kwalitatief onderzoek werd de interne validiteit verhoogd. Er is specifiek gevraagd naar de ervaringen van ouders en naar de belemmeringen en behoeften op het gebied van stimulatie van de sociale participatie van hun kind. Door feedback te vragen en ontvangen van deskundigen werd een kwalitatief goed adviesrapport gewaarborgd. Zo is voorkomen dat er van de lijn van het onderzoek afgeweken werd.

De externe validiteit is redelijk hoog door het feit dat de leerlingen van de Dr. A. van Voorthuysenschool vanuit verschillende plekken in Nederland kwamen. Hierdoor werd het doel van het onderzoek onderzocht, maar konden de uitkomsten ook breder getrokken worden.

1.4.2 Betrouwbaarheid

Doordat er een duidelijke operationalisering van de kernwoorden is vastgelegd ontstond een hoge betrouwbaarheid. Wanneer dit onderzoek door een ander wordt uitgevoerd zal het verloop van het onderzoek hierdoor grotendeels hetzelfde zijn. Ook is voor de lezer direct duidelijk wat de betekenis van het betreffende begrip is.

Doordat de onderzoekseenheid en veel van de observatie-eenheden personen waren werd de betrouwbaarheid van het onderzoek lager. Maar door de inzet van kwalitatief onderzoek is dit gedeeltelijk tegen gegaan. Tevens werd door het letterlijk uitschrijven van de gehouden interviews duidelijk welke geïnterviewde wat heeft verteld en door het voeren van individuele interviews werd beïnvloeding van derden voorkomen.

1.4.3 Risico's

Echter zijn er wel enkele risicofactoren die meespeelden in dit onderzoek, waar rekening mee gehouden moest worden bij de uitwerking en de verwerking van de resultaten van het onderzoek.

Als eerste bestond de kans dat de geïnterviewde beïnvloed werd door de interviewer. Dit door de manier van handelen of de manier van vraagstelling van de interviewer. De kans op dit risico werd verminderd door de inzet van een tweede interviewer. Als tweede bestond de kans dat de ouder die geïnterviewd werd niet in staat was of kon zijn het gesprek te voeren. Dit is een keer het geval geweest. Om te voorkomen dat er onvoldoende interviews gehouden konden worden, werden de gegevens van hen die in eerste instantie niet in aanmerking kwamen voor een interview bewaard. Wanneer nodig kon uit deze lijst namen opnieuw gesprekken worden gepland. Als derde was er kans op een subjectieve kijk op het onderzoek door de onderzoekers. Dit door ervaringen die tijdens het onderzoek werden opgedaan. De kans op dit risico werd verminderd door coaching van een afstudeerbegeleider en door de feedback van derden.

1.4.4 Borging van privacy

Voor de borging van de privacy van hen die meewerkten aan het onderzoek zijn de volgende afspraken gemaakt:

- In het kader van privacy is besloten om de namen van de respondenten te anonimiseren. Er worden geen namen en plaatsnamen genoemd van hen die deelnemen aan de interviews. Dit geldt hetzelfde voor hun kinderen en leerlingen. Alleen het geslacht en de leeftijd wordt vermeld. Dit betreft fragmenten uit de interviews waar in het onderzoek naar wordt verwezen en uit geciteerd is. Om aan te geven wat de achtergrond van de respondent is, werd de volgende codering gebruikt:
  - MOEDER: moeder van leerling van de Dr. A. van Voorthuysenschool
  - VADER: vader van leerling van de Dr. A. van Voorthuysenschool
  - KIND: leerling van de Dr. A. van Voorthuysenschool
  - BROER/ZUS: broer of zus van leerling van de Dr. A. van Voorthuysenschool
  - EXTERNE: gerelateerde van leerling van de Dr. A. van Voorthuysenschool
  - PLAATS: woonplaats, bedrijf, plek
- Er is door iedere respondent toestemming gekregen voor de opname van een geluidsfragment. De geluidsfragmenten zijn door de onderzoekers zelf getranscribeerd en gecodeerd. Deze documenten zijn naar de betreffende respondent gestuurd, zodat hij of zij de verwerkte interviews op inhoud kon controleren.
- De uitgewerkte interviews zijn opgenomen in het bronnenboek. Dit bronnenboek is alleen toegankelijk voor de afstudeerbegeleider van het onderzoek en wordt niet opgenomen in het onderzoeksrapport.

1.5 Leeswijzer

In dit hoofdstuk is het onderzoeksverslag uiteengezet. Om een antwoord te kunnen geven op de onderzoeksvraag werden vier sub-vragen geformuleerd. In de komende hoofdstukken wordt stilgestaan bij deze sub-vragen.

Het tweede hoofdstuk geeft antwoord op de eerste sub-vraag die is geformuleerd. Er wordt stilgestaan bij de vraag hoe kinderen met een verstandelijke beperking sociaal participeren. Als eerste wordt informatie gegeven over wat een verstandelijke beperking inhoudt en wat dit voor gevolgen met zich meebrengt. Daarna wordt ingegaan op sociale participatie. Afsluitend wordt stilgestaan bij sociale competenties.

Het derde hoofdstuk geeft antwoord op de tweede sub-vraag die is geformuleerd. Er wordt stilgestaan bij de vraag op welke wijze een kind, volgens ouders, op dit moment invulling geeft aan sociale participatie?

Het vierde hoofdstuk geeft antwoord op de derde sub-vraag die is geformuleerd. Er wordt stilgestaan bij de vraag wat voor ouders belemmerende factoren zijn om de sociale participatie van hun kind te begeleiden. Dit hoofdstuk geeft een samenvatting van gehouden interviews met respondenten.

Het vijfde hoofdstuk geeft antwoord op de vierde sub-vraag die is geformuleerd. Er wordt stilgestaan bij de vraag welke behoeften er bij ouders zijn om de sociale participatie van hun kind in de thuissituatie te vergroten. Dit hoofdstuk geeft een samenvatting van alle gehouden interviews met respondenten.

Het zesde hoofdstuk geeft een conclusie weer en beantwoordt de onderzoeksvraag die is geformuleerd. Er wordt stilgestaan bij de onderzoeksvraag, bij de vraag wat ouders nodig hebben

om de sociale participatie van hun kind in de thuissituatie te vergroten. Deze vraag wordt beantwoord door de beantwoording van de verschillende deelvragen te combineren.

Het zevende hoofdstuk geeft aanbevelingen weer. Deze aanbevelingen zijn gesteld naar aanleiding van de beantwoording van de onderzoeksvraag. De aanbevelingen komen voort uit de conclusies die zijn getrokken, met het doel om verandering te brengen in de huidige situatie.

Hoofdstuk 2

Wat zegt de literatuur over sociale participatie bij kinderen met een verstandelijke beperking?

---

*Puntjes op de ik. Mijn tas, mijn ketting en mijn sjaal.
Ik draag ze het liefste allemaal. Dan vier ik mezelf van top tot teen.
Want iemand als ik, zo is er maar één. (Sukha)*

Inleiding

'Ik kan het echt!' (Merkelbach, 2015, p.4) Het motto van de van Voorthuysenschool staat als een huis. Met dit motto wil de school aangeven dat de leerlingen en docenten trots zijn op wat de leerlingen geleerd hebben en dat nu ook echt kunnen. Maar wat zegt de literatuur over het motto van de school met het oog op sociale participatie? In dit hoofdstuk staat deelvraag één centraal: *'Wat zegt de literatuur over sociale participatie bij kinderen met een verstandelijke beperking?'* Deze vraag zal vanuit de literatuur beantwoord worden. Als eerste wordt een doelgroep beschrijving van het kind en het gezin van herkomst gegeven, om vervolgens het begrip sociale participatie verder uit te werken. Hierin staan de onderwerpen formele, informele participatie, ontwikkeling van participatie en sociale competentie centraal.

2.1 Doelgroep beschrijving

2.1.1 Profielschets

Een goede beeldvorming van de leerlingen van de Dr. A. van Voorthuysenschool is van belang om dit onderzoek in het juiste kader te plaatsen. Een verstandelijke beperking gaat immers niet alleen over de verstandelijke capaciteit van een kind.

De Dr. A. van Voorthuysenschool is een school voor zeer moeilijk lerende kinderen (ZMLK). De leerlingen hebben een verstandelijke handicap die van invloed is op hun dagelijks functioneren. Hierbij kan gedacht worden aan het syndroom van down of een stoornis uit het autisme spectrum. De ontwikkelingsleeftijd van de leerlingen loopt niet synchroon met hun kalenderleeftijd. Door een verstandelijke handicap is het leren voor de leerlingen een probleem.

Voor het diagnosticeren van een verstandelijke beperking moeten er, naast beperkt intellectueel functioneren, problemen zijn in het dagelijks leven (aanpassingsvermogen). Dit alles moet een start hebben in de kinderleeftijd (Nijgh, Bogerd - Van den Brink & Bogerd, 2015). De ernst van de verstandelijke beperking kan variëren. Om deze verschillen in ernst uit te drukken, wordt er zowel in de literatuur als in de praktijk gebruik gemaakt van een niveau-indeling (Nijgh, Bogerd - Van den Brink & Bogerd, 2015):

- licht verstandelijke beperking, IQ van 50 tot 70;
- matige verstandelijke beperking, IQ van 35 tot 50;
- ernstige verstandelijke beperking, IQ van 20 tot 35;
- zeer ernstige verstandelijke beperking, IQ minder dan 20.

Binnen deze indeling kan er sprake zijn van een evenwichtige verdeling van cognitieve en sociaal emotionele mogelijkheden (harmonisch profiel) of van een onevenwichtige (disharmonisch profiel), paragraaf 2.1.2.3 gaat hier verder op in.

2.1.2 Ontwikkeling

De ernst van de verstandelijke beperking zegt iets over de ontwikkeling van een kind. Ontwikkeling staat voor een systematische en blijvende verandering in het individu. Het verstandelijk beperkte kind ontwikkelt zich via biologische processen en door leren. De wisselwerking tussen aanleg, persoonlijkheid en leren, maakt dat het proces van ontwikkeling bij ieder kind anders verloopt en een ander resultaat heeft. Wanneer kinderen zich op een gezonde manier ontwikkelen, verloopt de ontwikkeling in belangrijke mate via incidenteel leren. Kinderen pikken noodzakelijke kennis, vaardigheden, waarden en normen vanzelf op uit de omgeving en passen die toe op situaties waarin ze die nodig hebben. Kinderen met een verstandelijke beperking zijn echter zwakker toegerust, zij worden door achterstanden afhankelijker van sturing van het leerproces vanuit de omgeving. Incidenteel leren maakt dan plaats voor intentioneel leren (Hoogenkamp, Joosten & Van Voorst van Beest, 2001). De literatuur maakt onderscheid tussen de cognitieve en sociaal emotionele ontwikkeling. Waar het cognitieve functioneren iets zegt over het 'kunnen', zegt het sociaal emotionele functioneren iets over het 'aankunnen' van een kind (Vugts - de Groot, 2009, pp. 23-26).

2.1.2.1 Cognitieve ontwikkeling

De cognitieve, verstandelijke ontwikkeling staat voor de processen van denken en waarnemen waardoor kennis wordt verkregen, opgeslagen en gereproduceerd. Kinderen met een verstandelijke beperking hebben met name achterstanden op interne hulpmiddelen als het werkgeheugen, verwerkingssnelheid of concentratievermogen. Dergelijke achterstanden hebben in de eerste plaats een vertragend effect op de cognitieve ontwikkeling. Ten tweede bereikt de ontwikkeling eerder een plafond. Veel kinderen met een verstandelijke beperking bereiken, niet zoals 'normaal' begaafde kinderen, het hoogste ontwikkelingsstadium volgens het model van Piaget. Het formeel operationele stadium. Het formeel operationele stadium is volgens de fasetheorie van Piaget het hoogste niveau van denken waarbij een kind leert om logisch te denken en verbanden te leggen. Kinderen met een verstandelijke beperking zijn hierdoor niet of nauwelijks in staat op eigen denken en handelen te reflecteren (Vugts - de Groot, 2009, pp. 23-26).

2.1.2.2 Sociaal emotionele ontwikkeling

Waar de cognitieve ontwikkeling alleen iets zegt over het verstandelijke vermogen, zijn er in de term sociaal-emotionele ontwikkeling twee begrippen te onderscheiden. Het woord 'sociaal' geeft de interactie met de ander weer, het woord 'emotioneel' omvat de beleving van het individu. Beide begrippen zijn van elkaar te onderscheiden, maar kunnen niet los van elkaar gezien worden. De sociaal-emotionele ontwikkeling van kinderen met een verstandelijke beperking loopt overwegend achter op de cognitieve mogelijkheden. De mate van de verstandelijke beperking is van invloed op de sociaal-emotionele ontwikkeling. Zo blijft een kind met een ernstig verstandelijke beperking vaak reactief in reactie op de ander. Terwijl een kind met een licht verstandelijke beperking leert van het interactieproces. Hierdoor kan hij doelbewust acties inzetten. Dit interactieproces komt echter veelal niet spontaan op gang. Kinderen moeten extern, door mensen om hen heen, worden uitgedaagd om tot actie te komen. Door concreet te ervaren leert het kind met een verstandelijke beperking. Dit vraagt veel herhaling en een gepast aanbod.

2.1.2.3 Samenhang tussen emotionele, cognitieve en sociale ontwikkeling

In samenhang tussen de sociaal-emotionele en cognitieve ontwikkeling is doorgaans een discrepantie te zien. In zowel de literatuur als de praktijk spreekt men bij discrepantie van een disharmonisch profiel. Er is sprake van een disharmonisch profiel wanneer het sociaal-emotionele en het cognitieve ontwikkelingsaspect niet met elkaar in evenwicht zijn. De basale (emotionele) behoeften zijn anders dan op grond van de verstandelijke vermogens verwacht wordt. Door een dergelijke discrepantie kunnen het functioneren en het gedrag van de persoon in meer opzichten problematisch en, voor de omgeving, moeilijk te begrijpen zijn.

2.1.3 Gezinnen met een kind met een verstandelijke beperking

In voorgaande paragrafen wordt duidelijk dat de diversiteit tussen kinderen met een verstandelijke beperking groot is. Deze diversiteit tussen de gezinnen waar deze kinderen opgroeien is net zo groot. Deze verscheidenheid is echter ook aanwezig bij gezinnen met kinderen zonder handicap.

2.1.3.1 Gezinsbelasting

Net als de verscheidenheid aan gezinnen is de verscheidenheid aan gezinsbelasting heel divers en doorgaans heel persoonlijk (Okma, 2013). Hoe een ouder omgaat met een ingrijpende gebeurtenis als het krijgen van een kind met een verstandelijke beperking, wordt volgens de literatuur gevormd door diverse dimensies die tegelijkertijd de emotionele draagkracht of draaglast van een ouder vormen. In de literatuur worden deze dimensies als volgt weergegeven:

1. De gebeurtenis: geboorte van het kind met een beperking
2. De gevolgen: de ernst van de handicap
3. Omgevingsreacties
4. De eigen persoon: kwaliteiten en valkuilen, opgedane kennis en ervaringen, eerder opgelopen trauma's, waarden, normen, levensinstelling en voorkeurscopingstijl.

Deze aspecten zijn niet statisch, maar in meer of mindere mate aan verandering onderhevig (Steenberghe- Blokpoel, 2011 p.p. 33). Deze verandering kan onder andere beïnvloed worden door voorvallen of gebeurtenissen die anders verlopen dan normaal zoals een ziekenhuisopname. Ouders krijgen te maken met extra zorgtaken en het opvoeden is gevoeliger voor storingen, frustraties en stress (Vugts - de Groot, 2009). Carr en O'Reilly (Carr, O'Reilly, Noonan Walsh & Mc Evoy, 2007, pp. 50-92) deden in Ierland onderzoek naar ervaringen van ouders met een kind met een beperking. Opmerkelijk was dat de mate van beperking geen grote invloed had op de ervaren zorgzwaarte. Het was niet zo dat ouders van een kind met een matige verstandelijke beperking de zorg als minder zwaar ervoeren dan ouders van een kind met een ernstige verstandelijke beperking. Maar wat wél als zwaar werd ervaren was wanneer er sprake was van frequente agressie of van risicovol gedrag. Wat de opvoeders betreft bleek dat alleenstaande ouders de zorg doorgaans als zwaarder ervaren dan wanneer ouders samen optrekken. Deze factor bleek van grotere invloed te zijn dan de ernst van de beperking.

2.2 Sociale participatie door kinderen met een verstandelijke beperking

Van de Nederlandse bevolking wordt participatie gevraagd (WMO). Onder deze bevolking bevinden zich ook de kinderen uit paragraaf 2.1, kinderen die kampen met cognitieve- en sociaal emotionele achterstanden. Om duidelijk te krijgen wat participatie betekent voor deze verstandelijk beperkte kinderen, eerst verdere uitleg over het begrip sociale participatie.

2.2.1 Begripsafbakening

Van Dale omschrijft 'participatie' als 'deelneming: het hebben van een aandeel in iets'. Het woord participatie is afgeleid van de Latijnse woorden 'pars' en 'cipere', die letterlijk deel en nemen betekenen. (Van Houten & Winsemius (red.), 2010). In 2007 specificeerde Movisie het begrip participatie in het participatiewiel (zie *bijlage 1*). Zes verschillende 'spaken' zetten de term participatie helder uiteen: zelfstandig functioneren, sociale contacten, maatschappelijke participatie, doorstroom, arbeidsactivering en arbeidstoeleiding. De sociale participatie die in dit onderzoek centraal staat, valt onder de spaak maatschappelijke participatie (Brink & Verschelling-Hartog, 2008).

2.2.1.1 Sociale participatie

Wat deelneming en sociale participatie nu daadwerkelijk betekent voor mensen met een verstandelijke of lichamelijke beperking is onder andere door het onderzoeksinstituut Nivel onderzocht. In haar onderzoeken stelt het Nivel dat participatie aangeeft in welke mate mensen deelnemen aan het maatschappelijke en sociale leven. Deelname kan bijdragen aan het gevoel betekenisvol te zijn. (Kwekkeboom (Avans/SCP) & Van Weert (SCP), 2008). Samenvattend stelt het Nivel dat participeren uit te leggen is als het vervullen van sociale en maatschappelijke rollen op een voor de persoon zinvolle manier. (Cardol et al. 2006). Dit uit zich onder andere in de deelname aan sport-, spel-, en hobbyverenigingen, het maken van uitstapjes en vakantie-reizen. (Nivel, 2013) In diverse literatuurstudies wordt de term sociale participatie anders gedefinieerd. Voor eenduidigheid in het onderzoek wordt de definitie van het onderzoeksinstituut Nivel gebruikt.

2.2.2 Niveaus van sociale participatie

Om de term sociale participatie verder te specificeren kan er onderscheid worden gemaakt tussen informele en formele participatie (Participatiewiki, 2009).

2.2.2.1 Informele participatie

Informele participatie gaat over verbanden met het gezin, familie, vrienden of de peergroup. De afgelopen jaren is de institutionele betrokkenheid in de samenleving afgenomen waardoor de bovengenoemde informele netwerken belangrijker zijn geworden. Van de mens wordt meer en meer verwacht zelf deel te kunnen uitmaken van deze netwerken. Door deze verandering worden andere eisen aan de persoon gesteld dan voorheen het geval was. Het uiterlijk en de sociale competenties spelen hierin een belangrijke rol. Vooral dit laatste is voor mensen met een verstandelijke beperking lastig (Participatiewiki, 2009). In paragraaf 2.1.2.2 staat al beschreven dat een kind met een verstandelijke beperking veelal een passieve rol heeft in het interactieproces. Dit interactieproces komt veelal niet spontaan op gang en moet extern worden uitgedaagd. Eisen of verwachtingen als het zelfstandig kunnen vormen van informele contacten, zijn voor hen dan ook moeilijk te realiseren (Nijgh, Bogerd - Van den Brink & Bogerd, 2015).

Uit onderzoek blijkt dan dat zij die het meest geven ook degene zijn die het meest ontvangen. Zij die het minst geven, ontvangen het minst (Bredewold, 2014). Dit betekent dat individuen die door omstandigheden, bijvoorbeeld door ziekte, hulpbehoefendheid of verstandelijke beperking niet meer actief investeren in sociale netwerken, veelal aan het kortste eind trekken.

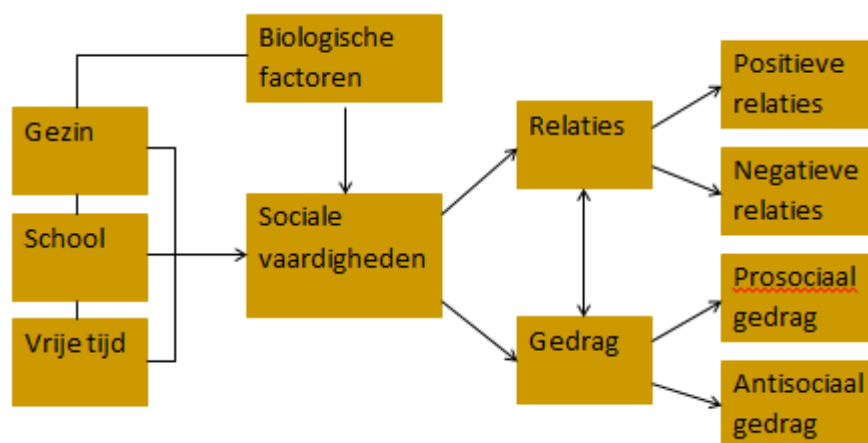
2.2.2.2 Formele participatie

Paragraaf 2.2.2.1 geeft weer hoe de informele participatie toeneemt en daarmee de formele participatie afneemt. Formele participatie gaat over deelname aan instituties als onderwijs, sport, arbeid en welzijnsinstellingen. Participatie in de samenleving wordt beïnvloed door de positie die iemand heeft binnen deze gebieden. Het gezin van herkomst heeft in de manier van opvoeding en sociaal economische omstandigheden hierin de meeste invloed. Ook de sociaal-culturele situatie en de cognitieve vermogens van het kind spelen een grote rol, Paragraaf 2.2.3 zal hier verder op ingaan. De aard van de informele participatie beïnvloedt dus de formele participatie en daarmee de positie die men in de maatschappij inneemt. (Participatiewiki, 2009)

2.2.3 Ontwikkeling van sociale participatie

Sociale participatie is geen losstaand gegeven, maar is verweven in het leven van een mens. De ontwikkeling hiervan komt tot stand in het gezin, de school en de vrije tijd (zie figuur 2.1). Hier leert het kind zich te ontwikkelen tot een volwassene, die zich staande kan houden in de samenleving. In de literatuur wordt deze ontwikkeling ook wel het socialisatieproces genoemd (Van der Ploeg, 2011).

Figuur 2.1

2.2.3.1 Gezin

Het gezin van herkomst heeft een grote invloed op de sociale ontwikkeling. In de eerste levensjaren is een kind sterk afhankelijk van de manier waarop ouders opvoeden en begeleiden. De Russische leer- en ontwikkelingspsycholoog Vygotskij bevestigt deze stellinginname. De ontwikkeling van kinderen vindt volgens hem niet spontaan plaats vanuit de biologische basis, maar wordt beïnvloed door de sociale en culturele omstandigheden waaronder kinderen opgroeien. Volwassenen spelen volgens hem een cruciale rol bij het inrichten van de omgeving waarin kinderen leren en zich ontwikkelen (Berding & Pols, 2014). Van der Laan & Blom (2006) hebben dit op twee verschillende niveaus uitgewerkt. In eerste instantie gaat het volgens Van der Laan en Blom over de ouder-kind relatie waar opvoedingsstijl en hechting belangrijke factoren zijn. Deze factoren hebben veel invloed op de manier waarop kinderen de wereld (durven) te ontdekken. Ten tweede gaat het volgens Van der Laan en Blom over de gezinsomstandigheden, zoals een lage sociaal economische status (Van der Laan & Blom, 2006).

2.2.3.2 School

Wanneer een kind naar school gaat, gaan naast de ouders ook docenten invloed uitoefenen op de sociale ontwikkeling van het kind. Het kind wordt binnen school op diverse ontwikkelingsgebieden uitgedaagd. De mogelijkheden en voorzieningen die de school aanbiedt bepalen mede in hoeverre kinderen met een beperking mee kunnen doen op school. Hoe beperkter de voorzieningen, hoe eerder kinderen (of ouders) afhaken of vertraging oplopen op school of studie. Ook de huisvesting van scholen en het vervoer van leerlingen van en naar school kan een goede participatie in de weg staan. (Harbers & Hoeymans, 2013). Buiten de voorzieningen heeft ook de indicatiestelling invloed op de mate van participeren van een kind. Voor een indicatie is een volledig dossier nodig, waardoor de indicatieprocedure veel tijd in beslag kan nemen. Als daarvoor ook psychiatrisch onderzoek nodig is, kunnen de wachtlijsten in de geestelijke gezondheidszorg (GGZ) een vertragende factor zijn (Van Eekelen, 2010; Verhoef et al., 2011). Wanneer een kind voor langere tijd niet mee kan komen in een groep en zich hier onzeker door gaat voelen, wordt de stap naar participeren steeds groter. (Harbers & Hoeymans, 2013)

2.2.3.3 Vrije tijd

Naast het gezin van herkomst en de school is ook de vrije tijd van belang voor de socialisatie en sociale participatie. In de invulling van de vrije tijd komt het kind in contact met andere kinderen om hem of haar heen. Door de omgang met elkaar leert het kind hoe hij zich wel en niet moet gedragen om aansluiting te vinden en deze aansluiting vast te houden. Daarnaast leert het in die tijd en ruimte de eigen krachten te beproeven (Nederlands instituut voor Zorg en Welzijn / NIZW, 2004). Volgens Vygotskij leert een kind niet alleen van volwassenen, maar ook van leeftijdsgenoten, doordat ieder kind weer over andere vaardigheden beschikt. Ieder kind heeft een eigen ervaringsgeschiedenis en kan de ander iets duidelijk maken vanuit zijn eigen perspectief (Berding & Pols, 2014).

2.2.3.4 Biologische factoren

Buiten het gezin, de school en de vrije tijd oefenen de biologische factoren als aanleg invloed uit op de sociale ontwikkeling van het kind (*zie figuur 2.1*). Aanleg zijn vastgelegde gegevens die verwijzen naar kenmerken van het kind, zoals intelligentie of impulscontrole (Van der Ploeg, 2011). De ontwikkeling hiervan kan versterkt of verzwakt worden door de omgevingsfactoren zoals hierboven reeds beschreven. Ook de relatie met andere leerlingen kan een oorzaak zijn van verminderd participeren. Een leerling die weinig aansluiting bij leeftijdsgenoten ervaart of gepest wordt, kan bang worden om naar school te gaan en daardoor wegblijven van school.

2.2.4 Sociaal participeren met een beperking

Sociaal participeren draait in beginsel over een eigen rol aannemen in de samenleving, van waaruit contact wordt aangegaan met anderen. Zoals eerder beschreven gaat dit bij kinderen met een verstandelijke beperking niet altijd vanzelfsprekend. Moeilijkheden in het ontstaan van dit contact kunnen verschillende redenen hebben. Een eerste reden is het hebben van een beperking of ziekte. Een tweede reden kan de onzekerheid zijn die het kind heeft door de beperking of ziekte. Dit kan gevoed worden door de teleurstelling die in contact met anderen ontstaat wanneer het kind overschat wordt, een derde oorzaak. Als vierde reden voor problemen in het ontstaan van contact met anderen is het gebrek aan initiatief en sociale competenties. Soms voortkomend uit een sociaal isolement wat al jaren aanhoudt. Weinig aandacht voor het contact maken op emotioneel vlak en het onderhouden van een sociale relatie kan het contact belemmeren. Ook de middelen die het maken en onderhouden van sociale contacten gemakkelijk maken, zoals eigen

vervoersmogelijkheden, ontbreken vaak bij mensen met een beperking. Dit is een vijfde reden die contact met anderen kan bemoeilijken. Een zesde oorzaak die verband houdt met de beperking en de gevolgen daarvan op de levensstijl van mensen met een beperking is de levensloop van mensen met een beperking. Ze hebben vaak niet de mogelijkheid om het bestaande netwerk, gebaseerd op familie, thuis en school aan te vullen of te vervangen door nieuwe contacten, gebaseerd op werk, interesse en vriendschap. (Bredewold, 2014)

2.3 Sociale competentie bij kinderen met een verstandelijke beperking

In de literatuur wordt naast sociale participatie vaak de term sociale competentie gebruikt. Sociaal competent ben je echter niet zomaar, je wordt als kind immers niet sociaal competent geboren.

2.3.1 Begripsafbakening

Sociale competentie is een vaardigheid, capaciteit of vermogen om adequaat te handelen. In de literatuur zijn talloze definities met diverse nuanceverschillen te vinden. Een definitie die steeds terugkeert in literatuurstudies is de definitie van Ten Dam & Volam. Deze definitie wordt met regelmaat als uitgangspunt gekozen en lijkt daarmee in Nederland algemeen geaccepteerd. De definitie van Ten Dam & Volam zal in dit onderzoek dan ook leidend zijn. Ten Dam & Volam definiëren sociale competentie als de 'kennis, vaardigheden en houdingen met betrekking tot het eigen sociaal emotionele (ofwel interpersoonlijke en intrapersonlijke) functioneren, de interacties tussen mensen en de invloed daarop van de inrichting van de samenleving en de waarden die daarin een rol spelen (Ten Dam & Volman, 1999 p. 23).

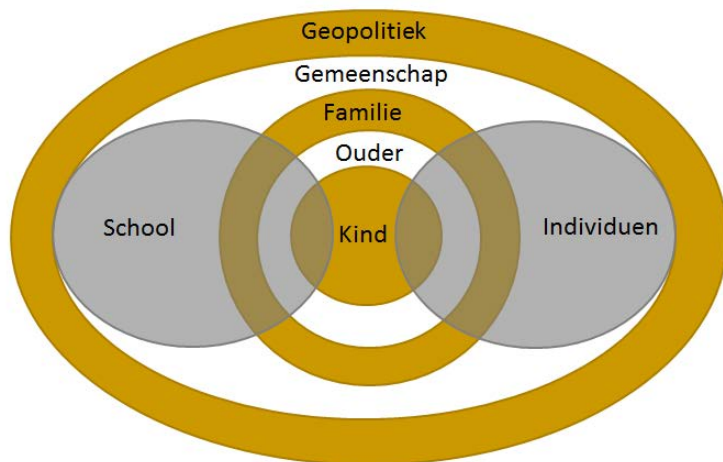
2.3.2 Ontwikkeling van sociale competentie

Binnen de literatuur is het uitgangspunt dat sociale competentie dient ter bevordering van sociale participatie. Hoe vaardiger een kind, des te beter functioneert hij op school of in club- of teamverband. Tegelijkertijd kan door te participeren sociale competentie zich ontwikkelen. Er is dus sprake van een wederkerige relatie (Oberon, 2015). De ontwikkeling van sociale competentie is een wisselwerking met de omgeving in een proces van socialisatie. In dit proces geven gemeenschappen, de waarden en de regels van de cultuur door aan nieuwe leden (Delfos, 2003). Deze ontwikkeling van sociale competentie bij kinderen wordt, net als bij participatie, beïnvloed door aanleg, persoonlijke kenmerken, de gezinssituatie en de maatschappelijke context. Door een stoornis of een verstandelijke beperking kan de ontwikkeling begrensd of beperkt worden.

Een jong kind is echter in zekere zin altijd begrensd. Namelijk door het stadium van zijn cognitieve, morele en sociale ontwikkeling (Van Beemen, 2006). Een kind leert in eerste instantie adequaat te handelen in sociale situaties binnen het gezin, de familie- en vriendenkring van ouders en eventuele opvang. Na het vierde levensjaar is de school één van de eerste sociale verbanden waarin kinderen participeren. Hier moeten kinderen omgaan met leerkrachten en medeleerlingen. Dat vraagt sociale competentie in een voor hen nieuwe context (Joosten, 2007). Het is hierin van essentieel belang dat de leerkracht en ouders afstemmen wat het kind thuis doet en leert en wat er op school gebeurt. Dit omdat veel ouders met een verstandelijk beperkt kind, in vergelijking met ouders met kinderen op het regulier basisonderwijs, minder goed in staat zijn een schakel tussen school en thuis te vormen. Dit door het beperkte contact dat ouders met de school hebben, doordat het kind veelal per taxi wordt vervoerd. Het gaat hier hoofdzakelijk over het generaliseren van vaardigheden en kennis die het kind op school heeft opgedaan (Janson, 2003).

Zoals in paragraaf 2.2.3 de ontwikkeling van sociale participatie staat omschreven wordt logischerwijs de sociale competentie ook vanuit diverse invalshoeken beïnvloed. Waar Van der Ploeg in paragraaf 2.2.3 dit schematisch weergeeft voor sociale participatie, laat het model van Bronfenbrenner (Kuhlemeier, H., Boxtel, H. van, & Til, A. van. 2011) (zie figuur 2.2) zien hoe gezin, school, leeftijdgenoten en samenleving samen de ontwikkeling van sociale competentie van het kind beïnvloeden.

Figuur 2.2 Model van Bronfenbrenner

2.3.3 Dimensies van sociale competentie

Ten Dam & Volam maken onderscheid in dimensies van sociale competentie (Ledoux, Meijer, Van der Veen & Breetvelt, 2013). In de eerste plaats gaat het om het onderscheid tussen interpersoonlijke, intrapersonlijke en maatschappelijke competenties. Meestal wordt, aldus Ten Dam & Volam, in de onderzoeksliteratuur over sociale competenties het accent gelegd op interpersoonlijke competenties. In het sociale domein gaat het immers vooral om competenties in omgaan met anderen, intrapersonlijke competenties: samenwerken, relaties kunnen onderhouden, gezamenlijk problemen oplossen etc. De intrapersonlijke competenties gaan over kwaliteiten die iemand als persoon moet hebben om aan het sociale verkeer te kunnen deelnemen, zoals zelfrespect, zelfvertrouwen, zelfkennis etc. Deze kwaliteiten kunnen dus ook gezien worden als voorwaarde voor de interpersoonlijke competenties. De maatschappelijke competenties hebben betrekking op wat nodig is om in meer brede zin te participeren in de samenleving en daaraan een bijdrage te leveren.

In de tweede plaats onderschrijven Ten Dam & Volam e.a. (Ledoux, Meijer, Van der Veen & Breetvelt, 2013) wat er nodig is om daadwerkelijk tot adequaat handelen te komen. Te weten: kennis/reflectie, houding en vaardigheden. De component reflectie wordt in de literatuur niet algemeen gezien als onderdeel van het begrip competentie, maar Ten Dam & Volam kiezen er in navolging van Rychen en Salganik (2003) voor om dat wel te doen.

Kennis/reflectie, houding en vaardigheden zijn eigenschappen die ieder kind vanaf de geboorte ontwikkelt. Deze 'gereedschappen' worden gehanteerd binnen verschillende, elkaar overlappende gebieden: interpersoonlijk, intrapersonlijk en maatschappelijk. Als beide

hoofdingelingen tegen elkaar worden afgezet, ontstaat een matrix met negen cellen (Kuhlemeier, Van Boxtel & Van Til, 2011) (zie *figuur 2.3*).

Figuur 2.3 Matrix dimensies van sociale competentie

	Intrapersoonlijk	Interpersoonlijk	Maatschappelijk
Kennis/reflectie			
Houdingen			
Vaardigheden			

Het is mogelijk dat een kind in de ene situatie wel competent handelt en in een andere, vergelijkbare situatie, niet. Een bekend voorbeeld is de leerling die zich bij de ene leerkracht als een prettige leerling gedraagt en bij de andere leerkracht als een probleemgeval. Het vermogen om adequaat te handelen is bij deze leerling wel aanwezig, maar hij laat het in de laatste situatie niet zien. Het gaat hier om het onderscheid tussen het vermogen (competence) om adequaat te handelen en het handelen zelf (performance) (Joosten, 2007).

2.3.4 Competent met een verstandelijke beperking

Wanneer de uitleg over sociale competentie naast de kinderen met een verstandelijke beperking gelegd wordt. Er kan gesteld worden dat het voor kinderen met een verstandelijke beperking haast onmogelijk is om op alle dimensies van Ten Dam en Volam 'competent' te zijn. Binnen de literatuur wordt de mate van sociale competentie gekoppeld aan de specifieke, leeftijdsgebonden ontwikkelingsfasen van kinderen. Iemand is sociaal competent als hij in staat is om de ontwikkelingsstaken te vervullen die kinderen, op weg naar volwassenheid, in verschillende levensfasen moeten realiseren. Zo moet het jonge kind bijvoorbeeld leren om speelgoed te delen met andere kinderen en het oudere kind moet in staat zijn om conflicten op te lossen. Echter is in bovenstaande paragrafen al duidelijk geworden dat de kalenderleeftijd bij kinderen met een verstandelijke beperking niet gelijk staat aan de ontwikkelingsleeftijd. Een kind van zes jaar kan de sociaal emotionele ontwikkeling hebben van een kind van drie jaar, of zelfs van een kind van twee jaar.

Is er dan sprake van incompetentie of is een kind in dat geval competent op zijn ontwikkelingsniveau? De literatuur lijkt daar geen antwoord op te geven. Of er sprake is van incompetentie is voor Vygotskij niet zo belangrijk. Vygotskij maakt onderscheid tussen de actuele ontwikkeling en de zone van naaste ontwikkeling. Er is volgens Vygotskij steeds een verschil tussen wat een kind al alleen kan, de actuele ontwikkeling, en wat het kan met de hulp van een volwassene, de naaste ontwikkeling. De volwassenen, bijvoorbeeld de docent of de ouder, moeten dit verschil steeds goed in de gaten houden en op basis van wat een kind al kan, de actuele ontwikkeling, het bij de hand nemen en hulp bieden bij een taak die eigenlijk nog te moeilijk is voor het kind, de naaste ontwikkeling (Berding & Pols, 2014). Zo moeten leerkrachten leerdoelen kunnen aanpassen aan het ontwikkelingsniveau en aan de specifieke mogelijkheden, behoeften en interesses van het kind (Janson, 2003). Het is belangrijk om deze zones niet te zien als een individueel kenmerk van het kind, maar als het resultaat van de sociale interactie die plaatsvindt tussen de volwassene en het kind (Berding & Pols, 2014). Door aan te sluiten bij de competenties en ontwikkeling van een kind wordt de eigenwaarde, zelfkennis en het zelfvertrouwen vergroot. Deze drie factoren zijn voorwaarden voor een kind om zich open te stellen en zichzelf te ontwikkelen (Ebbens & Ettehoven, 2013).

2.4 Beantwoording sub-vraag

In bovenstaande paragrafen is antwoord gegeven op de vraag: *‘Wat zegt de literatuur over de sociale participatie bij kinderen met een verstandelijke beperking’*. De samenleving vraagt van een kind, dat het op basis van zijn leeftijd, gepaste sociale en maatschappelijke rollen vervult. De laatste jaren neemt, door de veranderingen in de samenleving, het belang van informele participatie toe. De toename van informele participatie betekent deel uitmaken van informele netwerken. Deze toename legt de nadruk op het uiterlijk en sociale competenties. Uit de literatuur blijkt dat deze sociale competenties zichzelf niet altijd als vanzelfsprekend ontwikkelen bij kinderen met een verstandelijke beperking. De ontwikkeling van sociale competentie en daarmee ook sociale participatie wordt beïnvloed door persoonlijke kenmerken, de gezinssituatie en de vrije tijd. Hoewel er bij het jonge kind in zekere zin altijd sprake is van een begrenzing, kampt het kind met een verstandelijke beperking niet alleen met de grenzen van zijn kalenderleeftijd, maar ook met de beperkingen in de cognitieve en sociaal-emotionele ontwikkeling. Waar normaal begaafde kinderen sociale participatie ontwikkelen door intentioneel leren, is deze vorm van leren niet voldoende voor kinderen met een verstandelijke beperking. In contact met andere kinderen komt het interactieproces veelal niet spontaan op gang. Zij moeten extern uitgedaagd worden om tot actie te komen. Door concreet ervaren leert het kind met een verstandelijke beperking. Dit vraagt veel herhaling en een gepast aanbod. Een gepast aanbod sluit aan bij de competenties en ontwikkeling van het kind en vergroot de eigenwaarde, zelfkennis en het zelfvertrouwen.

Hoofdstuk 3

Op welke wijze geeft een kind, volgens ouders, op dit moment invulling aan sociale participatie?

Ik, jij, wij

Inleiding

In het vorige hoofdstuk is gesproken over wat de literatuur zegt over sociale participatie bij verstandelijk beperkte kinderen. Dit hoofdstuk gaat in op de mate van sociaal participeren van de leerlingen van de Dr. A. van Voorthuysenschool. Naar aanleiding van interviews wordt beschreven hoe kinderen op dit moment sociaal participeren, wat de visie van respondenten op sociale participatie is en op welke wijze ouders hun kind in de thuissituatie stimuleren. Hierdoor wordt antwoord gegeven op deelvraag twee: *‘Op welke wijze geeft een kind, volgens ouders, op dit moment invulling aan sociale participatie?’*

3.1 Beschrijving respondenten

De interviews zijn afgenomen onder een pluriforme groep respondenten. De veelvormigheid komt terug in leeftijd, afkomst, geslacht, gezinsgrootte en opleidingsniveau. 36% van de gezinnen bestond uit drie of meer gezinsleden, 61% van de respondenten had een baan en het laagst genoten opleidingsniveau was het speciaal voortgezet onderwijs tegenover het hoogst genoten onderwijsniveau, het wetenschappelijk onderwijs.

Kinderen van ondervraagde respondenten volgen onderwijs in zowel de hogere als de lagere klassen van de Dr. A van Voorthuysenschool so. Het gaat hierbij om de leeftijdscategorie van vier tot twaalf jaar. De reden van aanmelding op de Dr. A van Voorthuysenschool is divers. Bij 50% van de kinderen is een stoornis in het autisme spectrum (ASS) gediagnostiseerd, 43% van de kinderen heeft een verstandelijke beperking, en 21% van de kinderen volgt onderwijs aan de Dr. A van Voorthuysenschool wegens een andere stoornis of ziekte. Daarnaast is de plaatsing op de Dr. A van Voorthuysenschool afhankelijk van het intelligentiequotiënt van het kind. Dit moet onder de 55 zijn of tussen de 55 en 70 met aanvullende problematieken zoals hierboven reeds beschreven.

3.2 Visie van ouders op sociale participatie

Alle respondenten onderschrijven het belang van sociale participatie bij hun kind. Respondenten zeggen hierover: *‘Hoe meer kinderen hij om zich heen heeft, hoe beter. Ook al is het alleen maar om te spelen (8.4.5.a)’* en: *‘Ik vind het belangrijk dat hij in contact komt met andere kinderen. Hij moet sociaal open worden, ze leren toch dingen van elkaar (14.4.8.b).’*

De ouders zijn voorzichtig in het formuleren van hun wens of verwachting over de wijze en mate waarop hun kind in de toekomst sociaal participeert. 43% van de respondenten geeft aan hierin niet al teveel te verwachten. *‘Ik verwacht helemaal niets, hij moet ook kind kunnen zijn. Ik stel geen hoge verwachtingen richting hem. Ik durf er ook niet echt te veel van uit te gaan (6.4.6.a).’* *‘Ik hoop eigenlijk dat, als hij op een bepaalde leeftijd komt, hij zelfstandig buiten kan spelen en toch*

iets deelt met kinderen. Ook als het gaat over het delen van gevoelens en emoties. Het delen vind ik dan heel belangrijk. Maar ik heb eigenlijk niet echt verwachtingen, als hij zichzelf maar kan redden straks (8.4.6.a).’ Een van de ouders geeft aan daar veel voor over te hebben: ‘We zijn expres verhuisd. Het heeft zes jaar geduurd voordat ons huis werd verkocht. We zaten echt in een buurt waar iedereen werkte en zodra ze kinderen kregen gingen ze weg. Logisch ook. Er waren geen buitenspeelmogelijkheden. Behalve op het balkon, maar daar ontmoet je niemand. Maar toen we hier kwamen, stapte hij wel gelijk op de kinderen af, hij is niet verlegen. Hij vindt het geweldig. Er stonden pas een paar jongens voor de deur, zo van: kom je spelen. Nou... (14.4.5.a, 14.4.5.b)’

Aan alle respondenten is de vraag gesteld in hoeverre zij het van belang achten dat hun kind contact onderhoudt met kinderen met een normale en/of afwijkende ontwikkeling. De uitkomst hierop is wisselend (14.4.8.d, 9.4.7.a). 21% van de respondenten geeft aan het niet of minder belangrijk te vinden dat hun kind contacten onderhoudt met niet-verstandelijk beperkte kinderen. *‘Als er op school een activiteit georganiseerd wordt gaan we daar ook altijd naar toe. Maar ik vind wel: de kinderen die hij dan ziet, ziet hij ook op school. Ik ben op zich blij dat we voor hem ook andere activiteiten hebben. Dat hij andere kinderen leert kennen (13.9.2.a).’* Tegenover dit percentage staat 21% van de respondenten die aangeeft dit wel belangrijk te vinden. *‘Ik wil dat ze in contact komt met andere dountjes. Dat ze relaties kan opbouwen, zowel voor een toekomstige partner als het kunnen delen in interesses. Dat ze hetzelfde beleven en weet: we zijn hetzelfde. Ze begrijpt nu niet hoe beperkt ze zelf is, maar er komt een tijd dat ze waarschijnlijk gaat zeggen: “Waarom ik niet” (11.4.6.a, 11.4.7.a).’* Overige respondenten doen hier geen uitspraak over.

3.3 Huidige sociale participatie

Vanuit de waarde die respondenten hechten aan sociale participatie, wordt de huidige situatie beschreven. Alle respondenten geven aan dat hun kind op enige wijze contact onderhoudt met andere kinderen. Te denken valt aan contact met buurtkinderen, broers en zussen en neefjes en nichtjes. 57% geeft aan dat dit niet altijd als vanzelfsprekend gaat. *‘Dan merk je dat hij die aansluiting mist, dat dat niet altijd even lekker loopt (14.4.9.a).’ ‘Hij probeert het wel, maar kinderen discrimineren toch heel vaak (4.6.1.a).’* Respondenten benoemen dat kinderen niet met, maar naast elkaar spelen (9.6.1.a, 13.6.1.a). Het verstandelijk beperkte kind speelt zijn eigen spel en heeft veelal moeite om een ander in dit spel toe te laten. De huidige situatie wordt verder uitgewerkt in de categorieën: gezin, school en vrije tijd. Dit omdat de literatuur aangeeft dat deze drie gebieden, naast biologische factoren, van invloed zijn op de ontwikkeling van sociale participatie van kinderen.

3.3.1 Gezin

Het gezin lijkt voor de kinderen van ondervraagde respondenten veelal een plek te zijn waar ze sociaal actief zijn. Dit komt tot uiting in het contact met andere gezinsleden en de activiteiten die zij samen ondernemen. 50% van de respondenten geeft aan dat sociale participatie binnen de familie en het gezin gemakkelijker is voor het kind. Familie en gezinsleden zijn volgens de respondenten op de hoogte van de beperking en weten hiermee om te gaan. Niet alle respondenten, 14%, bevestigen deze stellingname: *‘Ik kom uit een gezin van 10 kinderen en we hebben allemaal kinderen. Dus dertig neefjes en nichtjes. Van die 30 zijn ze eigenlijk allemaal groot, er zijn nog enkele kleintjes. Ze speelt met de kleintjes als ze het spel begrijpt, rennen, tikkertje. Op die manier maakt ze contact. Maar de meisjes houden meer van zitten met elkaar,*

kletsen, giechelen daar houdt zij niet van. Ze kan niet goed uiten wat ze leuk vindt en ze is niet verstaanbaar (11.4.2.a).'

Van alle respondenten geeft 36% aan het van belang te vinden dat het kind met een beperking net als overige gezinsleden behandeld wordt. 29% van de respondenten geeft echter aan dit niet te kunnen bewerkstelligen, het verstandelijk beperkte kind vraagt meer begeleiding en een andere benadering. Een ouder vertelt hierover: *'In principe behandelen we KIND en BROER allebei hetzelfde. Alleen bij KIND is het toch weer net iets anders. Daar komt toch wel iets meer bij kijken. Je moet hem echt voorbereiden, anders kan het een toestand worden. Ik vind het bij BROER wel heel belangrijk dat hij vriendjes heeft en dat hij lekker naar buiten gaat. Bij KIND is het nou eenmaal anders (2.3.1.a, 2.4.7.b).'*

3.3.2 School

Naast het gezin is de school een plek waar kinderen contact aangaan met andere kinderen en actief zijn. Van alle ondervraagde respondenten geeft 14% aan dat er buiten schooltijd contact is met klasgenoten. *'Er zijn twee klasgenoten die in de buurt wonen (9.4.3.e).'* *'Appen met haar vriendinnen en klasgenoten, dat vindt ze heel leuk (5.4.1.a).'* *'Mijn zoontje heeft één vriendje, daar zit hij mee in de klas. Zijn moeder is een vriendin van mij geworden, ze heeft ook drie jongens. Die komen ook vaak hier (10.4.3.b).'* Een andere respondent geeft aan: *'Ze heeft in de omgeving niet zoveel vriendjes of vriendinnetjes van haar leeftijd. Omdat andere kinderen op een andere school zitten. Ik ben er wel blij mee dat ze een beetje haar eigen klasgenootjes heeft om mee te spelen (9.4.7.a).'* De overige 86% van de respondenten geeft aan dat hun kind buiten school geen contact onderhoudt met klasgenoten. 57% van de respondenten ervaart dit als een gemis.

3.3.3 Vrije tijd

Waar 86% van de kinderen buiten school geen contact onderhoudt met klasgenoten, geeft 79% van alle respondenten aan dat het kind wel contact onderhoudt met buurtkinderen of kinderen van sportclubs (14.4.3.b, 2.4.3.a). *'Hiernaast wonen twee meisjes, eentje van twaalf en eentje van één. Dat vindt ze heel erg leuk. Ze komen ook wel eens op de trampoline springen (2.4.3.a).'* Op de vraag hoe het contact met kinderen uit de buurt verloopt, antwoordt 71% van de ouders: 'stroef'. Een ouder vertelt hierover: *'Hij probeert het wel en laat zich niet uit het veld slaan, dat vind ik knap hoor (14.4.3.c).'* Een andere ouder hierover: *'Verder nodigt hij ook wel eens anderen uit. Op zijn manier vraagt hij dan: 'Zullen we spelen?' Hij probeert het wel (12.4.3.e).* Naast het contact met kinderen in de wijk, zit 57% van de kinderen op een sportclub, 63% hiervan neemt deel aan een sportclub voor kinderen met een verstandelijke beperking.

3.3.4 Kinderfeestje

In de vrije tijd is een kinderfeestje één van de manieren waarop een kind sociaal kan participeren. Slechts 7% van de ondervraagde respondenten geeft aan dat zijn of haar kind zijn verjaardagsfeestje viert met andere kinderen. Dit percentage slaat niet op de kinderfeestjes die in familiale kringen worden gevierd, maar enkel op de kinderfeestjes die het kind viert met klasgenootjes en vriendjes. *'De laatste keer hebben we de verjaardag gevierd bij MonkeyTown. Dan komen er niet veel, ze hebben met z'n vieren gespeeld. Ze zijn dan bij elkaar en toch kan iedereen zijn eigen weg gaan (6.5.1.a, 6.5.4.a).'* 29% van de respondenten geeft aan het kinderfeestje in familiale kring te vieren. *'De verjaardagen bij ons zijn heel klein. We nodigen ook eigenlijk alleen maar familie uit. Opa, oma en we hebben allebei een zus. Die komen en die nemen ook hun kinderen mee. Anders wordt het veel te druk (13.5.1.a).'* 21% van de respondenten geeft aan

helemaal geen kinderfeestje te vieren en dit in de toekomst ook niet te willen gaan doen. Daarnaast viert 21% nog geen kinderfeestje met andere kinderen, maar zij denken erover na dit te organiseren. *‘We doen elk jaar alleen een familiefeestje, omdat ze niet zoveel vriendjes en vriendinnetjes heeft. Maar dit jaar willen we het anders doen. Ik moet nog kijken hoe het gaat. Dit jaar heb ik meer handvatten, voor mijn gevoel. En omdat ze nu natuurlijk ook wat meer heeft geleerd. Ze is wat spontaner geworden, dat scheelt. Eerst was dat heel lastig (9.5.1.a, 9.5.3.a).’* Een respondent gaf aan niet over het vieren van een kinderfeestje nagedacht te hebben. *‘Nu heb je wel clubjes van de Downcare en daar zou je er wel van kunnen uitnodigen, maar ik heb daar nooit echt mijn gedachten over laten gaan (12.5.4.b).’* 29% van de respondenten geeft aan dat hun kind eenmalig of meerdere keren is uitgenodigd op het kinderfeestje van een vriendje of klasgenoot.

Een eerste oorzaak voor het niet vieren van het kinderfeestje schrijven respondenten toe aan achterlopende ontwikkeling of beperkte sociale contacten (1.5.1.a, 2.5.1.a, 9.5.1.a, 12.5.1.b). Een tweede reden die gegeven wordt is het ontbrekende contact met ouders van klasgenoten. *‘Haar kinderfeestje kun je niet vieren. Ik heb geen contact met de ouders van haar klasgenoten. Dus de ouders geven hun kind niet snel mee.’ (1.5.1.a).* Als laatste benoemt 7% van de respondenten het ontbreken van de financiële middelen als reden voor het niet vieren van een kinderfeestje (3.5.1.a, 3.5.2.d). Moeite met de organisatorische elementen van een kinderfeestje is voor geen van de respondenten een reden om een kinderfeestje niet te vieren.

3.4 Stimulatie van sociale participatie

De wijze waarop respondenten hun kind stimuleren om sociaal te participeren is wisselend. *‘Ik zeg altijd: ‘KIND, ga lekker buiten spelen er zijn kindjes genoeg (1.4.8.b).’ ‘Het is ook niet dat hij huppelt om in gezelschap te komen, maar dan geef ik hem het duwtje in zijn rug om in het gezelschap te komen. Daar ben ik wel voor (8.4.8.b).’* 71% van de respondenten trekt erop uit om hun kind te stimuleren en de mogelijkheid te bieden in contact te komen met andere kinderen (2.4.8.a, 2.4.8.b, 7.4.9.b, 9.4.1.a, 9.4.1.b, 1.4.9.a, 11.4.8.a, 13.4.3.a). *‘Nu is het zomer, dan is er veel te doen hierachter. Daar worden activiteiten gedaan voor kinderen (7.4.9.b).’* 21% van de ouders gaat speciaal naar centra waar het kind aan activiteiten kan deelnemen die zijn aangepast op de beperking: *‘Vaak gaan we naar de activiteiten van het centrum downsyndroom de kern PLAATS, activiteiten die ze organiseren voor zijn leeftijd (12.4.1.c).’* 7% van de respondenten vertelt dat de stimulatie van sociale participatie zich niet alleen beperkt tot stimulatie vanuit de ouder. Kinderen uit de buurt zijn ook een vorm van stimulans door het kind mee te vragen (13.4.1.a).

De wijze waarop ouders hun kind stimuleren lijkt afgestemd te zijn op de mogelijkheden en behoeften van het kind (8.4.8.a, 4.4.8.a, 1.4.8.c). Een respondent zegt hierover: *‘Op een verjaardag is het niet zo dat we specifiek tegen andere kinderen zeggen: “Mag hij ook meespelen?” Hij moet dan zijn eigen gang gaan (13.4.6.a).’* Een andere ouder gaf aan: *‘Je wilt hem ervoor beschermen omdat je bang bent dat ze hem gaan pesten en dat hij dan gepest wordt. Vaak zat gebeurt dat, hij heeft het zelf niet door maar als ouder zie je het dan (10.4.5.b).’* En: *‘Hij is meestal heel moe als hij uit de taxi komt, het is een lange dag voor hem. Meestal gaat hij even met zijn trein of met de iPad spelen, dat mag hij dan. Dan zie je dat hij tot rust komt, dan gaat hij daarna een spelletje in de gang doen (12.4.4.a).’*

3.5 Beantwoording sub-vraag

In bovenstaande paragrafen is antwoord gegeven op de sub-vraag: *‘Op welke wijze wordt volgens ouders op dit moment invulling gegeven aan de sociale participatie van het kind?’* De huidige sociale participatie vindt op dit moment met name plaats binnen het gezin en in de vrije tijd. Kinderen spelen hier met buurtkinderen en gezins- of familieleden. Het spelen met deze kinderen gaat veelal volgens de ‘manier’ van het kind. Het verstandelijk beperkte kind speelt zijn eigen spel en heeft veelal moeite om een ander toe te laten in zijn eigen spel. Naast het gezin en de vrije tijd is volgens de literatuur de school een plek waar kinderen participeren. Op dit moment participeren kinderen met name binnen de school, slechts 14% van de kinderen heeft buiten schooltijd contact met klasgenoten. De ontwikkeling van sociale participatie in het gezin, op school en in de vrije tijd lijken los van elkaar te functioneren. Dit is logisch, gezien een kind op meerdere plekken actief is en daardoor andere mensen ontmoet. Echter is het opmerkelijk dat deze gebieden volledig los van elkaar staan. Zo vindt het contact met klasgenootjes niet plaats in de vrije tijd en spelen buurtkinderen niet bij het kind thuis. Dit is zorgwekkend gezien het feit dat kinderen met een beperking volgens de literatuur herhaling en stimulans nodig hebben. Doordat de ontwikkeling van het kind op het gebied van sociale participatie op verschillende gebieden plaatsvindt, ontstaat er geen netwerk waar kinderen ‘vaste’ vriendjes ontmoeten. Met name zorgelijk omdat het contact met andere kinderen met een beperking op deze wijze minimaal is.

Hoofdstuk 4

Wat zijn voor ouders belemmerende factoren in de begeleiding van hun kind op het gebied van sociale participatie?

---

*De vraag is niet of we met elkaar
verbonden zijn, maar hoe*

Inleiding

Door middel van interviews is onderzocht in welke mate de leerlingen van de Dr. A. van Voorthuysenschool sociaal participeren. De verkregen informatie is in het vorige hoofdstuk opgenomen. Ook is in de interviews stilgestaan bij de belemmeringen die ouders ervaren in de stimulering van hun kind. Naar aanleiding van deze informatie worden in dit hoofdstuk de belemmerende factoren en de beleving van ouders beschreven. Hierdoor wordt antwoord gegeven op deelvraag twee: *‘Op welke wijze geeft een kind, volgens ouders, op dit moment invulling aan sociale participatie?’*

4.1 Belemmerende factoren

Op de vraag welke belemmerende factoren ouders ervaren in de begeleiding van de sociale participatie bij hun kind geven respondenten verschillende antwoorden. Er is veelal een combinatie tussen de belemmerende factoren die kinderen ervaren en de factoren waar ouders tegenaan lopen.

4.1.1 Persoonlijke factoren

4.1.1.1 Kind

Paragraaf 2.1 beschrijft vanuit de literatuur de diversiteit onder kinderen met een verstandelijke beperking. Deze diversiteit bevestigen respondenten en is terug te zien in de mate waarin het kind sociaal participeert. Waar het ene kind geen behoefte heeft aan contact met andere kinderen (2.4.4.a), snakt het andere kind hier juist naar (1.6.1.a). In het contact met andere kinderen signaleren 79% van de respondenten dat hun kind belemmeringen ervaart in het sociaal participeren ten gevolge van zijn verstandelijke beperking (1.2.2.a, 4.2.2.a, 6.1.4.a). 64% van de ondervraagde respondenten noemt als belemmering de sociaal emotionele ontwikkeling ten opzichte van leeftijdsgenoten. Veelal wordt genoemd dat het kind zich jonger gedraagt dan men van zijn kalenderleeftijd zou verwachten (1.2.2.a, 10.2.2.b). Deze belemmeringen worden met name gesignaleerd door respondenten met kinderen vanaf tien jaar.

Volgens ouders verandert de mate van sociale participatie naarmate het kind ouder wordt. Contact leggen wordt gemakkelijker door sociale vaardigheden die kinderen op school krijgen aangeleerd. *‘Vroeger moesten we haar erg stimuleren. Moesten we zeggen: “Die is er ook.” Ga maar samen spelen. Mama gaat hier even zitten en jij gaat hier spelen. Andere kinderen spelen ook. En toen is ze vanzelf begonnen. Vroeger was dat niet zo. Ging ze heel erg aan me hangen,*

ging ze heel erg rondkijken. En dan wilde ze wel gaan, maar deed ze helemaal niets. Ze durfde ook niet. Maar nu gaat alles vanzelf (9.4.8.a).'

Naarmate het kind ouder wordt, lijkt het contrast met leeftijdsgenoten groter te worden (11.6.1.a, 13.4.3.b). Een van de ouders zegt hierover: *'Hij heeft wel een paar vriendjes. Tenminste, waar hij wat mee speelt. Dat zijn meestal wat kleinere kindjes. Dat vindt hij het leukste om mee te spelen. Bij andere kinderen is het heel snel klaar. Hij wil dan dingen spelen, dat willen zij dan niet. Hij heeft er meer aansluiting (13.4.4.a).'* Een andere ouder reageert: *'Hij zoekt altijd kinderen uit die veel jonger zijn (12.4.3.b).'* En: *'Met kleinere kinderen gaat het contact perfect, vlekkeloos (10.4.3.c).'*

Op welke wijze een kind omgaat met bovenstaande verschillen is afhankelijk van persoonlijke factoren als karakter en temperament. Waar het ene kind op andere kinderen afstapt (12.6.1.a), durft het andere kind dit niet, uit angst gepest te worden (5.6.1.a). Een ouder omschrijft kernachtig hoe ze ziet dat haar kind in contact met leeftijdsgenoten omgaat met zijn beperking. *'Het is net als een vakantie in het buitenland, dat je met kinderen speelt die je niet verstaat (12.4.3.c).'* Elk kind lijkt zijn eigen strategie te ontwikkelen in de omgang met leeftijdsgenoten en andere kinderen. Waar deze strategie voor het ene kind effectief is, is deze voor het andere kind destructief en zorgt voor teleurstelling en onbegrip (10.2.2.b, 4.6.1.a, 4.2.2.b).

4.1.1.2 Ouder

Al eerder werd duidelijk dat alle respondenten sociale participatie van belang achten bij hun kind. Ondanks deze essentie uit 29% van de respondenten ook een zekere angst. De angst vormt voor hen een belemmering om de sociale participatie te bevorderen. De respondenten zien de kwetsbaarheid van hun kind en zijn vanuit deze kwetsbaarheid bang voor misbruik. Onder misbruik verstaan de respondenten seksueel misbruik (1.4.9.a) of misbruik door leeftijdsgenoten op het gebied van sociaal contact, zoals pesten (10.4.5.b, 14.4.3.e). De angst berust op eigen ideeën (1.4.9.a, 9.4.5.a), op het niet kennen van andere ouders (5.4.9.a) of op wat ouders signaleren in het contact dat hun kind heeft met anderen (14.4.3.e). Een van de ouders omschreef dit als volgt: *'Je geeft je kind niet zomaar af aan mensen die je niet kent. En zeker de kinderen met een beperking niet. Kijk mijn dochtertje van vijf. Als ze bij een buurvrouw van zes straten verder is, en zij zegt: 'Doe je shirtje uit.' Zegt ze: 'Ben je gek in je hoofd, dat mag ik alleen bij mama.' Maar als je dat tegen KIND zegt dan doet ze dat. Het verschil tussen een gezond kind en een kind met een beperking is heel groot. Het ene kind ziet het T-shirt uittrekken als gevaar en het andere kind ziet het als iets wat prima is (1.4.9.a).'* Een andere ouder bevestigt dit: *'Ze mogen hier spelen. Maar zij niet bij een ander, omdat ze toch die beperking heeft. Je weet niet wat daar thuis, binnen gebeurt. Je moet het toch in de gaten houden. Grote kans dat ze seksueel misbruikt wordt omdat ze die beperking heeft. Ze is een makkelijke prooi (7.4.10.a).'* Daarentegen geeft 7% van de ouders aan: *'Nou, ik heb dat niet. Want weet je, ik heb een makkelijk kind (14.4.10.a).'* 71% van de respondenten doet geen uitspraak over de mate van angst die zij ervaren.

De persoonlijke belemmeringen die ervaren worden door kinderen en ouders staan voortdurend in wisselwerking met de omgeving waarin het kind zich op dat moment bevindt. Hieronder worden de drie gebieden besproken, gezin, school en vrije tijd.

4.1.2 Gezin

Waar het kind op diverse plekken geconfronteerd wordt met het steeds groter wordende verschil met leeftijdsgenoten, is het gezin veelal een plek waar het kind begrepen en gezien wordt (11.3.2.a, 10.1.4.a). Ieder gezin lijkt een zekere stabiliteit te creëren voor het kind. Respondenten geven aan dat het kind met een beperking, net als de andere kinderen, meedraait in het gezin (11.1.3.a). Ouders trachten het kind net als de andere kinderen te behandelen en op te voeden, maar lopen vaak tegen belemmeringen aan. Paragraaf 3.3.1 ging hier al eerder op in. Een van de respondenten zegt hierover: *'Het is bijna onmogelijk om ze gelijk te behandelen (11.3.1.a).'* 29% van de andere respondenten bevestigt dit.

4.1.3 School

4.1.3.1 Kind

Naast het gezin is school een belangrijke plek voor kinderen waar kinderen sociaal participeren en actief zijn. In de literatuur wordt hierover geschreven: *'Wanneer een kind naar school gaat, gaan naast de ouders ook docenten invloed uitoefenen op de sociale ontwikkeling van het kind. Het kind wordt binnen school op diverse ontwikkelingsgebieden uitgedaagd. De mogelijkheden en voorzieningen die de school aanbiedt bepalen mede in hoeverre kinderen met een beperking mee kunnen doen op school. Wanneer een kind voor langere tijd niet mee kan komen in een groep en zich hier onzeker door gaat voelen, wordt de stap naar participeren steeds groter.'* Voor veel kinderen van ondervraagde respondenten lijkt school een plek te zijn waar ze zich thuis voelen en plezier beleven. Een ouder zegt hierover: *'Op de andere school was het moeilijk voor hem. Hij is totaal veranderd, omdat hij het naar zijn zin heeft (3.8.2.a).'* Een andere ouder: *'Eigenlijk is het een hele fijne plek waar ze kan zijn. En ze wil ook graag, dat merk je (7.4.3.c).'* Dit geldt volgens ouders niet voor ieder kind. 7% van de respondenten geeft aan dat hun kind zich niet altijd prettig voelt binnen de school. *'Het blijft altijd lastig. Elke ochtend weer wil hij niet naar school, hij vindt het verschrikkelijk. Als hij er eenmaal is gaat het goed hoor, alleen hij wil nooit naar school (2.8.3.a).'*

4.1.3.2 Ouders

Zoals hierboven beschreven signaleren ouders dat hun kind weinig belemmeringen ervaart op school. Voor de ouders zelf geldt dit niet, zij ervaren hier wel degelijk belemmeringen. Met name het taxivervoer van en naar school ervaren respondenten als een belemmering. 93% van de ondervraagde respondenten geeft aan dat hun kind met de taxi naar school wordt gebracht. *'Je kind wordt opgehaald en weer thuisgebracht. Ik zie geen andere moeders en kinderen. Dat mis ik (1.8.6.a).'* Het taxivervoer lijkt de stap naar contact met klasgenoten buiten school moeilijker te maken. 29% van de respondenten geeft aan dat ze zich door het taxivervoer minder betrokken voelen met de school. Een ouder zegt hierover: *'Ik zou van sommige leerkrachten niet eens weten wie het zijn (12.8.5.d). Ik heb iets minder contact met de school doordat hij met de taxi wordt opgehaald. We proberen wel overal naar toe te gaan, zoals de koffieochtend op school. Maar mijn man heeft wisseldiensten en ik werk ook, dus we kunnen ook niet altijd gaan (12.8.5.a).'* Voor 57% van de respondenten is contact met andere ouders een voorwaarde om de sociale contacten tussen het kind en klasgenoten te stimuleren en toe te laten. Enkele ouders zeggen hierover: *'Ik heb weinig contact met ouders. Je kind wordt opgehaald en thuisgebracht (1.8.6.a). Ik heb helemaal geen contact met ouders van schoolgenoten. Dat mis ik wel. Het lastige is dat die kinderen allemaal ergens anders vandaan komen. En je die ouders eigenlijk ook niet kent (13.8.6.a). Ze mag wel met andere kinderen spelen. Maar ook niet teveel. Dan moet ik misschien eerst de ouders leren kennen. Weten hoe ze zijn. Dan pas kan ik zeggen: 'Ja je mag' (5.4.9.a).'* Het

niet kennen van de andere ouder maakt de stap om het kind te laten spelen bij een klasgenoot groter. Naast het taxivervoer geven twee respondenten aan dat het onderlinge verschil tussen ouders een oorzaak is waardoor er voor hen geen contact ontstaat met andere ouders. *'Ik heb het idee dat ik daar niet hoor, ik pas er niet tussen. Als ik op school loop, zie ik al die andere kinderen. Dan denk ik: 'Jeetje, wat doen we hier' (13.8.6.b).'*

De koffieochtenden die door de Dr. A van Voorthuysenschool georganiseerd worden geven ouders de gelegenheid om elkaar te ontmoeten. 14% van de respondenten maken hier gebruik van en ervaren deze koffieochtenden als bevorderend. *'Er zijn koffieochtenden. Ik probeer altijd te gaan. Dan heb je ook meer contact. Laatst op de koffieochtend heb ik mijn telefoonnummer aan iemand gegeven. Haar zoon zat ook bij haar in de klas; dan kunnen we een keertje wat afspreken als het lekker weer is, bijvoorbeeld naar de kinderboerderij (9.8.6.a, 9.8.6.b).'*

4.1.4 Vrije tijd

Dat kinderen buiten schooltijd geen contact onderhouden met klasgenoten sluit niet uit dat kinderen geen contact hebben met andere kinderen. 71% van de respondenten geeft aan dat zijn kind met kinderen uit de buurt speelt. In dit contact met buurtkinderen signaleren ouders dezelfde belemmeringen als beschreven in paragraaf 4.1.1.

Het contact met kinderen uit de wijk lijkt met name buitenshuis plaats te vinden. Slechts 29 % van de respondenten geeft aan dat de kinderen uit de wijk ook daadwerkelijk bij elkaar binnen spelen. Dit brengt met zich mee dat bij een deel van de kinderen de sociale participatie in de herfst- en wintermaanden een stuk lager is dan in de overige maanden van het jaar. Of kinderen daadwerkelijk met andere kinderen buiten spelen hangt, naast de persoonlijke factoren en belemmeringen, af van het aantal kinderen dat beschikbaar is in de wijk. Niet overal zijn er geschikte vriendjes voor het kind. *'Verder is hier niemand, qua kinderen, die spelen in de buurt (6.4.3.a).'*

4.1.5 Kinderfeestjes

In paragraaf 3.3.5 staat al beschreven dat kinderfeestjes een van de manieren is waarop een kind in zijn vrije tijd sociaal participeert. Niet alleen de angst die bij ouders aanwezig is, is een belemmering om het kinderfeestje te vieren. Naast deze angst ervaren respondenten het als belemmerend dat ze de klasgenootjes van hun kind niet kennen. Ouders weten niet welke medische zorg een kind nodig heeft en hoe het beste met het kind omgegaan kan worden. Een respondent zegt hierover: *'Ik ken de kinderen niet. Je weet hoe je met een normaal kind moet omgaan. Met een kind met een beperking weet je dat niet. Je weet niet wat ze wel en niet kunnen (10.5.1.a).'* Anderzijds betekent dit ook dat andere ouders het kind van de respondent zelf niet kennen. Dit maakt het voor respondenten moeilijk om hun kind ergens heen te laten gaan. *'Straks verslikt hij zich, je weet niet wat een ander kind mankeert. Je weet wat je eigen kind nodig heeft (10.5.1.b).'* Een respondent vertelt dat het bij haar dochter een keer mis is gegaan: *'Daar had ze taart gekregen. Nou dat kind is twee weken lang ziek geweest en moest op een gegeven moment naar het ziekenhuis. Haar lichaampje, dat is gewoon zo heftig bij haar. En sindsdien durft niemand haar uit te nodigen; van het weekend was er ook weer een verjaardag en was ze overgeslagen. Ik zeg er verder niets van, maar het raakt je wel. Goed bedoelt maar ook pijnlijk voor haar, want ze wil ook in contact komen met kinderen (11.4.9.a).'*

4.2 Reactie ouder op belemmerende factoren

Hierboven staat een aantal factoren beschreven die respondenten bij zichzelf of bij hun kind zien als belemmerend voor de sociale participatie van het kind. Het verschil in ontwikkelingsleeftijd van het kind en de andere kinderen om hem heen en het minimale contact wat de ouder heeft met andere ouders van leerlingen van de Dr. A. van Voorthuysenschool zijn de grootste twee belemmerende factoren. 93% van de respondenten heeft niets aangegeven over de manier waarop zij omgaan met deze factoren. Een van de respondenten heeft aangegeven iets met de belemmerende factoren te hebben gedaan door de stichting 'Vrienden van de Van Voorthuysenschool op te richten'. Deze stichting zamelt geld in zodat alle leerlingen de mogelijkheid hebben deel te nemen aan kampen of reises die door de Dr. A. van Voorthuysenschool worden georganiseerd (11.9.3.d).

4.3 Beantwoording sub-vraag

In bovenstaande paragrafen is antwoord gegeven op de sub-vraag: *'Wat zijn voor ouders belemmerende factoren in de begeleiding van hun kind op het gebied van sociale participatie?'* Er lijkt veelal een combinatie te zijn tussen de belemmerende factoren die respondenten bij hun kind zien en de belemmeringen die ouders zelf ervaren. In de stimulatie van sociale participatie ervaren ouders angst, ouders hebben angst dat hun kind door andere ouders of kinderen misbruikt wordt. De respondenten zien de kwetsbaarheid van hun kind en zijn vanuit deze kwetsbaarheid bang voor misbruik. De angst berust op eigen ideeën, op het niet kennen van andere ouders of op wat ouders signaleren in het contact dat hun kind heeft met andere kinderen en volwassenen. De angst vormt voor hen een belemmering om de sociale participatie te bevorderen. Het taxivervoer van en naar school lijkt hierin een belangrijke oorzaak te zijn. Het vervoer maakt het voor ouders lastig om in contact te komen met andere ouders. Hierdoor wordt de stap groter om hun kind te stimuleren buiten school contact te onderhouden met klasgenoten.

De hierboven genoemde belemmeringen spelen onder andere door in de organisatie en de keuze voor het wel of niet vieren van een kinderfeestje. Het ontbreken van contact met andere ouders geeft ouders angst om de verantwoordelijkheid van hun kind aan een ander over te dragen. Kinderen hebben een speciale behandeling nodig in medische zorg en omgang. Aan de andere kant zorgt niet kennen van het andere kind, bij ouders voor terughoudendheid in het uitnodigen van andere kinderen. Ouders zijn bang niet te weten hoe zij het beste met het betreffende kind om kunnen gaan. Opvallend daarbij is dat ouders verschillende belemmerende factoren benoemen. Slechts één van de respondenten heeft wat met deze ervaren belemmeringen gedaan. De overige 93% van de ouders ervaart belemmeringen en laat het daarbij. Door uiteenzetten van deze gegevens wordt een zekere terughoudendheid en het ontbreken van initiatief bij ouders op het gebied van stimulatie van kinderen in het aangaan van sociale contacten met klasgenoten, duidelijk.

Hoofdstuk 5

Welke behoefte is er bij ouders om de sociale participatie van hun kind in de thuissituatie te vergroten?

---

*De drukke buien buiten
daar zit ik niet mee.
Ik ga gewoon naar binnen
bij mezelf op de thee
(Sukha)*

Inleiding

Vanuit de belemmeringen die beschreven staan in hoofdstuk 4, komen in dit hoofdstuk de behoeften van ouders naar voren. Naast de behoeften van ouders zijn, via de respondenten, ook de behoeften van het kind tijdens het interview ter sprake gebracht. Behoeften en ideeën van ouders en kinderen komen samen in onderstaande paragrafen en geven antwoord op deelvraag twee: *‘Welke behoefte is er bij ouders om de sociale participatie van hun kind in de thuissituatie te vergroten’*.

5.1 Behoeften van kinderen

De behoeften van de kinderen op het gebied van sociaal contact lopen volgens ouders uiteen. Waar het ene kind geen behoefte heeft aan contact met andere kinderen door bijvoorbeeld vermoeidheid na schooltijd (12.4.4.a) en de voorkeur heeft om in een bekende en veilige omgeving te spelen (2.4.4.a, 13.4.4.b, 5.4.4.a), heeft het andere kind meer behoefte aan sociaal contact buiten schooltijd (4.4.4.a, 7.4.5.a), *‘Ze wil heel vaak naar buiten, dan ziet ze kinderen die ze herkent. Daar wil ze dan mee spelen (9.4.4.a).’*

5.2 Behoeften van de ouders

Hoofdstuk twee en vier geven de strubbelingen weer die kinderen met een verstandelijke beperking in het dagelijks leven ervaren. Vanuit deze strubbelingen en beperkingen ervaren ouders de behoefte om hun kind te begeleiden in de sociale participatie. Uit interviews met respondenten zijn de meest gehoorde behoeften verzameld en hieronder verder uitgewerkt.

5.2.1 Contact met ouders

50% van de ouders geeft aan meer contact te willen met andere ouders, een aantal wil met name contact met ouders die ook een kind met een verstandelijke beperking hebben. Het contact met andere ouders lijkt ouders erkenning en ondersteuning te geven in de moeilijkheden van alledag met een kind met een verstandelijke beperking. *‘Het is fijn om het bij anderen te zien. Dat je niet de enige bent. Dat je weet dat je niet meer bent. Dat anderen er ook gewoon doorheen moeten en dat ik me daar niet voor hoeft te schamen (6.9.2.b).’* Daarnaast geven ouders nog een reden aan waarom zij het belangrijk vinden andere ouders te leren kennen. Door te weten wie de ander is, en te weten aan wie hij het kind meegeeft, is het voor de ouder gemakkelijker om het kind los te

laten. Volgens ouders helpt het henzelf om de sociale participatie van hun kind te stimuleren. *‘Ik vertrouw mijn kind niet toe aan onbekende ouders. Ik vertrouw mijn kind pas toe aan ouders wanneer ik echt zie dat ze geen kwade bedoelingen hebben met mijn kind. Maar dat kan alleen als ik de ouder leer kennen (1.4.9.b)’.*

Ouders benoemen dat er vanuit school koffieochtenden georganiseerd worden. Voor twee respondenten is dit helpend om contacten te leggen met andere ouders. Tijdens deze koffieochtenden ontmoeten ouders elkaar, maar volgens een van de respondenten is een proactieve houding ook helpend. *‘Ik heb een paar ouders die ik af en toe app. Eén ken ik van de buurt, die spreek ik gewoon aan (8.8.6.a).’ ‘En dan EXTERN daar had die moeder een papiertje in zijn tasje gedaan met het telefoonnummer van dat ze graag een keertje wilde spelen en toen had ik gebeld van ja dat is prima, een paar dingetjes doorspreken: zijn medicijnen en dat soort dingen (10.8.6.a).’*

Dit is echter niet voor iedere ouder vanzelfsprekend: *‘Nee, ik heb helemaal geen contact met andere ouders. Dat mis ik wel. Maar wat het ook vaak is, is dat ik er weinig tijd voor heb. De dag verloopt zo snel. De kinderen komen thuis, de boodschappen moeten gedaan worden, de was (6.8.6.a).’*

5.2.2 Ondersteuning in sociale participatie

Naast het gegeven dat ouders behoefte ervaren aan contact met andere ouders geven enkele respondenten aan enige vorm van ondersteuning te wensen. De vorm van ondersteuning wisselt en is afhankelijk van de ervaren belemmeringen in de persoonlijke situatie. Zo heeft de ene respondent behoefte aan een luisterend oor, terwijl de andere respondent belemmeringen ervaart vanuit zijn financiële situatie en daarin ondersteuning wenst (3.5.2.d) (1.9.5.a). Er lijkt geen algemeen draagvlak te zijn voor één specifieke vorm van ondersteuning.

21% van de ouders geeft aan ondersteuning te ontvangen of in het verleden te hebben gehad. *‘Eerst kreeg ik ondersteuning vanuit het wijkteam, maar dat is nu niet meer zo. Ik zou het wel graag weer krijgen, als het haar helpt in haar ontwikkeling lijkt dat me beter voor het kind (1.9.1.a).’ ‘Wij krijgen het een keer in de week. De ene keer komt ze voor KIND en de andere keer komt ze voor ons. Ze kan dan makkelijker met ons praten wanneer KIND er niet is (7.9.1.a).’* Dat de behoefte aan ondersteuning afhankelijk is van de persoonlijke situatie, blijkt uit het volgende: *‘Ik denk dat vanzelf alles goed gaat. Ik heb daarbij niet echt veel hulp nodig (9.9.1.a).’ ‘We weten waar we mee bezig zijn. En ik voel me er ook onprettig bij dat er iemand in mijn huis was die ik niet ken (8.9.1.a).’* Bij 7% van de ouders moet de ondersteuning nog gestart worden.

5.3 Ideeën van ouders

Vanuit de belemmeringen en behoeften is respondenten de vraag gesteld welke initiatieven volgens ouders zowel de sociale participatie van kinderen vergroot als tegemoet komt aan de behoeften die de ouder zelf ervaart.

5.3.1 Activiteitenmiddag

71% van de respondenten geeft aan dat het organiseren van activiteiten voor kinderen met een verstandelijke beperking wenselijk zou zijn. 29% van de respondenten benoemt dat zij zelf een rol willen en kunnen spelen in de organisatie van een activiteitenmiddag. Dit om kinderen de kans te geven sociaal contact te leggen, maar ook voor de ontwikkeling van het kind zelf. Een van de

ouders gaf aan: *‘Desnoods organiseren we bijvoorbeeld een keer in de maand op woensdagmiddag met zijn allen iets leuks om te doen. Want het is belangrijk voor die kinderen, zeker voor kinderen met autisme en PDD-NOS, dat ze leren contact met anderen te leggen. Ze hebben op school wel contacten, maar juist op woensdag- en vrijdagmiddag of in het weekend vinden die kinderen het ook leuk dat ze contact hebben met leeftijdsgenootjes en klasgenootjes (1.9.3.a).’* Een andere ouder reageert: *‘Als er wat georganiseerd wordt samen met kinderen en ouders. Dat zou hij ook wel super leuk vinden. Dat zou goed van pas komen. Hoe meer dingen er worden georganiseerd hoe beter (9.9.3.a).’* Een extra aanvulling op deze activiteitenmiddag is de mogelijkheid dat ouders elkaar ontmoeten. De behoeften die ouders hierboven beschrijven, het meer in contact komen met elkaar, wordt hiermee vervuld. Daarbij zet één respondent een kritische noot: *‘Ik ben wel met schoolreisjes mee geweest. Maar helaas kwamen er dan toch ook weinig ouders die meegaan. Dan zat ik alleen met die juffen en dacht ik: “Waar zijn al die moeders nou. Ben ik alleen ofzo (14.8.6.b).”’*

Respondenten geven daarbij praktische tips om de haalbaarheid van het plan te vergroten. Opmerkingen die daarover geplaatst worden door respondenten hebben betrekking op de structuur van een vaste groep kinderen (12.4.4.b), de koppeling met het onderwijs (11.9.3.a), het tijdstip en locatie van de activiteit (14.4.8.c, 14.9.3.a, 10.9.3.b, 10.9.3.c) en de leeftijdscategorie (10.9.3.d). 29% van de respondenten geeft aan ervoor open te staan om op enige wijze te ondersteunen in de organisatie.

5.4 Beantwoording sub-vraag

In bovenstaande paragrafen is antwoord gegeven op de sub-vraag: *‘Welke behoefte is bij ouders om de sociale participatie van hun kind in de thuissituatie te vergroten?’* Op de vraag welke behoeften ouders ervaren in het vergroten van de sociale participatie van hun kind in de thuissituatie komen twee duidelijke antwoorden naar voren. Ten eerste het contact met andere ouders en ten tweede meer aanbod in activiteiten voor kinderen met een verstandelijke beperking.

Het contact met andere ouders lijkt enerzijds erkenning en ondersteuning te geven. Het opvoeden van een kind met een verstandelijke beperking gaat niet altijd vanzelf. Ouders worden ongevraagd geconfronteerd met gedragsproblemen en stoornissen waar ze voordien nog geen weet van hadden. Contact met andere ouders geeft bevestiging en herkenning wat respondenten in diverse mate allemaal nodig hebben. Anderzijds is het contact met andere ouders van essentieel belang om hun kind te stimuleren in de sociale participatie. Daar moet echter in opgemerkt worden dat het met name gaat om het contact met klasgenoten. Contact met buurtkinderen lijkt op dit moment geen extra ondersteuning te vragen.

Naast het gegeven dat ouders behoefte hebben aan contact met andere ouders, geven enkele respondenten aan enige vorm van ondersteuning te wensen. Wat in de interviews terug gehoord is, is er bij ouders behoefte aan een luisterend oor, ondersteuning in de financiële situatie of een terugkerende activiteit met mogelijk een educatieve tint, zodat kinderen en ouders met elkaar in contact kunnen komen.

Hoofdstuk 6 - Conclusie

---

*Wij zijn iemand
en tegelijkertijd niemand
als niet iemand ons ziet.*

Na voorgaande hoofdstukken geeft dit hoofdstuk de eindconclusie weer van het gehouden onderzoek. Na deze conclusie wordt de onderzoeksvraag van dit onderzoek beantwoord: 'Wat hebben ouders nodig om de sociale participatie van hun kind in de thuissituatie te vergroten?' Dit is opgenomen in de laatste paragraaf.

6.1 Conclusie

Tijdens de interviews met respondenten werd gaandeweg de diversiteit onder kinderen en het gezin van herkomst, zoals beschreven in de literatuur, zichtbaar. De diversiteit onder kinderen wordt beïnvloed door diverse persoonlijke factoren als aanleg en de mate van de verstandelijke beperking. De verscheidenheid aan gezinnen was terug te zien in niveauverschil, herkomst en leefwijze. Deze diversiteit resulteerde in een verscheidenheid aan antwoorden op de gestelde vragen. De uitkomst op de onderzoeksvraag kan dan ook per kind en gezin verschillend geformuleerd worden met aandacht voor de ontwikkeling, behoeften, gezinssituatie en belemmeringen. Vanuit deze diversiteit is gezocht naar overeenkomsten die bij meerdere respondenten naar voren kwamen. Want ondanks de diversiteit zijn er wel degelijk raakvlakken tussen de kinderen en hun ouders in de beantwoording van de hoofdvraag.

Bij aanvang van het onderzoek werd door de docenten van de Dr. A. van Voorthuysenschool het vermoeden geuit dat hun leerlingen in beperkte mate sociaal participeren. Dit vermoeden wordt deels bevestigd door respondenten. Na onderzoek kan geconcludeerd worden dat ieder kind op eigen wijze sociaal participeert en contact onderhoudt met andere kinderen. De ontmoeting met deze kinderen vindt plaats in de buurt, op sportclubs of binnen de familie. Respondenten vinden dit contact belangrijk en stimuleren dit door eropuit te trekken met hun kind. In het contact met andere kinderen zien respondenten dat hun kind belemmerd wordt door het steeds groter wordende verschil met leeftijdsgenoten. De aansluiting met leeftijdsgenoten wordt steeds moeilijker naarmate het kind ouder wordt. Met het ouder worden, wordt het verschil in de sociaal emotionele ontwikkeling met leeftijdsgenoten groter. 71% van de kinderen heeft contact met kinderen uit de buurt. Naast dit percentage moet echter ook geconcludeerd worden dat slechts 14% van de kinderen buiten schooltijd contact onderhoudt met klasgenoten. 57% van de respondenten ervaart dit als een gemis en uit de wens dat hun kind ook buiten school contact onderhoudt met klasgenoten. Waar het vermoeden van docenten bevestigd wordt in het contact met klasgenoten, wordt dit niet herkend in het contact met andere kinderen als buurtkinderen of neefjes en nichtjes. Respondenten benoemen hierin veelal ook geen wens tot verandering.

De toename van het belang van informele netwerken betekent voor het verstandelijk beperkte kind contact aangaan en onderhouden, nu en in de toekomst. De ontwikkeling van deze vorm van participeren komt tot stand in het gezin, de vrije tijd en school. Deze ontwikkeling wordt belemmerd door de ontwikkelingsleeftijd van de kinderen met een verstandelijke beperking ten opzichte van leeftijdsgenoten, angst die ouders ervaren in het loslaten van hun kind en het

ontbrekende contact met andere ouders. Met name het taxivervoer van en naar school wordt hierin als een belemmerende factor ervaren. Het taxivervoer betekent dat ouders buiten georganiseerde bijeenkomsten en activiteiten op school niet in contact komen met elkaar. Voor 57% van de respondenten is dit contact een voorwaarde om de sociale participatie met klasgenoten te stimuleren en toe te laten. Door genoemde belemmeringen is het niet voor ieder kind haalbaar om buiten schooltijd contact te onderhouden met klasgenoten. Dit, terwijl 57% van de respondenten aangeeft dit in enige mate wenselijk te vinden voor hun kind. Wenselijk omdat het contact met klasgenoten of andere kinderen met een beperking een gelijkwaardigheidsrelatie geeft. Deze kinderen zitten qua verstandelijke vermogens en ontwikkeling meer op één lijn. Zij vinden elkaar gemakkelijker in interesses en het spelen van een spel. Met het oog op de toekomst is investering hierin belangrijk. Dit omdat de informele betrokkenheid toeneemt en het contact met leeftijdsgenoten afneemt naarmate kinderen ouder worden. Het is realistisch om te denken dat de investering, door een verstandelijk beperkt kind, in contact met andere verstandelijk beperkte kinderen, voor een netwerk zorgt dat op een gelijkwaardig niveau functioneert. Wanneer het contact met klasgenoten wel plaatsvindt, worden de kinderen gestimuleerd door hun ouders. Ouders organiseren het contact en maken onderling afspraken. Hieruit kan geconcludeerd worden dat de kinderen van ondervraagde respondenten (nog) niet in staat zijn om het contact met klasgenoten zelfstandig te organiseren en onderhouden. De kinderen moeten extern uitgedaagd en ondersteund worden.

Het ontbrekende contact met andere ouders zoals eerder beschreven wordt als een gemis ervaren. Ouders lijken dit nodig te hebben om de sociale participatie van hun kind te bevorderen. Het contact met andere ouders geeft de ouder erkenning en ondersteuning in de moeilijkheden van alledag met een kind met een verstandelijke beperking. Een tweede wat het oplevert wanneer ouders elkaar kennen is dat ouders hun kind mee durven te geven aan andere ouders of dat ouders andere kinderen uit durven te nodigen wanneer ze weten welke zorg het verstandelijk beperkte kind nodig heeft. Doordat de angst verdwijnt gaan ouders hun kind meer stimuleren in de ontwikkeling van de sociale participatie van het verstandelijk beperkte kind. Onderling contact tussen ouders geeft een gevoel van veiligheid en vertrouwen om hun kind mee te geven.

Vanuit bovengenoemde behoeften is een discrepantie te zien. De discrepantie ontstaat in de behoefte van ouders en het daaropvolgende gedrag. Zoals in hoofdstuk vier duidelijk wordt, ervaren respondenten verschillende belemmeringen in de stimulatie van hun kind. Vanuit deze belemmeringen ontstaan bij ouders verschillende behoeften. Maar op de vraag wat ouders met deze ervaren belemmeringen en met hun behoeften doen, wordt door ouders geen antwoord gegeven. Slechts één van de respondenten heeft wat met de ervaren belemmeringen gedaan. Er is dus een discrepantie te zien in wat ouders willen en wat zij hiermee doen. Ouders nemen hierin geen initiatief ondanks het aanbod in koffieochtenden en ouderbijeenkomsten. Door de opzet van het onderzoek is niet duidelijk geworden wat maakt dat deze discrepantie ontstaat. Gedaan onderzoek bleek te beperkt om naast de huidige situatie, belemmeringen en behoeften deze discrepantie te onderzoeken. Door het ontbreken van acties door ouders wordt het kind een stuk minder uitgedaagd om zich in sociaal contact met klasgenoten te ontwikkelen. De literatuur geeft aan dat het gezin en de school naast de vrije tijd de belangrijkste partijen zijn voor de ontwikkeling van de sociale participatie. Het kind wordt op school en in het gezin op diverse mate uitgedaagd zich te ontwikkelen op het gebied van sociale participatie. Echter lijken deze gebieden los van elkaar te functioneren. Zo vindt het contact met klasgenootjes niet plaats in de vrije tijd en spelen buurtkinderen niet bij het kind thuis. Doordat de sociale participatie fragmentarisch plaats vindt, is het voor kinderen met een verstandelijke beperking moeilijk om een duurzame relatie op

te bouwen met niet-verstandelijk beperkte kinderen. Dit komt voort uit het gegeven dat het verschil met leeftijdsgenoten steeds groter wordt en het contact met klasgenootjes niet uitgebouwd wordt naar de thuissituatie en vrije tijd. In de meest ideale situatie is de sociale participatie uit het ene gebied een onderdeel van het andere gebied, zodat er raakvlakken ontstaan. Zo zou een vriendje van school, na schooltijd, met het kind mee naar huis gaan en onderhouden ouders contact met elkaar ter bevordering van de sociale participatie van het kind.

6.1.1 Vervolgonderzoek

Hieruit kan geconcludeerd worden dat, naar aanleiding van dit onderzoek, verder onderzoek gedaan moet worden naar het ontbreken van initiatief bij ouders om zo te zoeken naar mogelijkheden. De gegevens van dit onderzoek over de mate van sociale participatie van het kind, de belemmeringen die ouders ervaren en de behoeften die hieruit voortkomen kunnen als basis voor het vervolgonderzoek gebruikt worden.

6.2 Beantwoording onderzoeksvraag

In de laatste paragraaf van dit hoofdstuk wordt de hoofdvraag beantwoord: *‘Wat hebben ouders nodig om de sociale participatie van hun kind in de thuissituatie te vergroten?’*

De literatuur vertelt dat er een grote diversiteit bestaat tussen ouders van leerlingen die onderwijs volgen op het speciaal onderwijs. Tijdens het onderzoek werd deze stellinginname bevestigd. Vanuit deze diversiteit is gezocht naar overeenkomsten, want ondanks de diversiteit zijn er wel degelijk raakvlakken tussen de kinderen en hun ouders. De respondenten geven aan behoefte te hebben aan contact met andere ouders. Ouders missen een contactmoment, een moment waarin zij de mogelijkheid krijgen om andere ouders te leren kennen. Door te weten wie de ander is, is het voor de ouder gemakkelijker om de verantwoordelijkheid over zijn of haar kind over te geven aan een andere ouder. Door dit contact zou het voor hen gemakkelijker zijn om hun kind los te laten en om sociaal contact met klasgenoten te stimuleren.

Daarnaast geven ouders aan dat zij het belangrijk vinden andere ouders te leren kennen, om met elkaar in gesprek te gaan over de moeilijkheden van alledag die ervaren worden in de omgang met een verstandelijk beperkt kind. Het contact met andere ouders geeft hierin erkenning en ondersteuning. *‘Het is fijn om het bij anderen te zien. Dat je niet de enige bent. Dat je weet dat je met meer bent. Dat anderen er ook gewoon doorheen moeten en dat ik me daar niet voor hoeft te schamen (6.9.2.b).’* Ouders komen hierdoor dichterbij elkaar en er ontstaat een vertrouwensband.

71% van de respondenten geeft aan dat het organiseren van activiteiten buiten schooltijd voor kinderen met een verstandelijke beperking wenselijk zou zijn. Door de organisatie van deze activiteiten kunnen de leerlingen buiten school ook contact aangaan met hun klasgenoten. De kinderen krijgen onder begeleiding de kans om sociaal contact te leggen en dus te oefenen met het ontwikkelen van een eigen netwerk en hun aangeleerde sociale vaardigheden toe te passen of nieuwe vaardigheden aan te leren.

Een extra aanvulling op deze activiteitenmiddag is de mogelijkheid dat ouders elkaar ontmoeten. De behoeften die ouders in de vorige paragraaf beschrijven, het meer in contact komen met elkaar, wordt hiermee vervuld.

Hoofdstuk 7 - Aanbevelingen

---

*Ga je mee?
Dan gaan we samen.*

Vanuit de conclusie in hoofdstuk 6 worden in dit hoofdstuk de aanbevelingen geformuleerd. De aanbevelingen zijn bedoeld als advies. Het is aan Lennart Zwijnenburg, schoolmaatschappelijk werker op de Dr. A van Voorthuysenschool op welke wijze hij hier in de praktijk vorm aan wil geven. De adviezen zijn gebaseerd op de resultaten en adviezen uit het gehouden onderzoek.

7.1 Aanbeveling één

Het eerste advies richting Lennart Zwijnenburg: start met vervolgonderzoek naar de wijze waarop ouders elkaar kunnen ontmoeten. Wat maakt dat ouders weinig initiatief laten zien in het aangaan van contact met andere ouders van leerlingen van de Dr. A. van Voorthuysenschool? Vervolgonderzoek kan oorzaken ontdekken en een gepast aanbod ontwikkelen.

7.1.1 Verantwoording aanbeveling

De ontwikkeling van sociale participatie komt tot stand in het gezin, de school en in de vrije tijd. De school en het gezin zijn daarmee twee belangrijke partijen voor het socialisatieproces richting volwassenheid. In de meest ideale situatie is de sociale participatie uit het ene gebied een onderdeel van het andere gebied, zodat er raakvlakken ontstaan. Zo zou een vriendje van school, na schooltijd, met het kind mee naar huis gaan en onderhouden ouders contact met elkaar ter bevordering van de sociale participatie van het kind. Uit het onderzoek blijkt dat er van deze ideale situatie geen sprake is. De sociale participatie binnen school beperkt zich enkel tot de schoolsituatie en is niet terug te vinden in de thuissituatie. Een gemiste kans, gezien kinderen met een verstandelijke beperking veel herhaling en intentioneel leren nodig hebben. Wanneer er geen raakvlakken zijn tussen de sociale participatie in de thuissituatie, school en in de vrije tijd wordt het kind belemmerd in de weg naar volwassenheid en de mogelijkheid om een 'vast' netwerk op te bouwen. In de herhaling en het intentioneel leren is inzet van ouders nodig. Een kind met een verstandelijke beperking is niet in staat om zelf contacten te onderhouden, dit vraagt sociale competenties waarmee nog niet elk kind vaardig is.

Op het niveau van ouders ontbreekt het aan initiatief. Ouders ervaren het ontbrekende contact met andere ouders als belemmerend en zien dit als een belangrijke factor in het ontbreken van contact tussen klasgenoten. Vanuit deze belemmeringen en behoefte vermelden ouders geen eigen initiatieven in het ondernemen van de eerste stap naar contact. Vervolgonderzoek is wenselijk om deze terughoudendheid te onderzoeken, te achterhalen en ondervangen. Dit zodat de sociale participatie van de kinderen niet fragmenteert, maar dat de deelgebieden van het gezin, school en vrije tijd samen komen tot één gebied waar het kind participeert.

7.1.2 Aandachtspunten

7.1.2.1 Werving

Voor dit onderzoek heeft een relatief kleine groep respondenten deelgenomen aan het onderzoek. Uit elke klas zijn ongeveer vijf ouders benaderd voor deelname. Voor vervolgonderzoek is het van belang om alle ouders te benaderen, het bereik wordt hierdoor groter. Bij de werving is het van belang om in de presentatie aandacht te besteden aan het opleidingsniveau van ouders en de diversiteit in afkomst.

7.1.2.2 Richtinggevende vragen

- Op welke manier kunnen ouders gemotiveerd worden om met andere ouders in contact te komen?
- Wat is nodig om de onderlinge betrokkenheid tussen ouders te vergroten?
- Welke belemmeringen ervaren ouders in het contact aangaan met andere ouders?
- Wat is de reden dat het onderlinge contact tussen ouders, ondanks de behoefte, niet tot stand komt?

7.1.3 Mogelijke initiatieven

- Stel een pluriforme werkgroep samen van ouders die meewerken aan het onderzoek.
- Gebruik de activiteit(en), zoals bij aanbeveling twee, als informatiebron.
- Sluit aan bij de diversiteit van ouders door de enquêtes in meerdere talen aan te bieden.
- Maak gebruik van diverse communicatiekanalen, zodat het onderzoek meer onder de aandacht komt bij ouders. Te denken valt aan sociaal media, het contactschijfje en digiDUIF.

Vanaf dit punt worden verschillende aanbevelingen gegeven die los van elkaar gelezen en ingezet kunnen worden. Echter, wanneer alle aanbevelingen in combinatie met elkaar uitgevoerd worden geeft dit het grootste rendement.

7.2 Aanbeveling twee

Het tweede advies richting Lennart Zwijnenburg: organiseer periodiek educatieve ouder-en-kind-activiteiten waarbij zowel ouders als kinderen de mogelijkheid krijgen om actief te participeren en contact te leggen met andere ouders.

7.2.1 Verantwoording aanbeveling

Uit het gehouden onderzoek blijkt dat slechts enkele kinderen buiten schooltijd contact onderhouden met klasgenootjes. Kinderen van de ondervraagde respondenten zijn veelal niet in staat het contact met klasgenootjes te onderhouden. Een externe aanmoediging en leiding van ouders is hierin noodzakelijk. Dit wordt echter belemmerd door de terughoudendheid en angst die ouders ervaren. Vanuit deze angst en terughoudendheid ervaren ouders behoefte aan contact met andere ouders en zien ze graag dat er activiteiten aangeboden worden voor kinderen met een verstandelijke beperking. Deze twee elementen kunnen samengevoegd worden in ouder-en-kind-activiteiten. Deze activiteiten dragen bij aan het onderlinge contact tussen ouders en is voor de kinderen een uitgelezen kans om buiten schooltijd contact met elkaar te onderhouden. Een dergelijke activiteit is ter stimulans voor ouders om hun netwerk uit te breiden en

‘gelijkgestemden’ te ontmoeten. Het ondernemen van een activiteit maakt het in de regel gemakkelijker om contact te maken. Juist deze externe stimulans is van essentieel belang, aangezien ondervraagde ouders aangeven bereidwillig te zijn. Tegelijkertijd laten zij ook een zekere terughoudendheid zien. Ouders worden gestimuleerd om initiatief te nemen. Het educatieve gedeelte in de activiteit sluit aan bij het primaire doel van de Dr. A van Voorthuysenschool: onderwijs aanbieden zodat kinderen zich voorbereiden op zelfstandigheid. Naast het primaire doel is een educatief element een extra stimulans voor hoger opgeleide ouders om deel te nemen aan de ouder-en-kind-activiteiten. Daarnaast geeft een ouder-en-kind-activiteit informatie over de deelname en betrokkenheid van ouders voor het vervolgonderzoek, zoals beschreven in aanbeveling één.

Het aanbod van de activiteiten kan het best aangeboden worden buiten schooltijd. Te denken valt aan de woensdagmiddag. Om contact tussen klasgenootjes buiten schooltijd te stimuleren is het van belang om deze activiteiten ook buiten schooltijd aan te bieden. Schoolse en buitenschoolse activiteiten worden op deze manier niet met elkaar vermengd. Tegelijkertijd is het bereik van beschikbare ouders groter gezien het aantal ouders dat onder schooltijd werkzaam is.

Het is van belang om de ouder-en-kind-activiteit structureel terug te laten komen. Door bijvoorbeeld iedere eerste woensdag van de maand, om dezelfde tijd, een activiteit te organiseren komt de activiteit in het systeem van de ouder terecht. Ouders gaan rekening houden met de activiteit en passen hun weekplanning hier op aan. De literatuur geeft aan dat mensen met een lager IQ moeite hebben met veranderingen. Het is voor hen lastig om hun leven op een grote verandering aan te passen. Om deze reden zal het een aantal activiteiten duren voordat de groep kinderen en ouders groter wordt.

7.2.2 Aandachtspunten

7.2.2.1 Presentatie en werving

Het aanbieden van een dergelijke ouder-en-kind-activiteit vraagt inzet, tijd en een gedegen voorbereiding. De voorbereiding zit met name in het werven van ouders. De wijze van werving moet prikkelend en uitnodigend zijn waardoor ouders het gevoel krijgen dat er bij deelname voor zowel zichzelf als het kind wat te halen valt. Een extra aandachtspunt is de diversiteit onder ouders in afkomst, opleidingsniveau en interesse.

Een eerste manier om kinderen en ouders te werven is promotie via docenten. Door in de lessen aandacht te besteden aan de activiteit die georganiseerd wordt, worden kinderen geënthousiasmeerd. Dit enthousiasme wordt overgedragen op de ouders, waardoor ouders herinnerd worden. Een tweede manier van werving is het geven van informatie via de communicatiekanalen van de Dr. A. van Voorthuysenschool. Bijvoorbeeld via de nieuwsbrief of via digiDUIF.

7.2.2.2 Organisatie

De meest logische partij voor de organisatie van de ouder-en-kind-activiteit is de Dr. A. van Voorthuysenschool. De school voelt vertrouwd voor de ouders en kinderen en er is voor de kinderen geen extra vervoer nodig. Het aantal werkuren dat de organisatie van een dergelijke ouder-en-kind-activiteit vraagt is niet als vanzelfsprekend beschikbaar. De primaire taak van docenten is immers onderwijzen. Vanuit dit gegeven is het raadzaam om in eerste instantie samen te werken met andere organisaties of instituten.

In de organisatie van een dergelijke activiteit kan samengewerkt worden met lokale sportverenigingen die een speciaal aanbod hebben voor kinderen met een verstandelijke beperking. Op deze manier maken kinderen kennis met nieuwe sporten, bewegen de kinderen en moeten zij samenwerken met mensen om hen heen. Door deze lokale sportverenigingen clinics te laten verzorgen ontstaat er tegelijkertijd een stukje informatievoorziening. Ouders maken op deze manier kennis met sportclubs en zijn tegelijkertijd actief. Ook komen de kinderen in contact met niet-beperkte kinderen, kinderen die vanuit een sportclub of een vereniging meekomen om een middag te organiseren. Zo ontstaat er onderling begrip en leert het verstandelijk beperkte kind dat het anders is. Als extra aanvulling kan het Maatschappelijk werk ouders informatie geven over de aanvraag van subsidie voor sportactiviteiten.

7.2.2.3 Leeftijdscategorieën

Een extra toevoeging op de, al omschreven, ouder-en-kind-activiteit is het aanbod in specifieke leeftijdscategorieën. Door een activiteit aan te bieden voor een specifieke leeftijdscategorie kan de activiteit meer aansluiten op zowel de kalender- als de ontwikkelingsleeftijd van de kinderen.

7.2.3 Mogelijke activiteiten

- Ouder-en-kind-excursies naar de brandweer, slager, politie, bakker, supermarkt etc.
- Sportmiddag voor ouder en kind.
- Pannenkoeken bakken, eierkoeken versieren of cupcakes maken.

7.2.4 Eventuele aanvullingen

Hierboven staan activiteiten beschreven voor de maandelijkse ouder-en-kind-activiteit. Wanneer de organisatie van de ouder-en-kind-activiteit staat en goed verloopt kan ervoor gekozen worden om de ouder-en-kind-activiteit ook voort te zetten in de zomervakantie. Gedacht kan worden aan een voorleesontbijt of een multiculturele klassenmaaltijd waarbij ouders en kinderen samen koken en dineren. De kanttekening die hierbij gemaakt moet worden is dat er geen vervoer voor de kinderen is waardoor dit op de schouders van de ouders komt.

Een tweede aanvulling op deze aanbeveling is het maken van een ideeënbox voor de ouder-en-kind-activiteit. Ouders en kinderen kunnen op deze manier meedenken met de organisatoren. Op deze manier wordt er nog meer ingespeeld op de behoeften van de ouders en kinderen. Door in iedere klas en tijdens iedere ouder-en-kind-activiteit een box neer te zetten en hier aandacht aan te geven worden ouders en kinderen gestimuleerd.

7.3 Aanbeveling drie

Het derde advies richting Lennart Zwijnenburg: ontwikkel een digitaal prikbord waar ouders een vraag en aanbod met betrekking tot onderling contact aan andere ouders kunnen presenteren.

7.3.1 Verantwoording aanbeveling

Uit het gehouden onderzoek blijkt dat ouders het belangrijk vinden dat hun kind in contact komt met klasgenoten. Wat hen tegenhoudt in stimulering van hun kind om dit contact aan te gaan en te onderhouden is het feit dat ouders elkaar niet kennen. Ouders zijn bang voor misbruik van hun

kind en durven hun kind daardoor niet los te laten. Ook ervaren ouders de angst om een ander kind mee te nemen, omdat zij niet weten hoe zij het beste met een ander kind kunnen omgaan of welke medische zorg een kind nodig heeft. Ouders lijken elkaar echter niet te vinden, waardoor er niets in de situatie verandert. Wat hierin niet helpend is, is het feit dat ouders elkaar niet op school spreken. Hierdoor worden contactgegevens minder snel uitgewisseld en kunnen afspraken over spelen niet mondeling gemaakt worden.

Met het opzetten van een digitaal prikbord worden deze problemen gedeeltelijk ondervangen. Een ouder doet een vraag en/of aanbod op het prikbord om andere ouders en kinderen uit te nodigen om bijvoorbeeld komende woensdag naar de speeltuin in de buurt te gaan. Andere ouders kunnen daarop reageren wanneer zij het leuk vinden om mee te gaan. Op deze manier kunnen ouders op een eenvoudige wijze contact leggen, zonder dat zij eerst naar school moeten om elkaar te spreken. Ouders kunnen elkaar ontmoeten en tegelijkertijd kunnen de kinderen samen spelen. Een bijkomend voordeel is dat de verantwoordelijkheid van het kind bij de desbetreffende ouder blijft gezien de angst die enkele ouders ervaren in het loslaten uit angst voor misbruik.

7.3.2 Aandachtspunten

7.3.2.1 Promotie

Er moet veel aandacht besteedt worden aan de wijze van werving. De werving moet prikkelend en uitnodigend zijn waardoor ouders het gevoel krijgen dat er bij deelname zowel voor zichzelf als voor het kind wat te halen valt.

Een eerste manier om ouders in te lichten is promotie door het geven van informatie via de communicatiekanalen van de Dr. A. van Voorthuysenschool. Bijvoorbeeld via de nieuwsbrief of via digiDUIF. Een tweede manier om ouders in te lichten over het digitale prikbord is door tijdens ouderavonden, koffieochtenden en andere activiteiten aandacht te besteden aan het prikbord.

7.3.2.2 Organisatie

In vergelijking met de promotie van het digitale prikbord vergt de ontwikkeling minder tijd. Het is van groot belang dat er bij de ontwikkeling van het prikbord aandacht gegeven wordt aan de verschillende ontwikkelingsniveaus van de ouders. Voor iedere ouder moet het digitale prikbord begrijpelijk en gebruiksvriendelijk zijn. Daarnaast zou het gebruik van een vaste 'vraag/aanbod kaart' helpend zijn in het houden van structuur en het vergemakkelijken van het plaatsen van een oproep via het digitale prikbord.

7.3.3 Eventuele aanvullingen

Wanneer mogelijk kan er een combinatie gemaakt worden tussen digiDUIF en het digitale prikbord. DigiDUIF wordt binnen de Dr. A. van Voorthuysenschool al gebruikt. Dit brengt met zich mee dat alles onder één communicatiekanaal wordt aangeboden. Ouders hoeven hierdoor niet op diverse kanalen in te loggen, maar vinden hun informatie op een platform.

7.4 Aanbeveling vier

Het vierde advies richting Lennart Zwijnenburg: ontwikkel eenmalig een video-opname waarin contact met klasgenoten en ouders centraal staat.

7.4.1 Verantwoording aanbeveling

Al eerder werd duidelijk dat er slechts bij 14% van de kinderen sprake is van contact met klasgenoten buiten schooltijd, terwijl 57% van de respondenten dit wel wenselijk zou vinden. Een video-opname is een middel om ouders te prikkelen en aan te zetten tot handelen. Een visueel beeld spreekt over het algemeen een grotere groep mensen aan, gezien het grootste gedeelte van de mens visueel is ingesteld. Het visualiseren prikkelt en is een middel om ideeën en de essentie van sociale participatie over te brengen. Daarnaast is een video-opname in staat om in korte tijd veel informatie over te brengen. Een complexe boodschap als sociale participatie kan op deze wijze omgezet worden in een korte simpele boodschap. Een bijkomend voordeel is dat ouders de video-opname op een mobiel apparaat kunnen afspelen wat het bereik vergroot.

In het filmfragment kan er vanuit school verteld worden wat het belang is van samen spelen en kunnen ouders aan het woord gelaten worden over het ontbreken van contact met ouders. En juist ouders waarbij er wél contact is met andere ouders en waar het kind buiten schooltijd speelt met andere kinderen. Na deze informatie is een video-opname een middel om ouders handvatten mee te geven.

7.4.2 Aandachtspunten

Werk samen met een team van eventueel docenten of andere professionals die via beeldmateriaal een aha-moment weten te creëren. Het is van belang om in dit team een duidelijk doel te formuleren om na inventarisatie een duidelijk concept te ontwerpen. Ouders moeten door de opname voelen, overtuigd worden, begrijpen en onthouden wat ze met het idee moeten doen. In eerste instantie zal er geïnventariseerd moeten worden waar de focus gelegd moet worden om vervolgens te verbinden, organiseren en uiteindelijk het beeld te visualiseren.

7.5 Aanbeveling vijf

Vanuit hierboven genoemde aanbevelingen het vijfde advies richting Lennart Zwijnenburg: ontwikkel een werkgroep binnen de Dr. A. van Voorthuysenschool die de verantwoordelijkheid draagt over de organisatie, uitvoering en evaluatie van bovenstaande aanbevelingen.

7.5.1 Verantwoording aanbeveling

Hierboven zijn verschillende aanbevelingen gegeven om ouders met elkaar in contact te laten komen en om sociaal contact tussen klasgenoten te vergroten. De organisatie van deze activiteiten neemt veel tijd in beslag. Niet alleen op het gebied van organisatie, maar ook op het gebied van informatievoorziening, ondersteuning en werving. Om deze reden wordt dit hoofdstuk afgesloten met de aanbeveling om een werkgroep op te zetten die de organisatie, de uitvoering en de evaluatie van bovenstaande aanbevelingen op zich neemt.

7.5.2 Aandachtspunten

7.5.2.1 Promotie

Het zal voor vele docenten en medewerkers van de Dr. A. van Voorthuysenschool niet haalbaar zijn om, naast hun huidige werkzaamheden, onderdeel te zijn van een werkgroep. Om die reden is het noodzakelijk dat er samenwerking wordt gezocht met externen.

Een eerste mogelijkheid is samenwerking met de stichting Vrienden van de Dr. A. van Voorthuysenschool. Deze stichting zet zich in voor het leef- en leerklimaat van de leerlingen van de Dr. A. van Voorthuysenschool. Dit door het vormen en in standhouden van een fonds ter bekostiging van de projecten die niet ten laste van de openbare kas van school kunnen komen (<http://www.vriendenvoorthuysenzmlk.nl/>). Daarnaast levert de stichting alle middelen die nodig zijn voor de organisatie van deze projecten.

Een tweede mogelijkheid is de inzet van stagiaires of studenten van een opleidingsinstituut. Een eventueel samenwerkingsverband of de inzet van stagiaires geeft meer ruimte en tijd. Stagiaires kunnen als stage verschillende activiteiten organiseren, maar zij kunnen ook ingezet worden voor het doen van extra onderzoek.

Een derde mogelijkheid is de samenwerking met ouders. Binnen de Dr. A. van Voorthuysenschool zullen verschillende ouders deel willen en kunnen nemen in (gedeelten van) de organisatie.

Om deze mogelijkheden om te zetten in actie is het belangrijk dat er al in dit stadium een eindverantwoordelijke wordt aangewezen (eventueel roulerend). In de meest gunstige situatie zou dit iemand zijn die werkzaam is binnen de Dr. A. van Voorthuysenschool. Dit omdat de verschillende activiteiten uit naam van de school worden georganiseerd. Op deze manier ontstaan er geen problemen op het gebied van privacy, missie en visie. Ieder jaar kunnen er stagiaires aangenomen worden en ouders geworven worden die gaan deelnemen aan de organisatie van de activiteiten. De eindverantwoordelijke van de werkgroep is degene die aanstuurt, omdat hij de meeste kennis en ervaring heeft over gemaakte afspraken en activiteiten. Om die reden kunnen zij gemakkelijk taken delegeren. De stichting Vrienden van de Dr. A. van Voorthuysenschool kan ondersteuning bieden op financieel gebied, maar mogelijk zijn er nog meer ondersteuningsmogelijkheden.

De eindverantwoordelijke kan contact leggen met de stichting Vrienden van de Dr. A. van Voorthuysenschool om het idee van een samenwerkingsverband te sluiten, voor te leggen. Daarnaast kunnen zij bij verschillende universiteiten, hbo-scholen en mbo-scholen, via het praktijkbureau, de opdracht aangeven. Voor de werving van ouders kan gebruik gemaakt worden van de bestaande communicatiekanalen, zoals de nieuwsbrief of digiDUIF.

7.5.2.2 Organisatie

Het eerste jaar van de werkgroep zal als pilot fungeren. Er moeten ouder-en-kind-activiteiten bedacht worden, er moet een digitaal prikbord ontwikkeld worden en er moet duidelijk worden wat nodig is voor de organisatie voor de verschillende aanbevelingen. Het schrijven van een beleidsstuk kan duidelijkheid geven en bewaren in de afspraken en doelen die zijn gemaakt. Door op papier te hebben welke ideeën er bestaan, wat nodig is voor de organisatie, wat nodig is voor de uitvoering, wie welke taken heeft, welk onderzoek nodig is en welke doelen er voor het jaar

geformuleerd zijn, staat alle benodigde informatie bij elkaar. Dit zal helpen in het opzetten van een werkgroep, in het verloop van de activiteiten en bij de evaluatie van het jaar.

In de organisatie van de verschillende activiteiten moeten korte lijntjes bestaan tussen de werkgroep en het bestuur van de school. Dit omdat de activiteiten uit naam van de school worden georganiseerd.

7.5.3 Eventuele aanvullingen

Wanneer het niet mogelijk is om een werkgroep te vormen met een of meerdere medewerkers van de DR. A. van Voorthuysenschool als eindverantwoordelijken, kan er voor gekozen worden om deze taak door een stagiair of ouder te laten vervullen. Deze taak zou per jaar door iemand anders vervuld kunnen worden. Het gevaar hierin is dat de stagiair of ouder niet altijd de mentaliteit, de visie of de missie van de school kennen. Dit met imagoschade tot gevolg. Een andere belemmerende factor in deze keuze is het feit dat het inwerken van een nieuwe eindverantwoordelijke veel tijd in kan nemen.

Hoofdstuk 8 – Evaluatie

Stilstaan is de snelste manier om vooruit te komen

Vanuit het gehouden onderzoek wordt in dit hoofdstuk terug gekeken op het product wat uiteindelijk is afgeleverd en het proces wat daarmee gemoeid ging.

8.1 Productevaluatie

De factoren die van invloed zijn geweest op het resultaat van het onderzoek zijn samengevat volgens de uitgangspunten van een SWOT-analyse. Maar als eerste wordt stilgestaan bij de doelen die tijdens de start van het onderzoek zijn geformuleerd:

Voor juni 2016 is de volgende informatie helder:

- *De behoeften van ouders in de begeleiding van hun kind op het gebied van de ontwikkeling van sociale participatie.*

Dit doel is behaald. Het laatste interview vond plaats in week veertien, op 6 april. De interviews konden tussendoor getranscribeerd en gedoceerd worden. Twee dagen na 6 april waren alle interviews uitgewerkt.

Voor juni 2016 is het volgende beschreven:

- *De koppeling tussen informatie die literatuur heeft gegeven over sociale participatie en de behoeften van ouders in de begeleiding van hun kind op het gebied van de ontwikkeling van sociale participatie. Aan de hand van deze informatie zijn aanbevelingen gedaan richting de opdrachtgever.*

Dit doel is behaald. Het onderzoeksrapport is op 17 mei ingeleverd. Het rapport bevat de informatie waarom in het bovenstaande doel is gevraagd. Ook zijn verschillende aanbevelingen geformuleerd.

Normaliter wordt de uitkomst van de SWOT analyse verder uitgewerkt in een confrontatiematrix. In deze productevaluatie wordt de informatie uit de SWOT-analyse echter per categorie toegelicht.

SWOT- Analyse	Sterktes S1: Structuur en planning S2: Samenwerking S3: Vooronderzoek	Zwaktes Z1: Diversiteit en niveau verschil van respondenten Z2: Oudere bronnen Z3: Afbakening onderwerp
Kansen K1: Medewerking respondenten K2: Medewerking externe instanties en docenten		

Bedreigingen B1: Reistijd B3: Ziekte		

8.1.1 Sterktes

Bij het verzamelen en verwerken van de onderzoeksgegevens was er sprake van een gedegen voorbereiding en een goede samenwerking. Voor aanvang van het onderzoek is er vooronderzoek gedaan naar het thema van het onderzoek. Dit door gesprekken met docenten en door de onderbouwing van het probleem door het toevoegen van literatuur. Ook hebben er gesprekken plaats gevonden met externe partijen, zoals CED-groep. Wat in eerste instantie het thema achter de probleemstelling was, werd hierdoor aangescherpt en onderzocht. Het vooronderzoek gaf inzicht in de beschikbare literatuur, dit zorgde voor versnelling van het literatuuronderzoek. Dit literatuuronderzoek was goede voorbereiding voor de afname van interviews. Vanuit de opdrachtgever was er een grote mate van flexibiliteit en vrijheid om te stoeien met het thema. De ruimte om het meest passende thema bij de probleemstelling te zoeken was aanwezig.

De opdrachtgever en overige betrokkenen vanuit de Dr. A van Voorthuysenschool toonden een grote mate van betrokkenheid en bereidheid tot medewerking. Dit resulteerde in korte lijntjes en een goede onderlinge informatievoorziening. In de samenwerking met de opdrachtgever was er goede onderlinge afstemming en communicatie.

De onderzoekers bezaten een diversiteit in persoonlijke kenmerken. In het onderzoek is geprobeerd deze individuele kwaliteiten zo goed mogelijk te benutten en elkaar zo veel als mogelijk aan te vullen. In deze aanvulling was er ruimte voor een kritische en transparante werkhouding, waarin een heldere communicatie heeft bijgedragen aan het verwerken van alle gegevens tot een onderzoeksverslag.

De structuur en de planning die in het uitvoeren van het onderzoek aanwezig was, was hierin helpend. Er is een algemene planning gemaakt waarin de grote lijnen en de deadlines van het onderzoek zijn opgenomen. Binnen deze planning is per week gekeken hoe de dagen ingevuld konden worden. Door deze manier van plannen ontstond structuur in het onderzoek.

8.1.2 Zwaktes

Vanuit het vooronderzoek is gestart met literatuuronderzoek en de afname van interviews. Bij het werven van respondenten is veel aandacht besteed aan de vorm van werving, wat bijdroeg aan de betrokkenheid van ouders. De groep respondenten was daardoor snel gevormd. Tijdens de gesprekken met respondenten bleek er echter sprake te zijn van een groot niveauverschil in respondenten. Waar de ene ouder opgeleid was tot kinderarts, had de andere ouder het speciaal onderwijs afgerond. Sociale participatie was daardoor niet voor iedere respondent een duidelijk begrip. Om deze reden ging veel tijd uit naar specificatie van het thema. Door specificatie waren enkele respondenten geneigd te verzanden in details waardoor huidige thema's minder uitgediept zijn en na de afname van het interview nog enkele nieuwe vragen ontstonden.

Tijdens de literatuurstudie bleek er met name oude literatuur voor handen te zijn. In deze literatuur is een selectie gemaakt en vanuit onderzoek in diverse databases konden enkele

nieuwe bronnen worden toegevoegd. De oude literatuur brengt het gevaar met zich mee dat resultaten van het onderzoek achterhaald of niet meer relevant zijn.

Bij het uitvragen van de interviewvragen kwamen er, rondom het thema sociale participatie, diverse andere thema's naar boven, zoals ouderbetrokkenheid en diversiteit in cultuur. Deze thema's hadden raakvlakken met het thema sociale participatie. Hierdoor was het lastig om het onderwerp van het onderzoek af te bakenen en dit afgebakend te houden. De keuze is gemaakt om bij het onderwerp van het onderzoek te blijven en dit niet uit te breiden met andere thema's. De keuze is hiervoor gemaakt, omdat de angst bestond dat de lijn van het onderzoek zou verdwijnen. Een zijspoor dat in dit onderzoek daardoor onderbelicht is gebleven, is het vermoeden dat ouders weinig initiatief nemen om iets te doen met hun behoeften. Er ontbreekt hierdoor een stuk informatie waarnaar verder onderzoek gewenst is.

8.1.3 Kansen

Respondenten toonden een grote mate van betrokkenheid en bereidheid tot medewerking. Deze betrokkenheid zorgde voor efficiëntie in het maken en nakomen van gemaakte afspraken. De voorbereiding in het werven van ouders was effectief en enthousiasmeerde ouders. Respondenten waren bereid om de onderzoekers thuis te ontvangen, wat, naast informatie over de sociale participatie, ook achtergrondinformatie gaf over het gezin van herkomst en de omgeving waarin het gezin leefde. Door de goede medewerking van respondenten is de mogelijkheid ontstaan om het thema sociale participatie vanuit diverse invalshoeken te benaderen. Naast de medewerking van respondenten toonden externe instanties en docenten een grote mate van bereidheid tot medewerking. Het vormen van het onderzoeksverslag verliep daardoor efficiënt en gaf mogelijkheid tot aanpassingen en specificatie. Dit resulteerde in een completer en vollediger onderzoeksverslag.

8.1.4 Bedreigingen

De Dr. A van Voorthuysenschool is in Rotterdam gevestigd. Dit betekende interviews in Rotterdam, iets wat vele uren reistijd vergde. Door de grote afstand werd er een groter beroep gedaan op docenten en overig personeel van de Dr. A van Voorthuysenschool, omdat het niet altijd mogelijk was om persoonlijk contact te hebben. Dit zorgde voor meer belasting, wat halverwege het onderzoek lastig bleek te zijn voor enkele medewerkers van de Dr. A van Voorthuysenschool. Echter is door de goede communicatie getracht om dit zoveel als mogelijk te ondervangen.

Naast de lange reistijd was er tijdens onderzoek sprake van uitval door ziekte. Door de uitval van een onderzoeker kwam er meer verantwoordelijkheid op de schouder van de ander. Het onderzoek ging door, waardoor het lastig was up-to-date te blijven van de verkregen informatie. Dit had invloed op de snelheid van het onderzoek en het kunnen verwerken van de verkregen gegevens.

8.2 Beroepsrelevantie

Het thema sociale participatie is op dit moment een hot item door de verandering van de maatschappij. Met name binnen het maatschappelijk werk. De kanttekening die daarbij gezet moet worden is dat het thema weliswaar een hot item is, maar dat er op het gebied van verstandelijk beperkte kinderen nog niet veel nieuwe informatie te vinden is.

Waar in eerste instantie nog niet zozeer de ogen gericht zijn op de kinderen, is dit wel een belangrijke doelgroep. De ontwikkeling van sociale participatie begint namelijk in de kinderjaren. Het onderzoek heeft inzicht gegeven in het belang van samenwerking tussen deelgebieden in het leven van een mens. Een kind of mens functioneert niet op één gebied in zijn leven, maar staat voortdurend in wisselwerking met diverse factoren. Zoals in dit onderzoek het gezin, de school en de vrije tijd. Interessant om vanuit deze gedachte rekening te houden met diverse factoren en invalshoeken.

De resultaten van het onderzoek kunnen toegepast worden op het probleem dat docenten van de Dr. A. van Voorthuysenschool merken. De resultaten zijn niet alleen toepasbaar binnen scholen, maar ook binnen het maatschappelijk werk. Het is voor verstandelijk beperkte kinderen belangrijk om niet-verstandelijk beperkte kinderen te ontmoeten, zodat het verstandelijk beperkte kind ziet dat het anders is.

Aan de andere kant is het ook van belang dat het verstandelijk beperkte kind gelijken ontmoet. Dit om kinderen de kans te geven sociaal contact te leggen, hun aangeleerde sociale vaardigheden toe te passen of nieuwe vaardigheden aan te leren en te oefenen. Op deze manier gaan kinderen een netwerk opbouwen, waardoor eenzaamheid tegengegaan wordt. Een netwerk wat de kinderen later mogelijk zelfstandig kunnen onderhouden en uitbreiden.

8.3 Bijdrage aan de beroepsontwikkeling

Een bijdrage aan de beroepsontwikkeling is met name het voeren van onderzoek geweest. Daarbij heeft het afnemen van interviews bijgedragen aan het inzetten en vergroten van gesprekstechnieken. Door de grote diversiteit in niveauverschil onder ouders gaf dat een extra dimensie aan de gesprekken en veel gespreksvaardigheden, om daarbij benodigde informatie te achterhalen. Aanpassingsvermogen en improvisatie waren hiervoor nodig.

8.4 Procesevaluatie

De start van het onderzoek verliep moeizaam, het formuleren van de onderzoeksvraag en sub-vragen kostte veel tijd en energie. Uiteindelijk heeft de trage start wel bijgedragen aan een gedegen vooronderzoek, wat later het onderzoeksproces versnelde. Na het vaststellen van deze onderzoeksvraag en sub-vragen is gestart met het werven van respondenten. Waar in eerste instantie gedacht werd dat daar veel tijd en moeite overheen zou gaan, waren ouders bereidwillig om op zeer korte termijn mee te werken aan het onderzoek. De voorbereiding en inzet voor het vormgeven van een uitnodigende en prikkelende brief aan ouders leek daarin zijn vruchten af te werpen. Op basis van de eerste drie interviews zijn de vastgestelde vragen aangepast. Het ging hierbij vooral om verduidelijking van de vragen en de structurering van het interview. Daarnaast werden een aantal gespreksonderwerpen gemist. Deze zijn na de eerste drie interviews in het protocol aangevuld. Gedurende de interviews ontstond meer structuur in de gesprekken, doordat ervaring werd opgedaan in het afnemen van interviews.

Tijdens het schrijven van het plan van aanpak is gekozen voor de inzet van half-gestructureerde interviews. De term sociale participatie is een breed begrip, daarom was het noodzakelijk om enige sturing te geven. In de voorbereiding op de interviews zijn een aantal vaste interviewvragen geformuleerd. Deze vragen omvatten de lijn van het onderzoek. Op deze manier is geprobeerd zo veel mogelijk informatie te verzamelen die nodig was voor het schrijven van het onderzoek.

Het werken met een half-gestructureerd interview geeft de mogelijkheid om door te vragen naar achterliggende motivaties, gedachten en ideeën. Op deze manier kan er veel gedetailleerde informatie achterhaald worden. Een tweede voordeel is dat het interview op iedere plek plaats kan vinden, zo ook in de thuissituatie van de geïnterviewd. Dit was in dit onderzoek ook het geval. Er werd gemerkt dat, in vergelijking, de respondent zich snel op zijn of haar gemak voelde wanneer het interview thuis plaatsvond. De respondenten waren sneller open over hun situatie en durfden eerlijk antwoord te geven. Het gevaar is dat de respondent beïnvloed wordt door de interviewer. Zoals onder 'Validiteit' in hoofdstuk één is beschreven is dit gevaar tegengegaan door de interviews door twee onderzoekers af te nemen.

Naarmate het proces verder vorderde kwamen er steeds nieuwe perspectieven op het pad. Een voorbeeld hiervan is de behoefte die ouders ervaren om contact te leggen met andere ouders, maar tegelijkertijd de weinig bezochte koffieochtenden. Er leek een gat te zijn tussen de vraag van ouders en het aanbod vanuit de school of een externe instantie. Om niet te verzanden in nieuwe perspectieven hebben, is aan het thema 'sociale participatie van het verstandelijk beperkte kind' vastgehouden. Het perspectief werd niet veranderd, wat achteraf gezien minder informatie opleverde die bruikbaar was voor het onderzoek. Tegelijkertijd geeft de huidige informatie en het aangehouden perspectief één duidelijke lijn in het onderzoek.

Er is geprobeerd vanaf het begin informatie zo specifiek mogelijk te beschrijven. Dit gaf voordelen in het afbakenen van het onderwerp, het selecteren van literatuur en het selecteren van informatie van respondenten. Tegelijkertijd zorgde deze afbakening ook voor een tunnelvisie, waardoor het lastig was het onderzoek zo breed mogelijk te houden. Daarbij kwam dat ouders veelal de behoefte hadden om veel te vertellen en in details te verzanden. Hierdoor werd het lastig om bruikbare informatie te filteren.

Bronvermelding

- Baarde, Goede. & Teunissen. (2009). *Basisboek Kwalitatief onderzoek*. Groningen: Noordhoff.
- Bakker, K., Pannebakker, M., & Snijders, J. (1999). *Kwetsbaar en competent*. Utrecht: NZIW Uitgeverij.
- Beemen L van (2006). *Ontwikkelingspsychologie*. Groningen/Houten: Wolters-Noordhoff.
- Berding, J. & Pols, W. (2014). *Naar een sociaal constructivistische visie op leren*. In J. Berding, & W. Pols (Red.), *Schoolpedagogiek* (pp. 204-205). Groningen: Noordhoff Uitgevers.
- Bredewold, F. (2014). *Lof der oppervlakkigheid*. Amsterdam: VanGennep.
- Brink, C., & Verschelling-Hartog, M. (2008). *Perspectief op echt Meedoen*. Geraadpleegd van https://www.movisie.nl/sites/default/files/alfresco_files/Perspectief%20op%20echt%20meedoen%20%5BMOV-226488-0.3%5D.pdf
- Cardol, M. & Vervloet, M. & Rijken, M (2006). *Participatie van mensen met beperkingen 2005. Basismeting participatiemonitor*. Utrecht: Nivel.
- Carr, A., O'Reilly, G., Noonan Walsh, P., & Mc Evoy, J. (2007). *The Handbook of Intellectual Disability and Clinical Psychology Practice*. London, GB: Routledge; New Ed edition.
- Dam, G. ten, & Volman, M. (1999). *Scholen voor sociale competentie. Een pedagogisch-didactische benadering*. Lisse: Swets & Zeitlinger Publishers.
- Delfos MF (2003). *Ontwikkeling in vogelvlucht. Ontwikkeling van kinderen en adolescenten*. Lisse: Swets & Zeitlinger B.V
- Ebbens, S., & Ettekoven, S. (2013). *Effectief leren*. Groningen/Houten: Noordhoff.
- Eekelen, J.H.A. van (2010). *Thuiszittersonderzoek Ingrado 2008-2009. Oost West – Thuis is het ook niet alles*. Arnhem: Ingrado.
- Encyclo. (2013, 15 november). Geraadpleegd van <http://www.encyclo.nl/begrip/peer%20group>
- Harbers, M. M., & Hoeymans, N. (2013). *Gezondheid en maatschappelijke participatie (Onderdeel van de Volksgezondheid Toekomst Verkenning 2014)*. Geraadpleegd van http://www.rivm.nl/dsresource?objectid=rivmp:220109&type=org&disposition=inline&ns_nc=1
- Henry L. Roediger, E. D. (1996). *Een inleiding Psychologie*. Gent: Academia Press.
- Houten, M. van & Winsemius (red.), A. (2010). *Participatie ontward*. Geraadpleegd van https://www.movisie.nl/sites/default/files/alfresco_files/Participatie%20ontward%20%5BMOV-222582-0.3%5D.pdf

Janson, D. J. (2003). *Kinderen met verstandelijke beperkingen*. In D. J. Janson (Red.), *Mogelijkheden voor kinderen met beperkingen* (pp. 117-130). Baarn, Nederland: Hbuitgevers.

Joosten, F. (2007). *Een maat om op te bouwen: sociale competentie meten voor het basisonderwijs*. Geraadpleegd van <http://dare.uva.nl/document/2/52855>

Kuhlemeier, H., Boxtel, H. van, & Til, A. van. (2011). *Balans van sociale opbrengsten in het onderwijs* (Uitgave Stichting Cito Instituut voor Toetsontwikkeling 2012). Geraadpleegd van <http://www.cito.nl/zoekresultaten?q=Balans+van+de+sociale+opbrengsten+in+het+basisonderwijs+Eerste+meting+voorjaar+2011&cx=001030224019127005489%3arlc8qekywtw&cof=FORID%3a9>

Kumar, R. (Red.). (2014). *Research Methodology a step-by-step guide for beginners* (4e ed.). Londen, Engeland: Sage

Kumar, R. (2014). The research rocess: its characteristics and requirements. In R. Kumar (Red.), *Research Methodology a step-by-step guide for beginners* (4e ed., pp. 13-13). Londen, Engeland: Sage.

Kumar, R. (2014). The research rocess: its characteristics and requirements. In R. Kumar (Red.), *Research Methodology a step-by-step guide for beginners* (4e ed., pp. 13-14). Londen, Engeland: Sage.

Kumar, R. (2014). The research rocess: its characteristics and requirements. In R. Kumar (Red.), *Research Methodology a step-by-step guide for beginners* (4e ed., pp. 14-14). Londen, Engeland: Sage.

Kumar, R. (2014). Major approaches to information gathering. In R. Kumar (Red.), *Research Methodology a step-by-step guide for beginners* (4e ed., pp. 171-176). Londen, Engeland: Sage.

Kwekkeboom (Avans/SCP), M. H., & Weert (SCP), C. M. C. van. (2008). *Meedoen en gelukkig zijn*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.

Laan, A.M. van der & Blom, M. (2006). *Jeugddelinquentie: risico's en bescherming. Bevindingen uit de WODC Monitor Zelfgerapporteerde Jeugdcriminaliteit 2005*. Den Haag: WODC.

Ledoux, G., Meijer, J., Veen, I. van der, & Breetvelt, I. (2013). *Meetinstrumenten voor sociale competenties, metacognitie en advanced skills*. Geraadpleegd van <http://www.kohnstamminstituut.uva.nl/rapporten/pdf/ki900.pdf>

Merkelbach, M. (2015). *Schoolgids Dr. A. van Voorthuysenschool*. Rotterdam: Dr. A. van Voorthuysenschool.

Mouissie, L. (z.j.). *Burgerschap*. Geraadpleegd op 11 mei, 2016, van <http://www.cedgroep.nl/basisonderwijs/school-en-maatschappij/burgerschap.aspx>

Nederlands instituut voor Zorg en Welzijn / NIZW. (2004). *Sociale competentie en de brede school* (2e ed.). Utrecht: NIZW Uitgeverij.

Nijgh, L., Bogerd - Van den Brink, M., & Bogerd, A. (2015). *Basisboek ondersteuning aan mensen met een verstandelijke beperking*. Amsterdam: Boom Lemma.

Nivel. (2013). *Deelname aan de samenleving van mensen met een beperking, ouderen en de algemene bevolking*. Geraadpleegd van
<http://www.nivel.nl/sites/default/files/bestanden/Rapportage-participatiemonitor-2013.pdf>

Oberon (2008). *De belevingswereld van Voortijdig Schoolverlaters. Een onderzoeksrapportage*. Utrecht: Oberon.

Okma, K. (2013). *Oei, er klopt iets niet*. Houten: Lannoo campus.

Participatiewiki. (2009, 19 augustus). *Sociale Participatie*. Geraadpleegd van
http://participatiewiki.be/wiki/index.php/Sociale_Participatie#cite_note-3

Ploeg, J.D. van der (2011) *De sociale ontwikkeling van het schoolkind*. Houten: Bohn Stafleu van Loghum.

Roest, A. M. (2010, april). *Sociaal Cultureel Planbureau*. Geraadpleegd van www.scp.nl:
http://www.scp.nl/Publicaties/Alle_publicaties/Publicaties_2010/Sociale_uitsluiting_bij_kinderen

Rychen, D.S., & Salganik, L.H. (2003). *Key competencies for a successful life and wellfunctioning society*. Göttingen: Hogrefe & Huber Publishers.

Sleeboom, I. & Hermanns, J. & Hermanns, V. (2010) *Meedoen leer je door mee te doen. Een inventarisatie van de wijze waarop in zorg voor kinderen van 0 tot 12 jaar met beperkingen aandacht besteed wordt aan (toekomstige) maatschappelijke participatie*. Nieuwegein/Den Haag: CrossOver/ZonMw.

Steenberghe- Blokpoel, L. (2011). *Buitengewoon, het opvoedproces van een kind met een handicap*. Leuven: Acco.

Stichting vrienden van de Dr. A. van Voorthuysenschool,
<http://www.vriendenvoorthuysenzmlk.nl/>

Verhoef, J. & Govers-Vreeburg, E.J.E. & Lubbersen, D.M.S. (2011) *Hoera! Ik ga weer naar school. Leerlingen met psychische of gedragsproblemen die thuiszitten*. Den Haag: De Nationale Ombudsman

Vugts - de Groot, B. (2009). *Werken met ontwikkelingsleeftijden, afstemmen op mensen met een verstandelijke beperking*. Barneveld: Uitgeverij Nelissen.

Wally, T. (z.j.). *Samen vooruit: magazine voor ouders*. Geraadpleegd op 11 mei, 2016, van <http://www.cedgroep.nl/onderzoek-en-innovatie/extra-leertijd/ouderbetrokkenheid/samen-vooruit.aspx>

Bijlagen

Bijlage 1 – Interviewprotocol.....	65
Bijlage 2 – Labelsysteem.....	68
Bijlage 3 - Overzicht en beschrijving labels en sub-label.....	71
Bijlage 4 – Percentage-overzicht.....	76
Bijlage 5 – Keywords literatuurstudie.....	77

Hierboven is de inhoudsopgave van het hoofdstuk 'Bijlagen' opgenomen. In dit hoofdstuk is de begrippenlijst, het interviewprotocol, het labelsysteem, het overzicht en de beschrijving van de labels en sub-labels, het percentage-overzicht en de gebruikte keywords voor de literatuurstudie opgenomen. De bijlagen die niet in dit hoofdstuk zijn opgenomen zijn de getranscribeerde en gecodeerde interviews. Dit vanwege de privacy van de geïnterviewden.

Bijlage 1 – Interviewprotocol

Naar aanleiding van de hoofdvraag: 'Wat hebben ouders nodig om de sociale participatie van hun kind in de thuissituatie te vergroten?' Zal er door interviews met ouders antwoord gegeven worden op onderstaande deelvragen.

1. Op welke wijze geeft een kind, volgens ouders, op dit moment invulling aan sociale participatie?
2. Wat zijn voor ouders belemmerende factoren in de begeleiding van hun kind op het gebied van sociale participatie?
3. Welke behoefte is er bij ouders om de sociale participatie van hun kind in de thuissituatie te vergroten?

Deel A Formele aspecten

Datum	
Plaats	Rotterdam
Locatie	Dr. A van Voorthuysenschool
Interviewers	Marije van de Beek & Carola van der Jagt
Geïnterviewde	
Nr. interview (aantal)	
Achtergrond informatie	
Aantal geïnterviewde	Er zullen 14 ouders geïnterviewd worden
Selectie geïnterviewde	Vanuit de Dr. A van Voorthuysenschool is er een groep ouders samengesteld die deelnemen aan de interviews. Er is geselecteerd op basis van de leeftijd van het kind. Deze selectie geeft op deze manier een reëel beeld van de cliëntpopulatie van de van Dr. A van Voorthuysenschool.

Deel B Inhoudelijke aspecten

Het interview zal volgens het diepte-interview plaatsvinden. Een diepte-interview is een kwalitatieve onderzoeksmethode waarbij een gesprek plaatsvindt tussen een interviewer en een respondent. Een diepte-interview is uitermate geschikt om ideeën en opvattingen over een bepaald onderwerp te achterhalen.

Korte informatie over sociale participatie

Sociale participatie gaat over de manier waarop een kind contact heeft met andere kinderen. Zoals buiten schooltijd spelen met kinderen uit de buurt of afspreken met klasgenootjes buitenschool. Sociale participatie is ook wanneer een kind bijvoorbeeld op zwemles zit of op een voetbalclub.

Introductie

- Kort voorstellen wie wij zijn (naam, leeftijd, opleiding, afstuderen)
- Zou je wat over jezelf willen vertellen? (naam, leeftijd, woonomgeving, werk etc.)
- Uitleg geven over het afstudeeronderzoek (onderwerp, verwerking van interview)

Thuissituatie

- Hoe ziet jullie gezin eruit? (gezinssamenstelling)

- Wat is ..... voor kind?
- Hoe is het contact tussen eventuele kinderen onderling?
- Hoe ziet een doorsneeddag in jullie gezin eruit?

Ouderschap

- Hoe zou je jezelf als ouder omschrijven?
- Wat vind jij als moeder belangrijk in de opvoeding van je kind?
- Hoe geef je daar concreet vorm aan?
- Welke rol als moeder neem jij in, in het leven van je kind?
- Hoe belangrijk is sociale participatie voor u als ouder en gezin? (waarom, overtuiging?)

Sociale participatie

- Heeft je kind buiten school contact met andere kinderen?
- Hoe stelt ..... zich op richting andere kinderen?
- Is dit altijd al zo geweest? (hoe is deze ontwikkeling verlopen)
- Op welke manier stimuleer je het contact met andere kinderen als ouder?
- Is deze begeleiding extra moeilijk door bepaalde omstandigheden?
- Wat voor cijfer geef je de sociale participatie van je kind thuis?
0 is weinig sociale participatie en 10 is veel sociale participatie.
- Hoe ziet de ideale sociale participatie er volgens jou uit voor je kind?

Sociale competentie

- Heeft je kind behoefte aan contact met andere kinderen?
- Is het haalbaar voor je kind om contact te leggen met andere kinderen buitenom school?

Ondersteuning

- Heb je behoefte aan ondersteuning om de sociale participatie van je kind te bevorderen?
- Wat heb je daarin (nog) nodig, qua ondersteuning?
- Op welke manier krijg je daarin nu ondersteuning?
- Wat zijn je ervaringen met andere vormen van sociale participatie, (sportvereniging/clubs/etc.)?

Contact met ouders

- Hoe ervaar je het contact met andere ouders?
- Speelt school een belangrijke rol in het contact met andere ouders?
- Wanneer je een cijfer zou geven aan het contact dat je ervaart met andere ouders wel cijfer geef je dan? 1 is het contact is waardeloos, 10 het contact is prettig en fijn.
- Wat heb je nodig in contact met andere ouders?
- Wat moet er volgens jou gerealiseerd worden om contact met andere ouders te realiseren?

Informatie

- Ben je op de hoogte van activiteiten of clubs die aansluiten bij de behoeften van je kind?
- Heb je behoefte aan extern georganiseerde activiteiten voor kinderen met een (licht) verstandelijke beperking?

Eigen ervaringen

- Hoe was dat voor jou als kind? Had je toen veel contact met leeftijdsgenoten?
- Was u actief met andere kinderen? Feestjes, activiteiten e.d.

- Zijn er ook bepaalde activiteiten, vieringen etc. die in Nederland heel gebruikelijk zijn maar waar vanuit je overtuiging of culturele achtergrond niet wil dat je kind aan deelneemt?

Afsluiting

- Ik ben door mijn vragen heen. Heb jij nog vragen of aanvulling op de dingen die gezegd zijn?
- Dankjewel voor je tijd. We willen graag de dingen die je hebt gezegd gebruiken in ons onderzoek. Is dat goed voor jou?
- Wanneer je dit fijn vindt sturen we je het uitgewerkte interview naar je toe, zodat je eventueel nog extra aanvullingen kan geven.

Bijlage 2 – Labelsysteem

Labelsysteem	
Datum	
Geïnterviewde	
Interviewer	
Locatie van afname interview	
Naam codes	In verband met Privacy worden de namen geformuleerd via de volgende codes: •

Nr. Interview	Label	Nr.	Sub-Label	Nr.	Fragment	Letter	Code	Terug te vinden op pagina
	Thuisituatie	1	Gezinssamenstelling	1				
			Werk	2				
			Kind positie	3				
			Omgang met gezinsleden	4				
	Cliëntpopulatie	2	Diagnose	1				
			Kenmerken	2				
			Beleving	3				
	Ouderschap	3	Visie op opvoeding	1				
			Omgang met kind	2				
	Sociale participatie	4	Invulling sociaal contact	1				
			Contact met familieleden	2				

		Contact met andere kinderen	3				
		Behoeft van kind	4				
		Beleving ouder	5				
		Verwachtingen ouder	6				
		Waarde van sociale participatie (ouders)	7				
		Stimulatie	8				
		Belemmeringen voor ouder(s)	9				
	Kinderfeestje	5	Reden van vieren/niet vieren	1			
			Beleving	2			
			Vorbereiding kind	3			
			Organisatie	4			
	Sociale competentie	6	Vaardigheden in omgang met andere kinderen	1			
	Netwerk	7	Ouders contact met derden	1			
			Behoeften ouder	2			
			Informatie voorziening activiteiten	3			
	School (so)	8	Vervoer	1			
			Overstap	2			
			Beleving ouder	3			
			Ontwikkeling kind	4			

			Contact met school/docenten	5				
			Contact met ouders	6				
	Ondersteuning	9	Externe begeleiding	1				
			Behoeften	2				
			Ideeën	3				
			School	4				
			Financiën	5				

Bijlage 3 - Overzicht en beschrijving labels en sub-labels

In onderstaande tabel is ieder thema nader toegelicht. Er is geen gebruik gemaakt van literatuur. Dit omdat de omschrijvingen vanuit de praktijk tot stand zijn gekomen.

Thuisituatie		
	<i>Gezinssamenstelling</i>	Binnen de beschrijving van de gezinssamenstelling vallen de eigen naam en leeftijd, die van een mogelijke partner en van de kinderen.
	<i>Werk</i>	Onder werk valt alle betaalde en niet betaalde werkzaamheden bij een bedrijf of organisatie.
	<i>Kind positie</i>	Dit thema geeft de positie weer die het verstandelijk beperkte kind inneemt binnen het gezin.
	<i>Omgang met gezinsleden</i>	Omgang met gezinsleden gaat over de wijze waarop het verstandelijk beperkte kind reageert op de andere leden van het gezin.
Clientpopulatie		
	<i>Diagnose</i>	Het thema geeft weer wat de officiële diagnose van het verstandelijk beperkte kind is.
	<i>Kenmerken</i>	Binnen de beschrijving van de kenmerken vallen de karaktereigenschappen en de mate van beperking van het verstandelijk beperkte kind.
	<i>Beleving</i>	'Beleving' staat voor de ervaringen van de ouders met het kind. Het gaat erover wat het betekend voor ouders om een verstandelijk beperkt kind te hebben.
Ouderschap		
	<i>Visie op opvoeding</i>	Onder de visie wordt verstaan wat ouders belangrijk vinden om hun kind mee te geven.
	<i>Omgang met kind</i>	De omgang met het kind verteld over de zorg en begeleiding die het kind nodig heeft.
Sociale participatie		

	<i>Invulling sociaal contact</i>	Dit thema geeft informatie over de manier hoe het kind sociale contacten aan gaat. Het verteld hoe een kind in contact komt met ander kinderen.
	<i>Contact met familieleden</i>	Contact met familieleden gaat over het contact dat het verstandelijk beperkte kind heeft met leden van de familie. Ook geeft dit thema informatie over de manier waarop familieleden omgaan met en reageren op het verstandelijk beperkte kind.
	<i>Contact met andere kinderen</i>	Dit thema geeft informatie over de manier waarop het verstandelijk beperkte kind in contact komt en contact onderhoudt met andere kinderen. Ook gaat hier over de manier waarop andere kinderen reageren op het verstandelijk beperkte kind.
	<i>Behoefte van kind</i>	'Behoefte van kind' gaat over de behoefte die het kind heeft op het gebied van sociale participatie.
	<i>Beleving ouder</i>	Het thema 'beleving ouder' geeft informatie over de kijk van ouders op de mate van sociale participatie van hun verstandelijk beperkte kind.
	<i>Verwachtingen ouder</i>	Binnen deze beschrijving gaat het over de verwachtingen die de ouder heeft richting het verstandelijk beperkte kind op het gebied van sociale participatie.
	<i>Waarde van sociale participatie (ouder)</i>	De waarde van sociale participatie vertelt hoe belangrijk de ouder sociale participatie vindt.
	<i>Stimulatie</i>	Dit thema geeft weer hoe ouders hun kind stimuleren sociaal te participeren.
	<i>Belemmeringen voor ouder(s)</i>	'Belemmeringen voor ouder(s)' geeft aan wat ouders als belemmeringen ervaren in de stimulatie van hun verstandelijk

		beperkte kind op het gebied van sociale participatie.
Kinderfeestje		
	<i>Reden van vieren/niet vieren</i>	Binnen dit thema gaat het over de reden die ouders hebben om wel of geen kinderfeestje voor hun verstandelijk beperkte kind te organiseren.
	<i>Beleving</i>	'Beleving' geeft informatie over wat ouders ervan vinden dat er wel of geen kinderfeestje wordt gevierd.
	<i>Voorbereiding kind</i>	Wanneer aangegeven is dat er een kinderfeestje georganiseerd is, of wanneer aangegeven is dat het verstandelijk beperkte kind is uitgenodigd voor een kinderfeestje van een ander kind wordt onder dit thema door de ouder uitgelegd hoe het kind is voorbereid op het kinderfeestje.
	<i>Organisatie</i>	Binnen de omschrijving van de organisatie van een kinderfeestje valt de manier waarop een kinderfeestje wordt georganiseerd of waarop oudere ouders door een de geïnterviewde ouder wordt ingelicht over de inhoud van de verstandelijke beperking van het kind.
Sociale competentie		
	<i>Vaardigheden in omgang met andere kinderen</i>	Dit thema geeft weer wat, volgens ouders, de vaardigheden van het kind zijn om in contact te komen met kinderen, maar ook de vaardigheden die het verstandelijk beperkte kind inzet om dit gemaakte contact te onderhouden. Daarnaast vertellen ouders welke vaardigheden het verstandelijk beperkte kind nog mist en wat de uitwerking daarvan is in de praktijk.
Netwerk		
	<i>Ouders contact met derden</i>	Onder dit thema valt alle vormen van contact die ouders met

		mensen om hen heen hebben.
	<i>Behoeften ouder</i>	'Behoeften ouder' geeft informatie over de behoeften die ouders hebben in het contact met derden.
	<i>Informatievoorziening activiteiten</i>	Verschillende ouders hebben informatie gegeven over de informatievoorziening op het gebied van activiteiten. De informatie is onder dit thema vermeld.
School (so)		
	<i>Vervoer</i>	Dit thema geeft weer op welke manier kinderen naar school gebracht worden.
	<i>Overstap</i>	'Overstap' geeft weer hoe de overstap van het verstandelijk beperkte kind van regulier onderwijs naar speciaal onderwijs is verlopen.
	<i>Beleving ouder</i>	Binnen de beschrijving van de beleving van ouders wordt informatie gegeven hoe de overstap van het verstandelijk beperkte kind, van regulier naar speciaal onderwijs, is ervaren.
	<i>Ontwikkeling kind</i>	Dit thema geeft weer of het verstandelijk beperkte kind een ontwikkeling heeft doorgemaakt na de overstap naar speciaal onderwijs. Daarnaast vertelt het ook welke ontwikkeling ouders bij hun kind zien.
	<i>Contact met school/docenten</i>	Onder dit thema valt het contact dat de ouder heeft met school/docenten. Ook wordt informatie gegeven over de ervaringen van ouders op dit gebied.
	<i>Contact met ouders</i>	'Contact met ouders' vertelt hoe ouders in contact komen met andere ouders van leerlingen van Dr. A. van Voorthuysenschool, hoe dit contact door de ouder ervaren wordt. Wanneer de ouder aangegeven heeft dat er weinig contact bestaat tussen hem/haar en andere ouders

		wordt in de thema ook opgenomen wat voor invloed dat voor de ouder heeft.
Ondersteuning		
	<i>Externe begeleiding</i>	Dit thema geeft weer of en welke vorm van begeleiding een ouder ontvangt in de omgang met het verstandelijk beperkte kind. Het gaat hier niet over ondersteuning vanuit school of over financiële ondersteuning.
	<i>Behoeften</i>	'Behoeften' geeft aan wat een ouder nodig heeft in de begeleiding van het verstandelijk beperkte kind op het gebied van sociale participatie.
	<i>Ideeën</i>	Ouders hebben in het interview verschillenden ideeën aangegeven hoe hun behoeften in de stimulatie van het verstandelijk beperkte kind op het gebied van sociale participatie vervuld kunnen worden.
	<i>School</i>	Het thema 'school' geeft informatie over de ondersteuning die vanuit school wordt geboden om de sociale participatie van het verstandelijk beperkte kind te vergroten. Ook valt onder dit thema wat de ouders missen in deze ondersteuning.
	<i>Financiën</i>	Wanneer ouders aangegeven hebben dat de stimulatie van sociale participatie van hun verstandelijk beperkte kind moeilijk is door de financiële situatie van het gezin is dat hier vermeld. Ook informatie over financiële tegemoetkoming vanuit de overheid is hier terug te vinden.

Bijlage 4 – Percentage-overzicht

De percentages die in het onderzoeksrapport zijn gebruikt worden hieronder weggegeven. Per percentage is aangegeven over hoeveel respondenten gesproken wordt wanneer een percentage genoemd staat.

Aantal respondenten	Percentage
1	7%
2	14%
3	21%
4	29%
5	36%
6	43%
7	50%
8	57%
9	64%
10	71%
11	79%
12	86%
13	93%
14	100%

Bijlage 5 – Keywords literatuurstudie

Bibliotheek Ede

Keywords	Aantal artikelen	Geïnccludeerd/geëxcludeerd
Emotionele ontwikkeling	0	
Participatie	2	Allen geëxcludeerd: verkeerde onderwerp
Sociale competentie	1	Allen geëxcludeerd: verkeerde onderwerp
Sociale participatie	1	Allen geëxcludeerd: verkeerde onderwerp
Sociale patronen	0	
Speciaal onderwijs	1	Allen geëxcludeerd: verkeerde onderwerp
Verstandelijke beperking	10	Geïnccludeerd : - Basisboek ondersteuning vaan mensen met een verstandelijke beperking Geëxcludeerd: - Rest, verkeerde onderwerp

Bibliotheek Zeeland

Keywords	Aantal artikelen	Geïnccludeerd/geëxcludeerd
Beperking	446	Te groot aantal resultaten
Beperking, cultuur	9	Allen geëxcludeerd: verkeerde onderwerp
Participatie	318	Te groot aantal resultaten
Participatie, basisonderwijs	0	
Participatie, basisschool	0	
Participatie, speciaal onderwijs	0	
Sociale beperking	88	Te groot aantal resultaten
Sociale beperking, onderwijs	14	Geïnccludeerd: - Werken met ontwikkelingsleeftijden; afstemmen op mensen met een verstandelijke beperking - Basisboek ondersteuning aan mensen met een verstandelijke beperking - Ouders op hún plek; samenwerken in de driehoek cliënt, ouders en begeleiders Geëxcludeerd:

		- Rest, verkeerd onderwerp/al in de lijst
Sociale beperking, speciaal onderwijs	1	Allen geëxcludeerd: verkeerde onderwerp
Sociale beperking, verstandelijke beperking	46	Geïnccludeerd: - Lof der oppervlakkigheid; contact tussen mensen met een verstandelijke of psychiatrische beperking en buurtbewoners Geëxcludeerd: - Rest, verkeerde onderwerp/al in lijst
Sociale beperking, verstandelijke beperking, kind	1	Allen geëxcludeerd: al in lijst
Sociale competentie	28	Geïnccludeerd: - Kijk! Op sociale competentie; Groep 3-4 - Kijk! Op sociale competentie; Groep 5-6 - Kijk! Op sociale competentie; Groep 7-8 - Sociale competentie langs de meetlat; het bestrijden en voorkomen van onderwijsachterstand, het evalueren en meten van sociale competentie Geëxcludeerd: - Rest, verkeerde onderwerp
Sociale competentie, basisschool	1	Allen geëxcludeerd: verkeerde onderwerp
Sociale competentie, cultuur	0	
Sociale competentie, kind	0	
Sociale competentie, onderwijs	15	Geïnccludeerd: - Normen en daden: werken aan veiligheid en sociale competentie op Rotterdamse scholen Geëxcludeerd: - Rest, verkeerde onderwerp/al in lijst
Sociale participatie, speciaal onderwijs	0	
Sociale patronen	25	Allen geëxcludeerd: verkeerde

		onderwerp
Sociale participatie	73	Te groot aantal resultaten
Sociale participatie, cultuur	6	Allen geëxcludeerd: verkeerde onderwerp
Sociale participatie, kind	0	
Sociale participatie, speciaal onderwijs	0	
Sociale participatie, verstandelijke beperking	7	Geïnccludeerd: - Meedoen en gelukkig zijn Geëxcludeerd: - Rest, verkeerde onderwerp
Sociale participatie, verstandelijke beperking, kind	0	
Verstandelijke beperking	113	Te groot aantal resultaten
Verstandelijke beperking, cultuur	1	Allen geëxcludeerd: verkeerde onderwerp
Verstandelijke beperking, emotionele ontwikkeling	2	Geïnccludeerd: - Emotionele ontwikkeling bij mensen met een beperking - Schaal voor emotionele ontwikkeling bij mensen met een verstandelijke beperking
Verstandelijk gehandicapt	599	
Verstandelijk gehandicapt, begeleiding	46	
Verstandelijk gehandicapt, begeleiding, kind	3	Geïnccludeerd: - Gezinsondersteuning; begeleiding van gezinnen met een verstandelijk gehandicapt kind
Verstandelijk gehandicapt, kind	52	Te groot aantal resultaten
Verstandelijk gehandicapt, kind, participatie	0	
Verstandelijk gehandicapt, kind, competentie	0	
Verstandelijk gehandicapt, ouders	63	Te groot aantal resultaten
Verstandelijk gehandicapt, ouders, begeleiding	6	Geïnccludeerd: - Vastgelopen; nieuwe mogelijkheden in de begeleiding van geestelijk gehandicapten met ernstige gedragsproblemen

		- De ontwikkeling van kinderen met problemen: gewoon anders Geëxcludeerd: - Rest, verkeerde onderwerp

Databank CHE

Keywords	Aantal artikelen	Geïncludeerd/geëxcludeerd
Beperking, cultuur	1	Geïncludeerd: - Geen leven zonder vriendschap Geëxcludeerd: - Rest, verkeerde onderwerp
Gehandicaptenzorg	36	Geïncludeerd: - Hoezo, een netwerk? - Landelijke minor gehandicaptenzorg - Canon gehandicaptenzorg Geëxcludeerd: - Rest, verkeerde onderwerp
Participatie	56	Geïncludeerd: - De improvisatiemaatschappij - Kwetsbaar en competent - Lof der oppervlakkigheid; contact tussen mensen met een verstandelijke of psychiatrische beperking en buurtbewoners - Meedoen en gelukkig zijn Geëxcludeerd: - Rest, verkeerde onderwerp
Sociale beperking	13	Geïncludeerd : - Basisboek ondersteuning aan mensen met een verstandelijke beperking - Verstandelijke beperking en sociale netwerken Geëxcludeerd: - Rest, verkeerde onderwerp
Sociale competentie	13	Geïncludeerd: - Sociale competentie

		observatielijst - Sociale competentie zelf leren - Kijk! Op sociale competentie groep 7-8 - Kijk! Op Sociale competentie Groep 5 & 6 - Kijk! Op Sociale competentie groep 3&4 Geëxcludeerd: - Rest, verkeerde onderwerp
Sociale participatie	18	Allen geëxcludeerd: al in lijst
Verstandelijke beperking	63	Geïnccludeerd: - Verstandelijke beperking definitie en context Geëxcludeerd: - Rest, verkeerde onderwerp
Verstandelijk gehandicapte kinderen	81	Geïnccludeerd: - Verstandelijk gehandicapte kinderen in Marokkaanse en Turkse gezinnen Geëxcludeerd: - Rest, verkeerde onderwerp
Verstandelijk gehandicapten, begeleiding	29	Geïnccludeerd: - De draad tussen cliënt en begeleider Geëxcludeerd: - Rest, verkeerde onderwerp

Koninklijke Bibliotheek

Keywords	Aantal artikelen	Geïnccludeerd/geëxcludeerd
Sociale beperking	68	Te groot aantal resultaten
Sociale beperking, onderwijs	2	Geïnccludeerd: - Sociaal-emotionele ontwikkeling van leerlingen met een matige en ernstige verstandelijke beperking Geëxcudeerd: Rest, verkeerd onderwerp
Sociale beperking, verstandelijke beperking, kind	0	

Sociale participatie	1012	Te groot aantal resultaten
Sociale participatie, basisonderwijs	18	Allen geëxcludeerd: verkeerde onderwerp/al in lijst
Sociale participatie, basisschool	8	Geïncludeerd: - De basisschool als oefenplaats voor burgerschap: een leerlijn debatteren - De wereld wordt kleiner als je groter wordt: de basisschool als oefenplaats voor wereldburgers Geëxcludeerd: - Rest, verkeerde onderwerp
Sociale participatie, beperking	11	Allen geëxcludeerd: verkeerd onderwerp/al in lijst
Sociale participatie, culturele achtergrond	1	Allen geëxcludeerd: verkeerd onderwerp
Sociale participatie, cultuur	53	Geïncludeerd: - Onderwijs en burgerschap: een voorname rol voor onderwijsinstellingen en overheid Geëxcludeerd: - Rest, verkeerd onderwerp
Sociale participatie, sociale competentie	3	Geïncludeerd: - Sociale competentie en participatie in beeld: een beleidsevaluatie instrument Geëxcludeerd: - Rest, verkeerde onderwerp
Sociale participatie, speciaal onderwijs	0	
Sociale participatie, verstandelijke beperking	4	Geïncludeerd: - Meedoen en gelukkig zijn: een verkennend onderzoek naar de participatie van mensen met een verstandelijke beperking of chronische psychiatrische problemen

		- Hoezo licht beperkt? : maatschappelijke participatie van jongeren met een licht verstandelijke beperking Geëxcludeerd: - Rest, verkeerde onderwerp
Sociale competentie	68	Te groot aantal resultaten
Sociale competentie, basisschool	2	Geïncludeerd: - Onze klas mijn wereld: theorie en praktijk van werken aan sociale competentie, taal en ICT in de groepen 1 tot en met 4 van de basisschool Geëxcludeerd: - Rest, verkeerd onderwerp
Sociale competentie, cultuur	1	Allen geëxcludeerd: publicatiejaar 2001
Sociale competentie, kind	2	Allen geëxcludeerd: verkeerde onderwerp
Sociale competentie, onderwijs	23	Geïncludeerd: - Sociale competentie in het Rotterdamse onderwijs : eindrapport Geëxcludeerd: - Rest, verkeerde onderwerp/al in lijst/publicatiedatum van 1999 en 1998
Verstandelijke beperking, emotionele ontwikkeling	3	Geïncludeerd: - Emotionele ontwikkeling bij mensen met een verstandelijke beperking Geëxcludeerd: - Rest, al in lijst
Verstandelijk gehandicapt	36	Te groot aantal resultaten
Verstandelijk gehandicapt, begeleiding	1	Allen geëxcludeerd: al in lijst
Verstandelijk gehandicapt, kind	23	Allen geëxcludeerd: verkeerde onderwerp/al in lijst/publicatiedatum onder 2006
Verstandelijk gehandicapt, kind, participatie	0	
Verstandelijk gehandicapt, kind,	0	

competentie		
Verstandelijk gehandicapt, ouders	12	Geïnccludeerd: - Allochtone ouders met een verstandelijk gehandicapt kind: een verkennend onderzoek - Mijn kind is niet gewoon: ervaringen van ouders van een geestelijk gehandicapt kind Geëxcludeerd: - Rest, verkeeronderwerp, publicatiedatum onder 2006
Verstandelijk gehandicapt, ouders, begeleiding	0	

Google Scholar

verstandelijke beperking	4610	Te groot aantal resultaten
verstandelijke beperking EN basisschoolleeftijd	158	Te groot aantal resultaten
verstandelijke beperking EN basisschoolleeftijd EN sociale participatie	150	Te groot aantal resultaten
verstandelijke beperking EN basisschoolleeftijd EN sociale participatie EN domeinen	80	Te groot aantal resultaten
verstandelijke beperking EN basisschoolleeftijd EN sociale participatie EN domeinen EN Onderwijs	73	Te groot aantal resultaten
verstandelijke beperking EN basisschoolleeftijd EN sociale participatie EN domeinen EN Onderwijs EN Vrijtijdsbesteding	19	Te groot aantal resultaten
verstandelijke beperking EN basisschoolleeftijd EN sociale participatie EN domeinen EN Onderwijs EN Vrijtijdsbesteding EN Sociaal netwerk	17	Allen geëxcludeerd: verkeerde onderwerp

Bibliotheek Eemland

Keywords	Aantal artikelen	Geïnccludeerd/geëxcludeerd
Beperking	30.002	Te groot aantal resultaten
Beperking, cultuur	818	Te groot aantal resultaten
Participatie	1.677	Te groot aantal resultaten
Participatie, basisonderwijs	30	Geïnccludeerd:

		- Omgaan met ouders - Handboek ouders in de school Geëxcludeerd: - Rest, verkeerd onderwerp
Participatie, basisschool	32	Allen geëxcludeerd: verkeerd onderwerp of al in lijst
Participatie, speciaal onderwijs	15	Geïncludeerd: - Diagnostiek en behandeling in het speciaal onderwijs: onderzoek naar autisme en samenwerken met ouders - Schoolontwikkeling in praktijk Geëxcludeerd: - Rest, verkeerde onderwerp
Sociale beperking	1789	Te groot aantal resultaten
Sociale beperking, onderwijs	169	Te groot aantal resultaten
Sociale beperking, onderwijs, kind	38	Geïncludeerd: - Mogelijkheden voor kinderen met beperkingen - Sociaal-emotionele ontwikkeling van leerlingen met een matige en ernstige verstandelijke beperking - Voor alle duidelijkheid Geëxcludeerd: - Rest, verkeerd onderwerp
Sociale beperking, speciaal onderwijs	19	Allen geëxcludeerd: verkeerd onderwerp of al in lijst
Sociale beperking, verstandelijke beperking	153	Te groot aantal resultaten
Sociale beperking, verstandelijke beperking, kind	38	Geïncludeerd: - Jeugd met beperkingen - Ouders op hún plek : samenwerken in de driehoek cliënt, ouders en begeleider Geëxcludeerd: - Rest, verkeerde onderwerp of al in lijst

Sociale competentie	141	Te groot aantal resultaten
Sociale competentie, basisschool	7	Geïnccludeerd: - Verbindende waarden : multiculturele begeleiding in het basisonderwijs - Kennis over onderwijs Geëxcludeerd: - Rest, verkeerde onderwerp of al in lijst
Sociale competentie, cultuur	8	Geïnccludeerd: - Sociale competentie en de brede school Geëxcludeerd: - Rest, verkeerde onderwerp
Sociale competentie, kind	27	Geïnccludeerd: - Sociale competentie: een vak apart Geëxcludeerd: - Rest, verkeerde onderwerp
Sociale competentie, onderwijs	46	Geïnccludeerd: - Scholen voor sociale competentie - Actief na school Geëxcludeerd: - Rest, verkeerde onderwerp of al in lijst
Sociale participatie, speciaal onderwijs	3	Allen geëxcludeerd: verkeerde onderwerp of al in lijst
Sociale patronen	212	Te groot aantal resultaten
Sociale participatie	359	Te groot aantal resultaten
Sociale participatie, cultuur	33	Geïnccludeerd: - Cultuur en opvoeding : interculturele pedagogiek vanuit ecologisch perspectief - Cultuur en opvoeding - Effectief opvoeden Geëxcludeerd: - Rest, verkeerde onderwerp of al in lijst
Sociale participatie, kind	58	Geïnccludeerd: - Ouders over opvoeding en onderwijs Geëxcludeerd: - Rest, verkeerde

		onderwerp of al in lijst
Sociale participatie, speciaal onderwijs	7	Allen geëxcludeerd: verkeerde onderwerp
Sociale participatie, verstandelijke beperking	6	Geïnccludeerd: - Meedoen en gelukkig zijn Geëxcludeerd: - Rest, verkeerde onderwerp of al in lijst
Sociale participatie, verstandelijke beperking, kind	3	Allen geëxcludeerd: al in lijst
Verstandelijke beperking	1365	Te groot aantal resultaten
Verstandelijke beperking, cultuur	42	Allen geëxcludeerd: verkeerde onderwerp
Verstandelijke beperking, emotionele ontwikkeling	11	Allen geëxcludeerd: verkeerde onderwerp of al in lijst

Onderzoeken Movisie

Geïnccludeerd:

- https://www.movisie.nl/sites/default/files/alfresco_files/Participatie%20ontward%20%5BMOV-222582-0.3%5D.pdf
- https://www.movisie.nl/sites/default/files/alfresco_files/Perspectief%20op%20echt%20meedoe n%20%5BMOV-226488-0.3%5D.pdf

Geëxcludeerd:

- Rest, verkeerde onderwerp

Referentielijst 'Gelukkig zijn en meedoen'

Het dagelijks leven van allochtone stedelingen (2008). Andries van den Broek en Saskia Keuzenkamp (red.).

Cardol, M., M. Speet en M. Rijken (2007). Anders of toch niet? Deelname aan de samenleving van mensen met een lichte of matige verstandelijke beperking. Utrecht: Nivel.

Referentielijst 'Loft der oppervlakkigheid'

Cardol, M., Speet, M. & Rijkse, M. (2007) Anders of toch niet? Deelname aan de samenleving van mensen met een lichte of matige verstandelijke handicap. Utrecht: Nivel

Verplanke, L. En Duyvendak, J.W. (2010) Onder de mensen. Een onderzoek naar mensen met beperkingen in vier stadsbuurten. Amsterdam: University Press

Referentielijst 'Basisboek ondersteuning aan mensen met een verstandelijke beperking'

Zaal, S. , Boerhavel, M. & Koster, M. (2008). Sociaal-emotionele ontwikkeling: omschrijvingen fasen en bijbehorende begeleidingsstijl. Amsterdam: Cordaan en Amsta.